

54380

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ BİLİM DALI

**SİYASAL DAVRANIŞ VE KAMUOYU
KURAMSAL VE UYGULAMALI BİR ÇALIŞMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Orhan GÖKÇE

Hazırlayan
Abdullah KOÇAK

KONYA - 1996

İÇİNDEKİLER.....	i
GRAFİK, ŞEKİL VE TABLOLAR LİSTESİ.....	iv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM SİYASAL SOSYOLOJİ

1.1. Siyasal Sosyolojinin Alan ve Kapsamı.....	3
1.2. Siyaset Bilimi ve Siyasal Sosyoloji.....	6
1.3. Siyasal Kültür.....	7
1.3.1. Kavram.....	7
1.3.2. Siyasal Kültürün İçeriği.....	8
1.3.2.1. Sistemin Farkedilmesi.....	8
1.3.2.2. Sistemin Kabullenilmesi.....	9
1.3.2.3. Beklentiler.....	10

İKİNCİ BÖLÜM SİYASAL DAVRANIŞ

2.1. Kavram.....	12
2.2. Siyasal Katılmanın Tanımı.....	14
2.3. Siyasal Katılım Düzeyleri.....	18
2.4. Siyasal Katılmayı Etkileyen Faktörler.....	24
2.4.1. Siyasal Kaynaklar.....	24
2.4.1.1. Cinsiyet ve Siyasal Katılma.....	24
2.4.1.2. Yaş ve Siyasal Katılma.....	26
2.4.1.3. Yerleşim Yeri ve Siyasal Katılma.....	27
2.4.1.4. Eğitim ve Siyasal Katılma.....	28
2.4.1.5. Meslek Statüsü ve Siyasal Katılma.....	29
2.4.1.6. K.İ.A. nı İzleme ve Siyasal Katılma.....	30

2.4.1.7. Örgüt Üyeliği ve Siyasal Katılma.....	31
2.4.2. Siyasal Fırsat Yapısı.....	32
2.4.3. Siyasal Güdü.....	32
2.4.3.1. Siyasal Etkinlik ve Siyasal Katılma.....	33
2.4.3.2. Siyasal İlgi ve Siyasal Katılma.....	33
2.4.4. Bilişim.....	34
2.5. Siyasal Teori ve Siyasal Katılma.....	34
2.5.1. Politik Fayda.....	36
2.5.2. Sivil Yükümlülükler.....	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM KAMUOYU

3.1. Kavram.....	39
3.2. Kamuoyu Nedir.....	40
3.3. Kamuoyunun Birey İçin İşlevleri.....	44
3.3.1. Kamuoyunun Bilişsel İşlevi.....	44
3.3.2. Kamuoyunun Özdeşleşme İşlevi.....	46
3.4. İletişim ve Kamuoyu.....	47
3.4.1. Kamuoyunun İletişim Üzerine Etkisi.....	47
3.4.2. İletişimin Kamuoyu Üzerine Etkisi.....	48
3.4.2.1. İletişim Çeşiti.....	48
3.4.2.2. Konunun Çeşiti.....	48
3.4.2.3. İnsanların Çeşiti.....	49
3.4.2.4. Ortamın Çeşiti.....	49
3.4.2.5. Etkinin Çeşiti.....	50
3.5. Kamuoyunun Oluşmasıyla İlgili Bir Model:Sessizlik Sarmalı.....	50
3.6. Kamuoyu Araştırmaları.....	52
3.6.1. Kamuoyu Araştırmasını Kim Yapar.....	54

3.6.2. Kamuoyu Araştırması Nasıl Yapılır.....	55
3.6.3. Kamuoyu Araştırmasının Etkileri.....	56

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SAHA ARAŞTIRMASI UYGULAMASI

4.1. Araştırmanın Yöntemi.....	60
4.2. Araştırmanın Bulguları.....	61
4.2.1. Örneklem Kümesinin Demografik Özellikleri.....	61
4.2.2. Seçmenlerin Beklentileri.....	64
4.2.3. Seçmenlerin Karar Alma Süreci.....	65
4.2.4. Siyasal Katılma Düzeyleri.....	68
4.3. Kamuoyu Araştırmaları, Propaganda Faaliyetleri ve Siyasal Tercihler.....	75
4.3.1. Cinsiyete Göre.....	77
4.3.2. Yaşa Göre.....	78
4.3.3. Eğitim Düzeyine Göre.....	79
4.3.4. Mesleğe Göre.....	80
4.4. Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Kitle İletişim Araçlarının Siyasal Tercihler Üzerindeki Etkisi.....	81
4.3.1. Cinsiyete Göre.....	82
4.3.2. Yaşa Göre.....	83
4.3.3. Eğitime Göre.....	84
4.3.4. Mesleğe Göre.....	85
4.5. Genel Değerlendirme.....	86
SONUÇ	88
EK 1. ANKET FORMU ÖRNEĞİ.....	91
KAYNAKÇA.....	95

ŞEKİL, GRAFİK ve TABLOLAR LİSTESİ

Şekil 1. Siyasal Katılma Hiyerarşisi.....	21
Şekil 2. Katılmanın Anlamları ve Düzeylerinin İlişkisi.....	23
Grafik 1. Cinsiyet Dağılımı.....	61
Grafik 2. Yaş Gruplarının Dağılımı.....	62
Grafik 3. Eğitim Düzeyi.....	63
Grafik 4. Mesleklerin Dağılımı.....	63
Grafik 5. Yerel Yönetimden Beklenen Faaliyetler.....	64
Grafik 6. Şu Anki Hizmetlerden Memnun mu?.....	65
Grafik 7. Yerel Seçimde Oy Verirken Dikkat Ettiği Hususlar.....	66
Grafik 8. Genel Seçimde Oy Verirken Dikkat Ettiği Hususlar.....	66
Grafik 9. Adayı Yakından Tanıması Oy Vermesini Etkiler mi?.....	67
Grafik 10. Ailede Ortak Bir Karar Alınır mı?.....	67
Grafik 11. Herhangi Bir Makam İçin Aday Oldu mu?.....	68
Grafik 12. Siyasal Partiye Maddi Yardım Yaptı mı?.....	69
Grafik 13. Siyasal Partide Mevkisi Var mı?.....	69
Grafik 14. Herhangi Bir Partiye Üye mi?.....	70
Grafik 15. Herhangi Bir Liderle Teması Oldu mu?.....	70
Grafik 16. Kampanyalarda Çalıştı mı?.....	71
Grafik 17. Parti Toplantılarına Katıldı mı?.....	71
Grafik 18. Parti Rozeti Taşır mı?.....	72
Grafik 19. Adayın Evini Ziyaret Etmesini İster mi?.....	72
Grafik 20. İknaya Çalışır mı?.....	73
Grafik 21. Toplantılarda Siyasal Konular Konuşulur mu?.....	73
Grafik 22. Yerel Seçimde Oy Kullandı mı?.....	74
Grafik 23. TV'de Propoganda Programlarını İzledi mi?.....	75
Grafik 24. Bu Propoganda Programlarından Etkilendi mi?.....	76
Grafik 25. Kamuoyu Yoklamalarını Takip Etti mi?.....	76
Grafik 26. Etkilenilen Kitle İletişim Araçları.....	81
Tablo 1. Cinsiyete Göre Propoganda Programlarının Etkisi.....	77
Tablo 2. Yaşa Göre Propoganda Programlarının Etkisi.....	78

Tablo 3. Eğitim Düzeyine Göre Propoganda Programlarının Etkisi....	79
Tablo 4. Mesleğe Göre Propoganda Programlarının Etkisi.....	80
Tablo 5. Cinsiyete Göre Kitle İletişim Araçlarının Etkisi.....	82
Tablo 6. Yaşlara Göre Kitle İletişim Araçlarının Etkisi.....	83
Tablo 7. Eğitim Durumuna Göre Kitle İletişim Araçlarının Etkisi.....	84
Tablo 8. Mesleklere Göre Kitle İletişim Araçlarının Etkisi.....	85

GİRİŞ

Siyaset günlük yaşamımızın en ayrılmaz parçalarından birini oluşturmaktadır. Artık günümüzde politik olanla toplumsal olanı birbirinden ayırdedebilmek olası gözükmemektedir. Bu süreç kendini bilim alanında da göstermek te, bunun sonucunda da toplumsal bilimlerin farklı disiplinleri arasındaki bağların, ilişkilerin gittikçe daha fazla yoğunlaştığı bir dönemi yaşıyoruz. Her disiplinin çeşitli konulara farklı farklı yaklaşımlarından çok bir multi-disipliner yaklaşım bilim alanında kendini hissettirmektedir.

Bu bağlamda siyasal katılma ve kamuoyu siyaset bilimiyle siyasal sosyolojinin çakıştığı konular olarak gözükmemektedir. Her toplumun benimsediği siyasal sistemin belirlediği siyasal kültür de bu iki konuya ortam hazırlamaktadır. İnsanların siyasete katılım düzeyleri, dereceleri ve kamuoyunun oluşması siyasal kültürle bağlantılıdır. Bu noktada siyasal kültür de siyasal sistemle sürekli bir etkileşim halindedir. Siyasal katılma ve kamuoyunun toplumdan topluma göre değişmesi, o toplumun siyasal sistemi ve toplumsal yapısıyla bağlantılıdır.

Siyasal katılmayı bir siyasal davranış örüntüsü olarak ele aldığımızda, katılmayı etkileyen pek çok faktörün devreye girdiğini görürüz. Bunlardan en önemlilerinden ikisi de kitle iletişim araçları ve genellikle bu kitle iletişim araçlarının aracılığıyla oluşturulan kamuoyudur. Kitle iletişim araçları kamuoyunun oluşumunda ve değişiminde etkin rol üstlenmektedir. Bu oluşturulan kamuoyunun da belli ölçülerde insanların siyasi davranışını mobilize etme gücü olduğu görülmektedir.

Bu noktalardan hareketle, çalışmamızın birinci bölümünde siyasal katılma ve kamuoyu kavramlarının temellerini oluşturan siyasal sosyoloji ve siyasal kültür konuları işlenmiştir. Siyaset sosyolojisiyle siyaset bilimi arasındaki ilişkiye değinildikten sonra siyasal kültür kavramı incelenmiştir. Siyasal kültür kavramı ile ilgili genel tartışmaların sunulmasından sonra da özellikle siyasal katılma ve kamuoyu kavramları açısından son derece önemli olarak görülen siyasi kültürün içeriğinin nelerden oluştuğu incelenmiştir.

İkinci bölümde bir siyasal davranış örüntüsü olarak değerlendirilen siyasal katılma ele alınmıştır.Bu bölümde siyasal katılım düzeyleri belirtildikten sonra siyasal katılmayı etkileyen faktörler geniş olarak incelenmiştir.Ayrıca siyasal katılmanın siyasal teori ile olan ilişkisine de bu bölümde değinilmiştir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise kamuoyu kavramı üzerinde etraflıca durulmuştur.Kavram genel hatlarıyla tartışıldıktan sonra kamuoyunun işlevleri üzerinde durulmuştur.Ayrıca kamuoyu ve iletişim arasındaki ilişkiye geniş olarak yer verilmiştir.Bu bölümde kamuoyunun oluşmasıyla ilgili en tanınan modellerden biri olan sessilik sarmalı modelinin incelenmesinden sonra son yıllarda etkinliği hızla artan kamuoyu araştırmaları incelenmiştir.Burada özellikle bu araştırmaların siyasal davranışa yönelik etkileri üzerinde de durulmuştur.

Son bölümde ise uygulamasını yaptığımız ampirik bir saha araştırmasının sonuçları sunulmuştur.Araştırmanın yöntemi belirtildikten sonra araştırma sonucunda elde edilen bulgular değişik başlıklar altında ortaya konmuştur.Ayrıca araştırmada yer alan değişkenler arasında çapraz-tablolar oluşturularak bu değişkenler arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir. Son olarak ta, araştırma sonuçlarının genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASAL SOSYOLOJİ

1.1. Siyasal Sosyolojinin Alan ve Kapsamı

Siyaset pek çok konuyla insanların ilgisini uzun yıllardır çekegelmiştir. Özellikle akademisyenler için hep bir çalışma alanı olmuştur. Siyaset konuyla ilgili çalışmalarında oldukça eski bir geçmişi vardır. Bu süreç boyunca siyaset değişik disiplinlerin ilgi alanına girmiş ve bu disiplinler tarafından farklı yaklaşımlarla incelenmiştir. Bu sürecin son iki yüzyılında da bu disiplinler arasında uzmanlaşma ve iş bölümünün gerçekleşmesiyle siyasette kendi uzmanlık dalı içinde incelenmeye başlanmıştır.

Yirminci yüzyılın başında bilim dünyasında onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıllarda görülen bütüncül yaklaşımdan çok disiplinler arasında bir iş bölümünün ve uzmanlaşmanın temellerinin atıldığı gözlemlenmiştir. Bu bölünmüş sosyal bilim anlayışının temelinde ise, sosyal gerçeğin anlaşılmasının bütünü oluşturan parçaların tek tek ayrıntılı olarak incelenmesinin gerektiği yatmaktadır.

İşte siyasal sosyolojide bu düşünceyi dayanak alarak ortaya çıkan çağdaş bir bilim dalıdır.¹ Öte yandan büyük düşünürler; Aristo, Machiavelli ve Montesquieu günümüz siyasal sosyolojisi içinde yer alabilecek konuları ele alıp incelemişlerdir. Ayrıca, 19. yüzyılda Saint-Simon, Marx, Weber ve Tocqueville çağdaş siyasal sosyolojiye temel olacak nitelikte yapıtlar vermişlerdir. Ama yine de uzmanlaşmış, kuramını ve yöntemini oturtmuş bir bilim dalı olarak siyasal sosyolojiyi yirminci yüzyılın bir disiplini saymak yerinde olur.

Bu noktadan baktığımızda siyaset sosyolojisinin yaptığı temel işlerden birisi demokrasiyi yaşatan toplum koşullarını çözümlemektir. İstikrarlı bir demokrasi için toplumdaki çatışma ve ayrılmanın çıkabilmesi gerekir. Ayrılma - meşru oldukça- toplumların ve kuruluşların kaynaşmasına yardım eder.²

Siyasal Sosyolojinin alan ve kapsamını ortaya koyarken başvurmamız gereken en önemli noktalardan biri de siyasal sosyolojinin düşünsel temellerinin nerelere ve kimlere dayandığıdır. Bunu yaparken de öncelikle Avrupa'da gelişen düşünsel temellere bakmamız gerekir. Avrupa'da siyasal sosyolojinin doğuşunun temelinde toplum - devlet farklılığı yatmaktadır. Siyaset sosyolojisinin 19. yüzyılda temellerini atan düşünürler bu ayrımın taraf tuttular. Bir yanda Hegel ve izleyicileri devleti tutarken öte yandan Saint-Simon, Proudhon ve Marx toplumdan yana oldular. " Birinciler toplum tarafından devletin egemenliği altına girmesini, ikinciler ise devletin toplum tarafından sınırlandırılmasını, denetlenmesini ya da tamamen ortadan kaldırılmasını savunmaktaydılar."³

Artık, ne siyaset sosyolojisi ne de siyaset bilimi bu toplum - devlet ayrımını gündeme getirmemektedir. Bu sorun aşılmış durumdadır.

¹ Ali Yaşar SARIBAY, *Siyasal Sosyoloji*, İstanbul: Der Yayınları, İkinci Basım, 1994, s.17.

² S.M.LIPSET, *Siyasal İnsan*, (çev. Mete Tunçay), Ankara: V Yayınları Teori, 1986, s. 1.

³ S.N. EISENSTADT, "General Introduction: The scope and development of Political Sociology", *Political Sociology: A Reader*, ed. S.N.EISENSTADT, New York, 1971, s.5.

Günümüzde, siyaset sosyologlarının devlet - toplum ayrılığı hakkındaki son görüşleri şöyledir: " devlet bir çok siyaset kurumundan biridir, siyaset kurumlarında toplumsal kümelerinden birini oluştururlar;bu kurumlarla kurum kümeleri arasındaki bağıntı genel sosyolojinin inceleme alanına girer, ancak siyaset kurumlarıyla diğer kurumlar arasındaki bağıntıyı siyaset sosyolojisi inceler.Sosyoloji bakımından devleti ve toplumu tutanlar arasındaki tartışma bitmiştir.Fakat anlaşmazlığın konusunda artık 'devlet' ve 'toplum' sözleri geçmemekle birlikte sorunun gerisindeki çıkmaz - çatışmayla, anlaşma arasındaki dengenin tam kararı sorunu- devam etmektedir."⁴

Siyaset Sosyolojisinin sürekli ilgilendiği konulardan olan, çatışma ve anlaşma Marx ve Tocqueville'in adlarıyla özdeşleşmiştir.Marx'a göre bir toplum sürekli olarak ya çatışma ile ya da anlaşma ile nitelendirilebilir. Öte yandan Tocqueville Marx'ın tersine sosyal birimlerin hem siyasal çatışmayı hem de siyasal anlaşmayı sağlayabilen yanlarının olduğunu belirtmiştir.

Siyaset Sosyolojisinin en çok üzerinde durduğu konulardan biride bürokrasidir.Nasıl ki çatışma kavramı Marx'la özdeşleşmişse, bürokrasi kavramıda Max Weber'le özdeşleşmiştir.Weber'in en önemli yapıtlarından olan *Ekonomi ve Toplum (Wirtschaft und Gesellschaft)* hem bir ekonomi sosyolojisi, hem hukuk sosyolojisi, hem de bir siyaset sosyolojisi geliştiren genel bir sosyoloji çalışmasıdır.Bu yapıttan ortaya çıkan Weber'in siyaset sosyolojisi " insan davranışının öznel anlamı üzerine kurulmuş olan ekonominin özü ve siyasetin özü ayrımı üzerine kuruludur.Bu yöntem doğrudan doğruya sosyolojinin tanımından çıkar.Eğer her sosyolojinin insan davranışının, yani aktörlerin yaptıkları ya da yapmaktan kaçındıkları şeylere verdikleri öznel anlamların yorumlayıcı kavrayışı ise ekonomik ve siyasal etkinlikler, davranışların öznel anlamları planında tanımlanmıştır."⁵ Weber'in ekonomi ve bürokrasi üzerindeki kuramı çağdaş siyaset sosyolojisinin temel bilgilerini oluşturmuştur ve siyaset bilimciler bu temel bilgilere dayanarak araştırmalarını gerçekleştirmişlerdir.

⁴ S.M. LIPSET, *a.g.e.*, s.3.

⁵ Raymond ARON, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, (çev.Korkmaz Alemdar) Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1986, s.532.

1.2. Siyaset Bilimi ve Siyasal Sosyoloji

Genel olarak baktığımızda, siyasal sosyolojinin ve siyaset biliminin aynı inceleme konusuna sahip olmalarından dolayı iki disiplin arasındaki sınırları belirlemedeki zorluklar kendini göstermektedir. Bunun nedeni de siyasal sosyolojinin hem sosyolojinin bir dalı hem de artık gelişerek bir sosyalbilim haline gelmiş olan siyaset biliminin bir parçası sayılmasıdır. Yalnız bu iki disiplin arasındaki ayrımın belirsizliği bunlar arasında fark olmadığı anlamına gelmez.

Bu disiplinlerde otorite olmuş kişilerin yazdıklarına baktığımızda bu iki disiplin arasındaki farklılıkları da ortaya koyabiliriz. S.M. Lipset siyaset bilimini, 'devlet disiplini' olarak tanımlamıştır. Ona göre: " siyaset bilimi siyasal kurumların pozitif ve açık işlevleriyle ilgilenir. Siyaset sosyolojisi ise, toplumsal çatışma ve toplumsal değişme üzerinde duran 'radikal' bir disiplindir ..."⁶

Siyaset bilimiyle siyasal sosyoloji arasındaki farklılıkları en sistemli şekilde açıklayan R.G. Braungart olmuştur. Ona göre, siyasal sosyoloji siyasal toplumu anlama ve açıklama çalışmasıdır. Braungart siyasal sosyolojiyi, siyasetin toplumsal kökenleri, siyasetin yapısı ve siyasetin topluma etkileri konularında incelemektedir. Yazar bu üç konu içinde bir siyaset-toplum modeli geliştirmiştir. Siyasetin toplumsal kökenlerine baktığımızda toplum ile siyaset arasındaki basit etkileşim sistemine dayanmakta ve ikisi arasında doğrudan bir ilişki vardır. (Toplum ⇔ Siyaset) Bu model Braungart'a göre hala popüler bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımla toplumsal yapının iktidar organizasyonu ve dağılımının nasıl etkilenmekte olduğunu araştırılabilir. Bu yaklaşımın inceleme alanı ise genel olarak şunlardan oluşmaktadır: "Topluluk iktidarı", "Toplumsal Yapının Siyasete Etkisi", "Toplumsal ve Siyasal Değişmenin Kaynakları."⁷

⁶ S.M. LIPSET, "Political Sociology", *Sociology Today*, Vol 1, New York, 1959, s.83, ikt.eden, Ali Yaşar Sarıbay, a.g.e., s. 24.

⁷ R.G. BRAUNHART, "Political Sociology:History and Scope", *Handbook of Political Behavior*, Vol.5, S.Lohg, NewYork, 1981, s.3. Aktaran; Ali Yaşar Sarıbay a.g.e., s. 26.

1.3. Siyasal Kültür

1.3.1. Kavram

Seçimlerden önce yapılan kampanya konuşmalarında büyük kalabalıklar toplandığını görürüz. İnsanlar liderlerin elini sıkmak için büyük bir yarış içine girerler ya da onun bir eşyasını kapabilmek için neredeyse birbirlerini ezerler. Bunun gibi ve benzeri olayları siyasal hayatın dramatik olayları olarak belirtebiliriz. Siyaset bilimciler son yıllarda bu olguyu anlamaya ve açıklamaya çabalamışlardır. Ve şu anda insanların siyasete katılmalarının etkenlerini, oy verme kararlarını etkileyen faktörleri eskisine göre çok daha iyi anlayabiliyoruz.

Ülkeler için siyasal kurumların büyük önemi vardır. Bu önem de siyaset bilimciler tarafından politika üzerine ilk yazılardan beri farkedilmiş durumdadır. Bu bağlamda "siyasal kültür" resmi kurum düzenlemeleriyle gerçek (*actual*) davranışlar arasındaki bağlantıyı anlamak için geliştirilen bir kavramdır. Bunun yanında siyasal kültür adı altında pek çok anlamı taşıyan tanımlar da yapılmıştır. "Siyasal kültür denildiğinde; bazen bir ulusun siyasal gelenekleri veya kamu kurumlarına ruh veren özellikleri anlatılmaktadır. Bunun yanında, siyasal hayata damgasını vuran resmi olmayan kurallarla, o toplumda hakim olan siyasal ideolojinin dile getirdiği amaçlar da siyasal kültür kavramı içinde düşünülmektedir. O kadar ki, bu bağlamda, siyasal ön yargılardan siyasal üsluba; siyasal ruh halinden neyin meşru olup olmadığına varıncaya kadar bir çok özellik siyasal kültüre atfedilmiştir."⁸ Siyasal kültür kavramı siyaset bilimciler arasında 1950'lerde popüler olmuş ve o zamandan beri konu hakkında pek çok şey yazılmış olmasına rağmen kavram hala muğlak ve bulanıktır. Kavramın tam kapsamı ve diğer altkavramlarla olan ilişkisi henüz tam olarak çalışılmış değildir. Bunun yanında kavramın önemide son derece açıktır.

Buradan çıkarabileceğimiz sonuç siyasal kültür kavramının bir özet kavram olduğudur. Bu kavram siyasal sistemdeki en temel ilişkiler hakkındaki düşünceleri bir araya getiriyor. Bu bağlamda siyasal kültür yazılı

⁸ Ali Yaşar SARIBAY, *a.g.e.*, s.73.

hukuk kuralları ya da kabullenilmiş kurallarla siyasal sistemin üyelerinin gerçek (*actual*) davranışları arasında bir köprü görevi görmektedir.

1.3.2. Siyasal Kültürün İçeriği

Siyasal kültürün içeriği siyaset bilimciler tarafından henüz tam olarak açıklanmamıştır. Bununla birlikte siyasal kültürü üç temel kategoriye ayırabiliriz. Bunlar; sistemin farkında olmak, sistemi geliştirmek ve kabul etmek, son olarakta sistem içindeki bireyler arası ilişkilerden beklentiler. Bu kategorilerin kapsamlarına biraz daha ayrıntılı baktığımızda şunları görürüz.

1.3.2.1. Sistemin Farkedilmesi

Her ülke için sistem içindeki bireylerin ilişkileri hakkında fikir yürütebilmek için siyasi sistemin farkında olmak temel koşullardan biridir. Örneğin çocukların siyasal sistem hakkında bir bilgileri yoktur. Ne zaman ki, politikayı ayrı bir dünya olarak ayırabilirler işte o zaman sistem hakkında ki tutumlarını geliştirmeye başlarlar. Bu konuda yapılan " Siyasal Otoriteye Karşı Tutumların Sosyalleşiminin Kültürlerarası Karşılaştırılması" adlı çalışmada Robert Hess⁹, çocukların siyasal sistemle ilk karşılaşmalarının, sistemdeki en bilinen siyasetçinin farkına varılmasıyla olduğunu savunmuştur. Örneğin Hess'in bulgularına göre Amerika'da çocukların yüzde 95'i başkanı doğru şekilde bilmişlerdir. Bu oran Hess'in araştırma yaptığı diğer ülkeler olan Şili, Porto Riko, Avustralya ve Japonya'da yaklaşık olarak yüzde 80'dir.

Buna ek olarak, Dennis, Lindberg, McCrone ve Stiefbold'un ortaklaşa gerçekleştirdikleri " Dört Batılı Sistemdeki Demokratik Yönelimlerin Siyasal Sosyalleşimini" ¹⁰ adlı çalışmalarında, araştırma yaptıkları çocukları dokuz-on, onbir-onüç ve ondört-onbeş olarak üç yaş

⁹ Robert HESS, " The Socialization of Attitudes toward Political Authority: Some Cross-National Comparisons", *International Social Science Journal*, vol. 15, 1963, s. 542 - 559.

¹⁰ J.DENNIS, L. LINDBERG, D. MCCRONE, R. STIEFBOLD, "Political Socialization to Democratic Orientations in Four Western Systems" *Comparative Political Studies*, Vol.1, Number 1, (April 1968) s. 71-101.

grubuna ayırmışlardır. Yaptıkları karşılaştırma sonucunda da demokratik yönelimlerle ilgili sorulara bildirilen görüşlerin yaş gruplarındaki artışla birlikte arttığını bulmuşlardır.Örneklemlerini aldıkları ülkeler ;Amerika, İngiltere, Almanya ve İtalya'ydı.Ayrıca bu araştırmadan elde edilen bir diğer önemli sonuçta, sistemin farkedilmesi arttıkça sistem içindeki bireylerin davranışları hakkındaki beklentilerin gelişiminin paralel olarak artmasıdır.

1.3.2.2. Sistemin Kabullenilmesi

Siyasal kültürün ikinci elamanı sistemin kabullenilmesidir.Her sistem kendi özgün siyasi ilişkilerin organizasyonunu içerir ve sistem içindeki bireylerin bu organizasyonu kabullenmeleri farklı derecelerde gerçekleştirilir.Bynton, Patterson, ve Hedlund'un yaptığı "Kanun yapıcı Kurumlara Kamu Desteğinin Yapısı"¹¹ adlı çalışmada siyaset bilimci David Easton'ın "yaygın destek" (*diffuse support*) kavramı bu siyasal sistemin kabullenilmesine uyarlanmıştır.Yazarlar yaygın desteğin, itaat ve kurumsal uyma olan iki ögesini birbirinden ayırmışlardır.Burada itaat, yasama organı tarafından kabul edilen yasalara yurttaşların uyma isteği olarak tanımlanabilir.Bu çalışma Amerika'nın Iowa eyaletinde gerçekleştirilmiş ve burada oturanlara eyaletlerindeki yasalarla ilgili sorular sorulmuştur. Bulgular, Iowa'lıların yasama organlarının kabul ettikleri yasaları büyük oranda desteklediklerini ortaya çıkarmışlardır.Özellikle yaşamayla ilgili bilgisi çok olan ve siyasetle aktif olarak ilgilenenlerin, bilgisi az olana ve siyasetle fazla ilgilenmeyenlere nazaran çok daha destekleyici oldukları ortaya çıkmıştır.Yazarlar ayrıca sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan kişilerin yaşamaya daha fazla destek olduklarını ortaya çıkarmışlardır.

Daha önce bahsettiğimiz " Dört Batılı Sistemdeki Demokratik Yönelimlerin Siyasal Sosyalizasyonu " adlı çalışmada yazarlar çocuklara "Demokrasi en iyi yönetim biçimidir." cümlesine katılıp katılmadıklarını sormuşlardır.Alınan yanıtlara baktığımızda şu sonucu görüyoruz.Her

¹¹ G.R. BYNTON, S.C. PATTERSON, R.D. HEDLUND, " The Structure of Public Support for Legislative Institutions", *Midwest Journal of Political Studies* Vol. 12, 1968, s. 163-180.

ülkedeki çocukların büyük kısmının bu cümleye katıldıkları ve bu katılımın yaş grupları büyüdükçe daha da arttığını bulmuşlardır.¹² Bu yazarlar ayrıca bütün bir sistem içindeki partiler arası rekabete destek oranını bulmak içinde sorular hazırlamışlar.Sonuçta da bu sorulara verilen yanıtlar partiler arası rekabete desteğin, demokrasiye olana göre daha az olduğunu ortaya koymuşlardır.

1.3.2.3. Beklentiler

Siyasal kültürün üçüncü ögeside siyasal sistem hakkında beklentiler geliştirmektir.Bu beklentileri en genel olarak dört kategori içinde toplayabiliriz.Bunlar; 1. sistemin faaliyet alanı, 2. farklı siyasal aktörlerin farklılıklarının tanımlanması, 3. bu farklı siyasi aktörlere yüklenen farklı sorumlulukların belirlenmesi ve 4. her tür aktör için uygun davranışın geliştirilmesi ve bu aktörler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesidir.

Bir siyasal sistemin faaliyet alanı ne olabilir diye düşündüğümüzde; yapmaya yükümlü olunan şeylerle, yapılmaması gereken şeyler olduğunu söyleyebiliriz.İnsanların siyasal sistem içinde genellikle iki tür yönelimleri ya da ayrımları vardır.'Kamusal' olan ile 'özel' olan insanların temel ayırıcı kategorileridir.İnsanların bu genel ayrımları dünyayda iki şekilde görmelerine neden olur.Birincisi, bazı problemler kamusal problemler olarak görülüyor ve toplumun ilgilenmesi bekleniliyor, öte yandan diğer sorunlar özel sorunlar olarak değerlendiriliyor ve bireyin inisayatifine bırakılıyor.İkinciside, insanların toplumdaki bazı kurumları sorunları çözmeye yükümlü kurumlar olarak görmek gibi genel bir kanıya sahip olmalarıdır.

Her siyasi sistemde değişik türdeki siyasi aktörlerin ve onların değişik yükümlülükleri ayrıntılarıyla belirlenir.En temel rol farklılaşmasında siyasal karar alma sürecine aktif olarak katılanlarla, bu sürece pek katılmayanlar arasındadır.Herkesin siyasi karar alma sürecinde eşit yükümlülüğü olduğunu düşünelim; pek çok insanın bu tür siyasetle ilgilenecek zamanı yoktur ya da pek çoğuda doğrudan siyasetle ilgilenmek

¹² J. DENNIS, L. LINDBERG, D. McCRONE ve R. STIEFBOLD, *a.g.m.*, s. 83.

istememezler.Ayrıca, pek çok siyasal sistemde yurttaşlar arasında siyasi anlamda da bir iş bölümü vardır.Bunun sonucunda da sistem içinde bazı yurttaşlar daha özel siyasi yükümlülükler üstlenebilir.

Bu konuda yapılmış en önemli çalışmalardan biri, Rose ve Mossawir'in İngiliz siyasal sistemindeki seçimlerin işlevlerini araştırdıkları " Oy verme ve Seçimler:İşlevsel bir Çözümleme "¹³ adlı araştırmalarıdır. Rose ve Mossawir İngiliz sistemindeki seçimlerin işlevlerini altı başlık altında toplanabileceğini belirtmişlerdir.Birincisi, oy verme bireyin kendi yöneticisini seçmeyi içerir.İkincisi, seçimler yurttaşlarla lider arasında etkileşimin karşılıklı olmasını sağlar.Üçüncüsü, bireylerin rejime olan bağlılıklarının geliştirilmesine yardım eder.Dördüncüsü, oy verme bireyin var olan siyasi sisteme bağlılığını arttırır.Beşincisi, oy verme bireye duygusal doyumlar da sağlar.Son olarakta oy verme bazı insanlar için herhangi bir işlev içermez. Rose ve Mossawir'in İngiliz sisteminde oy vermenin işlevlerini böyle sıralamışlar, bu çalışmaya ileriki bölümlerimizde tekrar döneceğiz ve daha ayrıntılı olarak değerlendireceğiz.

Siyasal kültür kavramı üzerindeki bu genel değerlendirmelerden sonra kavramın en önemli öğelerinden olan siyasal davranış kavramının incelenmesine ve değerlendirilmesine geçebiliriz.

¹³ R. ROSE ve H. MOSSAWIR, "Voting and Elections:A Functional Analysis" *Political Studies*, Vol. 15, 1967, s. 173-201.

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASAL DAVRANIŞ

2.1. Kavram

Siyasal Kültür, siyasal sistem içindeki alınan kararların ortamını sağlar. İnsanın günlük yaşamında gösterdiği davranış örüntülerinden biride siyasal konularda gösterdiği davranışlardır.Niye bazı insanlar sürekli siyaset konuşur, mitinglere gider, seçim kampanyalarında çalışırda, bazıları hiç bunları öneme almaz, politikayla ilgilenmez.Siyasal davranışları incelerken en çok üzerinde duracağımız noktalar bunlardan oluşuyor.Bu da bizi çağdaş siyaset bilimin en çok incelenen en gözde konularından biri olan katılmaya daha doğru bir deyişle siyasal katılmaya götürüyor.

İnsanların siyasete katılımları büyük ölçüde siyasal kültürün ortaya koyduğu normların, kuralların etkisi altındadır.Bu normlar insanların yükümlülüklerini ve davranışları üzerindeki sınırları belirler.Örneğin, oy kullanma eğitim yaşamının ilk düzeyinden itibaren bir vatandaşlık görevi olarak insanlara verilir.

İnsanların siyasal davranışta bulunurken öncelikle göz önünde bulundurduğu iki şey vardır. Birincisi, eyleme geçmeye karar vermek, ikinciside, karar verdiği bu eylemin yönünü, doğrultusunu belirtmektir. Kişi bir seçim sırasında yalnızca oy vereyim mi yoksa vermeyeyim mi diye düşünmez aynı zamanda kime oy vereceğini de düşünür.¹⁴

Siyasal katılma günümüzde çağdaş devletin ayırdedici özelliği olmuştur. Huntington bu konuda şöyle yazıyor: "modern devlet, geleneksel devletten insanların siyasete katılma büyüklükleri ve siyasetten geniş olarak etkilenmeleri özellikleriyle ayrılır."¹⁵ Aynı şekilde Lerner'de çağdaş toplumun 'katılımcı' toplum olduğunu, geleneksel toplumun kesinlikle katılımsız olduğunu savunmuştur.¹⁶

Siyaset bilimciler arasında siyasal katılmanın önemi üzerinde kesin bir uzlaşma olmasına rağmen kavramın anlamı üzerinde uzlaşma sağlanamamış ve pek çok değişik anlamda kullanılmıştır. Öte yandan siyasal katılmanın hedefinin ne olduğu konusunda siyaset bilimciler arasında bir uzlaşma vardır. Buna göre siyasal katılma eyleminin (*action*) temel amacı siyasi liderlerin kararlarını etkilemektir. Siyaset bilimci Ergun Özbudun siyasal katılmanın hem siyaset bilimciyi hem de siyaset kuramcısını çeşitli yönleriyle ilgilendirdiğini belirtmiştir. "İlk olarak konu tasvirici açıdan yani, belli bir toplumda ne ölçüde siyasal katılma olduğu açısından ele alınabilir. İkinci olarak analitik yönden yani, siyasal katılmanın sebep ve sonuçlarının neler olduğu açısından yaklaşılabilir. Üçüncü olarak, kavram normatif bir tartışmanın konusu olabilir. Gerçekten, yüksek düzeyde siyasal katılma ile siyasal demokrasi arasında bir ilişki olduğu, dolayısıyla siyasal katılmanın gerek birey gerek toplum bakımından yararlı nitelik taşıdığı kanaati yaygındır."¹⁷ Siyasal katılım kavramı üzerindeki bu tartışmalardan sonra şimdi üzerinde duracağımız nokta siyasal katılma kavramının farklı siyaset bilimciler tarafından nasıl tanımlandığı yönünde olacaktır.

¹⁴ L.W. MILBRATH, *Political Participation: How and Why Do People Get Involved in Politics?*, Chicago: Rand Mc Nally & Company, 1965, s.6.

¹⁵ Samuel P. HUNTINGTON, *Political Order in Changing Societies*, New Haven, 1968, s.36.

¹⁶ Daniel LERNER, *The Passing of Traditional Society*, Glencoe, 1958, s.50-51.

¹⁷ Ergun ÖZBUDUN, *Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma*, Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, 1975, s.1.

2.2. Siyasal Katılmanın Tanımı

Siyasal katılmanın tanımı üzerinde siyaset bilimcilerin tam bir uzlaşma içinde olmadıklarını belirtmiştik. Bu tanımların bazılarına baktığımızda bunu daha net bir şekilde görebileceğiz.

Ergun Özbudun, siyasal katılmayı tanımlarken bizim yukarıda belirttiğimiz sıkıntıları sıraladıktan sonra ilk olarak tanımının yönetsel (*governmental*) alanı kapsayan dar bir tanım olduğunu belirtmiştir. Yönetsel (*governmental*) alan kapsamında da hem merkezi yönetimi hem de yerel yönetimleri ele almıştır. Özbudun bu sınırlamanın yani 'yönetsel katılmanın' siyasal katılmanın yalnızca bir alt-türü olabileceği, bunun da kuramsal açıdan tartışılabilir, araştırma olanakları göz önünde bulundurularak böyle bir sınırlamaya gitmeyi uygun bulduğunu savunmuştur. İkinci olarak Özbudun, siyasal tutumların ara değişkenler olarak çalışılmasının çok önemli olduğunu ama bu tutumların eyleme geçmedikçe siyasal katılma olarak değerlendirilemeyeceğini belirterek, tanımının tutumları değil eylemleri kapsayacağını söylemektedir. Üçüncü olarak, yasal olmayan (*illegal*) katılımcı eylemlerin ve siyasetçileri başarısız etkileme girişimlerinin de tanım dışında tutulmayacağını belirtmektedir. Özbudun, siyasal katılmanın tanımlanmasındaki en çelişkili konunun istek ve niyet sorunu olduğunu belirtmiştir.

Verba ve Nie'nin siyasal katılmayı, seçilmiş yönetimi etkilemeye yönelik vatandaşların gösterdikleri faaliyetler şeklinde tanımlayarak bireylerin daha çok niyetleri üzerine yoğunlaşmış olduğunu, öte yandan Huntington ve Nelson'un gönüllü (*voluntary*) katılım ile harekete geçirilmiş (*manipulated*) katılımın birbirinden net bir şekilde ayırıldıklarının mümkün olmadığını belirttiklerini Özbudun aktarmaktadır.

Huntington ve Nelson'ın göre gönüllü (özerk) katılma ile irade dışı (manipule edilmiş, uyarılmış) katılma arasında ayırtedici noktanın ancak keyfi olarak saptanabileceğini ve siyasal sistem açısından her ikisinin de önemli sonuçları olduğunu belirttiklerini ve bu noktada Huntington ve Nelson'ın özerk (*autonomous*) katılımı "devlet organlarınca alınacak kararları etkilemek üzere aktörün kendisi tarafından tasarlanmış faaliyetler"

öte yandan mobilize katılımı ise "devlet organlarınca alınan kararları etkilemek üzere aktörün kendisi dışında ki kişilerce tasarlanmış faaliyet" olarak tanımladıkları yine Özbudun tarafından aktarılmaktadır.

Bütün bu kavram tartışmasından sonra Özbudun siyasal katılmayı şu şekilde tanımlamaktadır:"vatandaşların, merkezi ya da yerel devlet organlarının personelini ya da kararlarını etkilemek üzere kendilerince ya da başkalarınca tasarlanmış hukuki ya da hukuk dışı, başarılı ya da başarısız eylemlere girişmeleridir."¹⁸

Siyasal katılma kavramıyla geniş bir şekilde inceleyen siyaset bilimcilerden Verba ve Nie siyasal katılmayı vatandaşların az ya da çok, doğrudan devlet organı personelinin seçimine etki etmesi olarak tanımlamaktadır.Bu tanımın kapsamının belki dar olduğunu ama kendi çalışma alanları için en uygun tanımın bu olduğunu yani, yönetsel (*governmental*) kararları etkileme amacındaki eylemlerin siyasal katılma olduğunu belirtmişlerdir.Bu bağlamda, katılım kavramının diğerleriyle karşılaştırıldığında bazılarına göre daha dar bazılarında ise daha geniş olduğunu söylemektedirler.

Verba ve Nie, çeşitli konularda yurttaşların çok farklı yollarla siyasete katılmalarıyla ilgilendikleri için kullandıkları kavramın geniş olduğunu belirtmekte ve siyasal katılmayı, oy verme, kampanyalarda çalışma gibi seçim süreciyle bağlantılı katılmanın ötesine götürerek, yurttaşların başvurabilecekleri diğer eylem türlerini de ele alacaklarını açıklamaktadırlar.Öte yandan siyasal katılma kavramlarının diğerlerine göre, devlet yönetimini etki etmeye yönelik eylemleri içermesi açısından dar olduğunu belirtmişlerdir.Burada devlet yönetimi, hem devlet yöneticilerini hem de bunların atadıkları personeli kapsamakta ve amaçta bunları etkileyici eylemlerde bulunmaktır.Verba ve Nie, yurttaşların devlet yönetimine desteklerini belirterek katılımda bulundukları törensel (*ceremonial*) katılmanın kendi ilgi alanlarının dışında olduğunu ifade etmektedirler.Kendi ilgi alanlarına giren katılma türünü ise *demokratik*

¹⁸ Ergun ÖZBUDUN, *Social Change and Political Participation in Turkey*, New Jersey:Princeton University Press, 1976, s. 3-6.

katılma olarak adlandırılabileceğini belirttikten sonra demokratik katılmanın törensel katılmanın aksi yönünde işlediğini anlatmışlardır. Aynı zamanda Verba ve Nie, demokratik katılmada etkinin kitleden kaynaklanarak aşağıdan yukarıya doğru bir akını öngördüğünü açıklamaktalar ve yine demokratik katılmada yurttaşların var olan önceden var olan bir ulusal çıkarı desteklemediklerini, aksine ulusal çıkar ya da çıkarların belirlenmesinin demokratik katılma süreci sonunda gerçekleştiğini ileri sürmektedirler.

Verba ve Nie, katılımcı eylemlerle ilgilenmelerinden dolayı bakış açılarını biraz daralttıklarını ve katılma tanımlarında katılmaya ilişkin tutumların yer almadığını bunun yanında yurttaşların devlet yönetimini etkilemeye yönelik gerçek davranışlarıyla ilgilendiklerini, böylece ilgilerini yalnızca devlet yönetimine katılma ile sınırladıklarını belirtmektedirler.

Son olarak da sınırlamalarının, sistem içinde yer alan eylemlerle yani devlet yönetimini etkilemeye yönelik yasal (*legal*) ve meşru (*legitimate*) bütün eylemleri kapsadığını Verba ve Nie belirtmişlerdir.

Verba ve Nie siyasal katılmanın tanımı konusunda bu sınırlamaları belirttikten sonra siyasal katılmanın net bir tanımını yapmamışlardır. Yalnızca, çağdaş demokratik toplumdaki siyasal katılma olayını incelemekle araştırmalarını sınırladıklarını açıklamaktadırlar.¹⁹

Siyasal katılma, Münci Kapani'nin 'Politika Bilimine Giriş' adlı kitabında açıklığa kavuşturulması gereken bir kavram olarak değerlendirildikten sonra şu şekilde tanımlanmıştır: "Siyasal katılma, toplum üyesi kişilerin (vatandaşların) siyasal sistem karşısında durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını belirleyen bir kavramdır. Bunu sadece seçimde oy kullanmaktan ibaret saymak eksik ve yanlış bir anlayış olur. Katılma, basit bir meraktan yoğun bir eyleme kadar uzanan geniş bir tutum ve faaliyet alanını kapsar. Toplum üyelerinin hepsi şüphesiz ki siyasete karşı

¹⁹ Sidney VERBA , Norman H.NIE, *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*, Nem York:Harper & Row Publishers, 1972, s. 1 - 4.

aynı ilgiyi göstermezler. Kimisinin gece gündüz politika uğraşmasına karşılık - ki bunlar küçük bir azınlık teşkil eder- bazı insanlar politik sorunlara tamamen ilgisiz ve kayıtsızdırlar. Bu bakımdan, Aristo'nun 'insan siyasal bir yaratıktır' sözü ancak bir ölçüde ve geniş anlamıyla bütün insanların siyasal topluluklar içinde yaşamalarını ifade etmesi yönünden doğrudur denilebilir."²⁰ Kapani'nin siyasal katılma tanımını Verba ve Nie'ninki ile karşılaştırdığımızda çok daha geniş kapsamlı ve çok boyutlu olduğunu net bir şekilde görebiliriz.

Siyasal katılma konusuyla ilgilenen bir diğer siyaset bilimcimiz Ersin Kalaycıoğlu, katılmayı bir siyasal eylem olarak ele alıyor, böylece yurttaşların siyasal yaşamda yer alma eğilimleri ve tutumlarının siyasal katılma olarak değerlendirilemeyeceği sonucu ortaya çıkıyor. İkinci olarak Kalaycıoğlu, siyasal katılmayı bir toplumun üyeleri ile o toplumdaki siyasal yönetim arasındaki bir bağ olarak ele alıyor. Üçüncü olarak, siyasal katılmanın kişinin özgür kararlarının ve tercihlerinin siyasal otorite üzerine etkisinden oluşan bir ilişki olduğu belirtiliyor. Bu kriterleri göz önünde tutarak Kalaycıoğlu şöyle bir tanıma varıyor: "Amacı siyasal karar alma mekanizmasını etkilemek olan, otonom olarak bir yöntemi benimseyip bunu uygulayan herkes siyasal katılma eyleminde bulunmaktadır."²¹

Kalaycıoğlu, siyasal katılmayı bir davranış olarak ele alıyor. Buradaki davranış kavramı bireyin kendisi için öznel anlamı olan bir davranış olarak incelenmektedir. Kalaycıoğlu Çağdaş Siyasal Bilim adlı kitabında bunu şu şekilde açıklamaktadır: "Bireyin siyasal yaşama katılmasından bahsedebilmek için onun davranışlarını otoritelerin kararlarını etkilemek üzere yönlendirilmesi gerekir. Bireyin, otoritelerin kararlarıyla kendi yaşantısı arasında bir bağ kurabilmesi veya onların kararlarının kendisi tarafından etkilenebileceğini düşünmesiyle otoritelerin kararlarını etkilemek üzere davranışta bulunması mümkündür. Otoritelerin kararlarıyla kendi davranışı arasındaki bağların varlığını algılayamadığı sürece bireyin, otoritelerin davranışlarını (veya geniş anlamda, hükümetin faaliyetlerini)

²⁰ Mütnci KAPANI, *Politika Bilimine Giriş*, Ankara: Bilgi Yayınevi, Dördüncü Basım, 1988, s. 130-131.

²¹ Ersin KALAYCIOĞLU, *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma*, İstanbul: İ.Ü.S.B.F. Yayını, 1983, s. 10.

etkilemek üzere davranışta bulunması olanaksızdır."²² Bu bağlamda, Kalaycıoğlu siyasal katılmadan bahsetmenin temel itibarıyla bireylerin siyasal eylemlerinden bahsetmek olduğunu belirtmektedir: "Siyasal katılma siyasal topluluğun bir üyesi olan bireyin otoritelerin kararlarını etkilemek için yaptığı, bireyi siyasal karar alıcılar ile temasa sokan bir eylemden oluşur."²³

Bir diğer siyaset bilimcimiz Bülent Daver, siyasal katılmayı, "bireyin (vatandaşın) siyasal sistem karşısındaki durumunu, tutumunu ve davranışlarını gösteren bir kavram"²⁴ olarak tanımlıyor. Daver, insanların siyasal sistem karşısındaki tutum ve davranışlarının farklı olabileceğini, insanların bir kısmının siyasal sistemle çok yakından ilgilenirken, bazılarının siyasal sistemle pek ilgilenmediğini ama sonuçta insanların, genellikle az da olsa siyasal hayata katıldıklarını belirtmiştir.

Buraya kadar ele aldığımız siyasal katılma tanımlarına baktığımızda, katılmanın göstermiş olduğu özelliklerden yola çıkılarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu değişik tanımlarda da bu özelliklerin bir kısmının ya da hepsinin göz önüne alındığını görebiliyoruz.

2.3. Siyasal Katılım Düzeyleri

Siyasal katılma tanımlarından da fark edebileceğimiz gibi insanların siyasete katılım düzeyleri farklıdır. İnsanların siyasete değişik yoğunlukta katılmalarının siyasal katılımın genel bir niteliği olduğunu belirten Deniz Baykal, Amerika'lı siyaset bilimci Robert A. Dahl'ın siyasal katılma boyutları olarak sıraladığı Merak, İlgi, Bilgi ve Eylemi'i aktarmaktadır. Bu boyutların siyasal katılmanın dört ayrı boyutu olarak görülebileceğini belirten Baykal, Lane, Campbell ve Milbrath'ın araştırmalarına dayanarak bunun böyle olmadığını, bu boyutların birbirine yakından bağlı olduklarını ve bunları siyasal katılmanın değişik görüşleri olarak kabul etmek

²² Ersin KALAYCIOĞLU, *Çağdaş Siyasal Bilim*, İstanbul: Beta Yayınları, 1984, s. 203.

²³ Ersin KALAYCIOĞLU, *a.g.e.*, s. 200.

²⁴ Bülent DAVER, *Siyaset Bilimine Giriş*, Ankara: Siyasal Kitabevi, Beşinci baskı, 1993, s. 203.

gerektiğinin ortaya çıktığını savunmaktadır.Baykal'a göre belli bir seviyedeki siyasal katılma aynı zamanda belli bir yoğunlukta merak, ilgi, bilgi ve eylem gerektirmektedir.Böyle bir durumda da çeşitli düzeylerdeki siyasal katılmanın düzeylerinin belirlenme sorununun olduğu ve bazı insanların ya da grupların gece gündüz siyasetle ilgilenirken, bazılarının siyasete hiç ilgi ve önem vermediğini belirten Baykal, böyle bir ayrımın yalnızca seçime katılıp katılmamaya göre bir bölünme yapılabileceğini de ayrıca ifade etmektedir.Yalnız bu yolla ayrıntılı bir siyasal katılma düzeyi elde etmenin de mümkün olmadığı ve bu nedenle siyasal sistem için anlam taşıyan siyasal faaliyet çeşitlerinin ifade ettikleri siyasal yoğunluğa göre sıralanması gerektiği yine Baykal tarafından belirtilmiştir.²⁵

Bu bağlamda Baykal, oy vermenin ötesinde bütün ülkelerde siyasal katılım düzeyini şu şekilde sınıflandırmaktadır:

- " 1. Siyasal olayları izleme
- 2. Siyasal olaylar hakkında tavır takınma
- 3. Siyasal olayların içine karışma,

izleme faaliyetleri, dergi, gazete, radyo, açık oturum yolu ile siyasal olayları takip etmeyi, dinleyici sıfatı ile parti kongrelerine ve mitinglere katılmayı, özel temaslarda siyasal konularla ilgilenmeyi içine alır.Bu faaliyetlerin ortak niteliği, ağırlığın siyasal hayattan haberdar olmaya yönelmiş olmasıdır."²⁶ Baykal'ın da belirttiği gibi bu tür faaliyetler siyasal tercihlerin yayılmaya çalışılmasından çok, siyasal olaylardan haberdar olmaya yöneliktir.İkinci olarak siyasal olaylar hakkında tavır almanın, izleme faaliyetlerine göre daha yoğun bir siyasal faaliyet olduğunu ifade eden Baykal, bu konuda şunları söylemektedir: "Burada belli siyasal alternatiflerin yanında ya da karşısında tutum almak söz konusudur.Bu kitle haberleşme vasıtaları yolu ile yapılabileceği gibi özel temalar çerçevesinde de yapılabilir."²⁷ Baykal, kitle iletişim araçlarının kullanılmasının verilmek istenen mesajın etkinliğini arttırdığını ama bunun o kişinin siyasal katılma düzeyinin yüksek olduğu anlamına gelmediğini de savunmuştur.Bu kategorideki insanlar olayları izlemekle kalmıyor o olaylara karşı bir tavır,

²⁵ Deniz BAYKAL, *Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi*, Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları, 1970, s. 30-32.

²⁶ Deniz BAYKAL, *a.g.e.*, s. 33.

²⁷ Deniz BAYKAL, *a.g.e.*, s. 33-34.

bir tutum geliştiriyorlar.Yalnız bu insanlar herhangi bir eylem içerisine girmiyorlar. Eğer kişi olayların içine karışıyorsa bu gruplama içindeki en yoğun katılımı gerçekleştirmiş oluyor.Baykal bu kategoriyi de şu şekilde anlatmaktadır: "Siyasal partilere ya da siyasal derneklere üye olarak girmek, siyasal görevlerde bulunmak ya da buralarda aday olmak, yürüyüş, gösteri ve mitinglerde aktif bir şekilde yer almak gibi faaliyetler bu kategori içinde sayılabilir.Burada artık siyasal olayları dışarıdan izlemek ya da kendi kontrolü dışında cerayan eden olaylar karşısında tavır takınmak değil, bizzat siyasal olayların içinde yer almak söz konusudur."²⁸

Bu sınıflama için Baykal'ın genel yorumu, bu sınıflamanın insanın dış hareketlerine göre yapılmış olduğu ve bu hareketleri bir birine bağlayan bir psikolojik bağın varsayıldığı yönündedir.Ayrıca bu eylemler birbiriyle birikimsel (*cumulative*) olarak da ilişkilidir.

Siyasal katılımın düzeyleri hakkında Baykal'ın yapmış olduğu sınıflamaya benzer bir sınıflama Milbrath tarafından daha önce yapılmıştır. Milbrath siyasal katılım düzeylerini belirtirken kolaydan zora doğru olan eylemleri ele almış ve bunları hiyerarşik bir yapıda kategorileştirmiştir. Milbrath'ın yapmış olduğu oldukça ayrıntılı ve kapsamlı sınıflama yıllardır siyasal katılma çalışmalarına temel teşkil etmiş ve kullanılmıştır.Milbrath siyasal katılma düzeylerini hiyerarşik bir yapı içinde değerlendirmiş ve sonuçta ortaya bir siyasal katılma piramidi ya da Milbrath'ın deyiimiyle hiyerarşisi çıkmıştır.

Siyasal katılma düzeylerinde Milbrath en kolay eylemlere izleyici faaliyetleri (*spectator activities*), biraz daha zor eylemlere geçiş faaliyetleri (*transitional activities*) ve en zor yapılan eylemlere de gladyatör savaşçı faaliyetleri (*gladiatorial activities*) adını vermiştir.

Aşağıda yer alan Şekil 1'de Milbrath'ın geliştirmiş olduğu pek çok siyaset bilimcinin kullandığı bu üç siyasal katılma hiyerarşisini ya da düzeyini oluşturan ve zorluk dereceleri hiyerarşik olarak birbirinden farklı olan eylemler sıralanmaktadır.

²⁸ Deniz BAYKAL, *a.g.e.*, s. 34.

Şekil 1. Siyasal Katılma Hiyerarşisi²⁹

-Kamusal bir görev ya da partide görev sahibi olmak	G
-Bir görev için aday olmak	L
-Siyasal amaçlarla para istemek	A
-Önemli bir parti toplantısına katılma	D
a. aday belirleme toplantısı	Y
b. strateji toplantısı	A
-Siyasal bir partide aktif bir üye olmak	T
-Zamanını siyasal bir kampanyada sarf etmek	Ö
	R
-Bir mitinge veya toplantıya katılma	G
-bir partiye ya da adaya para yardımında bulunma	E
-Kamusal bir görevliyle ya da siyasal bir liderle temasta bulunmak	Ç
	İ
	Ş
-Bir parti (ya da aday) rozeti taşıma, arabasına bunu yapıştırma	İ
-Bir başkası ile onun belirli bir yönde oy vermesi için iknaya çalışmak	Z
-Bir siyasal tartışmaya girmek	L
-Oylamaya katılmak	E
-Kendini siyasal uyarılara karşı açık tutmak	Y
	İ
	C
	İ
Hareketsizler-Kayıtsızlar (Apethetics)	

Milbrath bu yapıdaki birikimsel (cumulative) özelliğin - bir siyasal eylemi gerçekleştiren kişinin diğer bir eylemide gerçekleştirme olasılığının yüksek olması- insanların en tepedeki davranışları gerçekleştirmeleri durumunda alttaki davranışları gerçekleştirme olasılığının çok yüksek olmasından kaynaklandığını belirtmektedir.³⁰ Dikkat edersek bu hiyerarşik yapı, normal bir demokrasi sürecini karakterize eden ortak siyasal eylemleri içermektedir. Şekil 1'de davranışlarının yanında harcamalarında bir

²⁹ Lester W. MILBRATH, *Political Participation: How and Why Do People Get Involved in Politics*, Chicago: Rand McNally, 1965, s. 18.

³⁰ L.W. MILBRATH, *a.g.e.*, s. 17-18.

hiyerarşisi yapılmıştır. Altındaki davranışlar için daha az zaman ve enerji ayırmak gerekirken, bu yukarı çıktıkça daha kompleks davranışlarda artmaktadır. Milbrath'ın bu hiyerarşi için belirttiği bir diğer önemli nokta da şudur: "Hiyerarşi içinde verilen itemlerin oranları, seçimden seçime, dönemden döneme ve ülkeden ülkeye farklılıklar gösterebilir."³¹

Kalaycıoğlu'da Milbrath'ın bu siyasal katılma hiyerarşisi için, aynı sistem içinde dahi bir eylemin zor mu yoksa kolay mı olduğunun bireyin içinde yaşadığı topluluktan topluluğa değişmesinden ve eylemlerin zorluk ve kolaylığının zamana ve mekana göre değişmesinden dolayı, siyasal katılma biçimlerini eylemlerin zorluk veya kolaylıklarına göre sıralamanın siyasal katılma konusundaki temel soruna çözüm getirmediği değerlendirmesini yapmaktadır.³²

Siyasal katılım düzeyleri ile ilgili en genel sınıflamalardan birini de Bowman ve Boynton yapmıştır. Yazarlara göre, siyasi eylemler en genel biçimiyle, siyasi karar sürecine yüksek katılım ya da düşük katılım olarak karakterize edilebilir. Düşük katılımda daha çok yasalara uyma, ahlaklı olma, vatanını koruma ve oy verme gibi davranışlar yer alır, öte yandan yüksek katılımda ise kampanyalarda çalışma, siyasi gösterilerde yer alma gibi davranışlar yer alır. Bunlara ek olarak Bowman ve Boynton siyasi katılımın 'alışılmış' (*usual*) ve 'radikal' anlamları üzerinde durarak, bu anlamların yüksek ve düşük katılım arasındaki ilişkilerine göre bir sınıflamaya gitmişlerdir. Burada siyasi katılımın 'alışılmış' anlamıyla toplumca kabul edilebilir davranışlar kastedilmiş ve radikal anlamıyla da kabul edilmeyen davranışlar göz önüne alınmıştır. Buna örnek olarak, rüşveti ve kamu politikalarına karşı yapılan şiddet gösterilerini vermektedirler.

Bowman ve Boynton siyasi katılımı karakterize eden bu iki boyutun bileşiminden dört ayrı tür katılım tipinin ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Siyasal katılma ile ilgili bu iki boyutun bileşimi sonucunda ortaya çıkan siyasal katılma tipleri aşağıda Şekil 2'de gösterilmektedir.

³¹ L. W. MILBRATH, *a.g.e.*, s. 19.

³² Ersin KALAYCIOĞLU, *a.g.e.*, s. 204.

Şekil 2. Katılmanın Anlamları ve Düzeylerinin İlişkisi

Katılımın Düzeyleri	Yüksek Düşük	Katılımın Anlamları	
		<i>Alışılmış</i>	<i>Radikal</i>
		I	II
		III	IV

Şekil 2'de yer alan I hücresi, sistem tarafından kabul edilen eylemleri ve bireylerin siyasi karar alma sürecine yüksek katılımını içerir. III hücresi yine kabul edilebilir davranışları içerir, ama burada yurttaşların siyasete katılımları düşüktür. IV hücresi sistem tarafından kabul edilmeyen davranışları ve düşük düzeydeki katılımı içerir. Yüksek düzeydeki ama sistem içindeki normlara uymayan bir katılımda hücre II 'de yer almaktadır.³³

Bowman ve Boynton siyasal katılmanın her dört türünün de pek çok toplumda bulunabileceğini, ve bu dört katılım türünün karışımının siyasi rejimlerin yapısını belirleyici bir etken olduğunu belirtmişlerdir. Öte yandan, siyasi katılımın 'kabul edilebilir' (*Alışılmış*) ve 'kabul edilemez' (*Radikal*) tanımları ile 'yüksek' ve 'düşük' katılım düzeylerinin ülkeden ülkeye, toplumdan topluma göre değişiklik göstermesinin son derece doğal olduğunu eklemektedirler.³⁴

Buraya kadar yapmış olduğumuz siyasal katılım düzeyleri ile ilgili tartışmalara baktığımızda ilk farkedebileceğimiz özellik, birbirlerine benzer olmalarıdır. Siyasi katılımın değişik göstergeleri ele alınarak bu düzeyler oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu düzeylerde önemli ve hemen hemen bütün yazarlarında üzerinde uzlaştığı nokta, ülkeler ve toplumlar için farklılıklar gösterebilmesidir. Her sistemin kendi iç yapısı içinde yine o toplumun normlarının, kurallarının da eklenmesiyle siyasal katılım düzeyleri oluşturulabilir. Bu nedenle, özellikle karşılaştırmalı çözümlemelerde ele alınan toplumun özellikleri, toplumsal ve beşeri yapısı, siyasi anlayışları, göz önünde tutularak çalışmaların gerçekleştirilmesi en sağlıklı yoldur.

³³ L. BOWMAN, G.R. BOYNTON, *Political Behavior and Public Opinion: Comparative Analyses*, New Jersey: Prentice-Hall, 1974, s. 205-206.

³⁴ L. BOWMAN, G.R. BOYNTON, *a.g.e.*, s. 207.

2.4. Siyasal Katılmayı Etkileyen Faktörler

Siyasal katılımın değişik düzeylerde olmasını etkileyen faktörlerin sayısı oldukça fazladır. Bu nedenle bireyin siyasal eylemlerinde etkin olabilecek dört ana grup vardır. Bunlar; Siyasal Kaynaklar, Siyasal Fırsat Yapısı, Siyasal Güdü ve Bilişimdir.

2.4.1. Siyasal Kaynaklar

Kalaycıoğlu, siyasal kaynağı, bir birey tarafından bir diğer bireyin tutum ve eylemlerini kendi istediği siyasal yöne ve amaca yöneltebilmek üzere kullanılabilecek nesnel veya öznel her şey olduğunu ve gelir(servet), siyasal deneyim, saygı, toplumda bir mevkiye sahip olmak, hitabet gibi nitelik ve özellikler olarak belirtmektedir. Bu nitelemeden de farkedebileceğimiz gibi siyasal kaynakların neler olduğunun tek bir belirtisi yoktur. Kalaycıoğlu, siyasal kaynaklara sahip olmanın, kısmende olsa, kişinin özgür iradesi dışında oluşabilecek hatta onun dünyaya gelişinden önce belirlenebilecek bir nitelikte olduğunu söylemektedir.

Bu açıklamalardan sonra Kalaycıoğlu, siyasal kaynağın türlerini oluşturan çeşitli kategorileri ve bu kategorilerin çeşitli eylem türlerine olan etkilerini incelemiştir.³⁵

2.4.1.1. Cinsiyet ve Siyasal Katılma

Cinsiyet rolleri ile siyasal etkinlikler arasındaki ilişki her zaman araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Pek çok araştırmada hemen hemen her toplumda farklı cinslere yüklenen yargı ve değerlerin var olduğunu göstermiştir. Bu noktada Kalaycıoğlu, cinsiyet ve siyasal katılma arasındaki ilişkiyi belirten üç hipotezin ileri sürülebileceğini belirtmiştir. İlk olarak, cinsiyet rollerinin siyasal katılmayı toplumsal ve sosyo-ekonomik statü üzerindeki etkisi dolayısıyla belirlediği; bir diğer deyişle, kadınların erkeklere oranla daha düşük sosyo-ekonomik statüde bulunmaları nedeniyle siyasal yaşama daha az katıldıkları iddia edilebilir. İkinci olarak, kadınların

³⁵ Ersin KALAYCIOĞLU, *a.g.e.*, s. 16-17.

düşük sosyo-ekonomik statüleri nedeniyle erkeklere göre daha az sahip olabildikleri kitle iletişim araçlarından yararlanma, siyasal ilgi, siyasal bilgi, siyasal etkinlik ve örgütsel üyelik dolayısıyla siyasal yaşama daha az katıldıkları ileri sürülebilir. Üçüncü olarak, toplumun kadından 'aile' ve 'ev'e yönelik bir rol beklentisinden dolayı siyasal katılma gibi aile-dışı davranışları gerektirebilecek eylemleri içeren bir yaşam biçimine sahip olması erkeklere oranla daha zor olacağı için siyasal yaşamada fazla bir faaliyeti olamayacağı iddia edilebilir. Böylece oy verme gibi fazla zaman ve enerji gerektirmeyen ve ailece yerine getirebilecek siyasal katılma eylemlerinin kadınlar tarafından daha sık başvurulan türler olduğu, hükümet ve bürokrasiyle ilgili ilişkilerde ise kadınların çok daha çekingen bir davranış içinde olduğu iddia edilebilir.³⁶

A.Taner Kışlalı'da kadınların siyasete duydukları ilginin erkeklere oranla daha az olduğunu ve özellikle çocuk doğurma işlevinin kadında olmasından dolayı onu ev işlerine yönlendirdiğini söylemektedir. Böylece siyasal olayların kadının ilgi alanı dışına taşıdığını bunun sonucunda kadının siyasal yaşamda erkeğe bağımlı hale geldiğini ve bu şekilde ilgisinin az olduğunu belirtmektedir.³⁷

Cinsiyet rolleri ile siyasal katılma arasındaki ilişki için Baykal, her sosyal seviyedeki kadınların, daima erkeklerden düşük oranda seçime katılmalarının dikkat çekici olduğunu belirtmektedir. Baykal'a göre siyasal katılmanın diğer şekilleri içinde durum farklı değildir, üstelik bu olay kadının eğitim, kitle iletişim araçlarından yararlanma, gelir gibi siyasal katılmayı etkileyen unsurlar açısından erkeklerle eşit olduğu ülkelerde de görülmektedir. Baykal, cinsiyetin siyasal katılma üzerindeki etkisini yalnızca eğitim, meslek, gelir gibi değişkenlerle açıklamanın mümkün olmadığını belirterek, insanın fizyolojik özelliklerinin siyasal davranışlardaki bu farklılığı açıklayacak bir yönün bulunmadığını da söylemektedir. Bu farklılığın açıklanmasında da Lane'in kadının rolü hakkında toplumda yaşayan imajın kadınların siyasal davranışlarındaki farklılığa yol açtığı

³⁶ Ersin KALAYCIOĞLU, *a.g.e.*, s. 18-20.

³⁷ A.Taner KIŞLALI, *Siyaset Bilimi*, Ankara: A.Ü.B.Y.Y.O. Yayınları, 1987, s. 359.

şeklindeki görüşünün akla yakın olduğunu açıklamaktadır. Baykal kadın oylarının, yönü bakımından da bir örüntü taşıdığını ve kadınların erkeklere oranla daha muhafazakar eğilimli olduklarının tespit edildiğini ifade etmektedir. Bütün bunlara ek olarak evliliğin, kadının siyasal tercihi üzerindeki etkisine işaret edilmesi gerektiğini, karı ile koca davranışları arasında büyük bir paralellik bulunduğunu, evli çiftlerin büyük bir çoğunlukla seçimlere katılma kararını beraber verdiklerini belirtmektedir. Son olarak, erkeklerin seçime katılma oranları arasındaki farkın azalmasına rağmen kadınların yine de bağımsız siyasal tercihler yapan kimseler olarak siyasal hayatta yer tutamadıklarını söylemektedir.³⁸

2.4.1.2. Yaş ve Siyasal Katılma

Yaş, Kalaycıoğlu'nun da belirttiği üzere cinsiyet gibi bireyi denetimi dışında belirlenen siyasal kaynaklardan biridir. Kalaycıoğlu, yaşın öneminin, yaş gruplarının ya da kuşaklarının farklı sosyalleşme etkileri altında, farklı ulusal ve uluslararası olayların yaşandığı dünyalarda yetişen gruplar olarak siyasal katılma farklılıkları gösterebilmelerinden dolayı olduğunu ifade etmektedir. Kalaycıoğlu, daha sonra yaş ile ilgili şu üç tesbiti yapmaktadır: İlk olarak, gençlerin geleneksel olarak işlemekte olan siyasal katılma türlerine daha az rağbet edecekleri beklenmektedir. Bu nedenle, gençlerin oy vermekten çok seçim kampanyalarında çalışmak gibi yollarla siyasal yaşamda faaliyet gösterecekleri tahmin edilebilir. İkincisi, ilerleyen yaşla birlikte bireyin siyasal tercihlerinin kararlılık kazandığı görülmekte ve siyasal yaşama katılmasında düzenli bir kalıba oturmaktadır. Dolayısıyla, yaş ilerledikçe siyasal katılmanında artması beklenmelidir. Üçüncü olarak ta yaşın diğer siyasal kaynaklardan olan meslek statüsü ve sosyo-ekonomik statüsü üzerinde de etkili olabileceğinin unutulmaması gerektiğidir. Böylece yaş hem siyasal katılmayı etkilediği gibi hem de siyasal katılma üzerinde etkisi olabilecek diğer siyasal kaynaklar aracılığıyla siyasal katılmayı belirlemeye yardımcı bir kaynaktır.³⁹

³⁸ Deniz BAYKAL, *a.g.e.*, s. 63-66.

³⁹ Ersin KALAYCIOĞLU, *a.g.e.*, s. 20-23.

Kışlalı, çeşitli araştırmaların siyasal katılma eğiliminin orta yaş gruplarında diğerlerine oranla daha yüksek olduğunu gösterdiğini, gençlerin bunalım dönemlerinde yüksek oranda siyasal katılma eğilimi içinde oldukları halde bunu izleyen dönemlerde ilgilerinde azalma olabileceğini bu durumun, özellikle üniversite gençliği üzerinde belirgin olduğunu belirtmektedir.⁴⁰

2.4.1.3. Yerleşim Yeri ve Siyasal Katılma

Siyasal davranışları açıklarken dikkate aldığımız noktalardan biri de bireyin içinde yaşadığı yerleşim yerinin tipidir. Özellikle Türk toplumunu açıklayabilecek kavramlardan biri olan merkez-çevre (*center-periphery*) kavramı göz önünde tutularak merkez-çevre ayrımının siyasal katılma üzerindeki etkileri incelenebilir. Kavram ilk olarak 1973 yılında Şerif Mardin tarafından kullanılmış ve günümüze kadar gelmiştir. Şerif'e göre; "Toplumun bir merkezi vardır. Ama nasıl ki, bazı toplumların ötekilerden daha sağlam merkezleri varsa, bu merkezler oluşturulurken kullanılan malzeme de toplumlara göre büyük değişiklik gösterir."⁴¹ Kalaycıoğlu, merkez-çevre ayrımının siyasal katılma üzerindeki etkileri incelediğinde, merkezin yüksek toplumsal etkileşimi, yoğun iletişime ve grup dinamiklerinin etkisi altında kalanların yoğun şekilde siyasal yaşama katılacakların iddia edildiğini söylemektedir. Buna karşılık bu görüşten büyük ölçüde sapma gösteren, topluluğun zayıflaması '*decline of community*' adlı model geliştirilmiş ve bireyin siyasal yaşama katılması için gerekli olan siyasal güdülerini yerleşim yerlerinin büyüklüğünün azaltacağı, hatta tamamen ortadan kaldırabileceği ve sonuçta, siyasal katılmanın küçük yerleşim birimlerine oranla, daha yoğun olmasının beklenmesi gerektiği iddia edilmiştir. Bu noktada Kalaycıoğlu, her iki modelde de iddia edilen ilişkilerin birlikte gerçeği yansıtabileceğini belirtmektedir. Buna ek olarak Kalaycıoğlu, özellikle kentsel yaşamın bir yandan olağan siyasal katılmaya mutlak bir şekilde (hem engelleyici hem de teşvik edici) etkilerde

⁴⁰ A.Taner KİŞLALI, *a.g.e.*, s. 358-359.

⁴¹ Şerif MARDİN, "Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri", *Türkiye'de Toplum ve Siyaset; Makaleler 1*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1990, s. 30.

bulunurken, diğ er bir yandan da olağ andışı siyasal katılmayı besleyen koş ulları ortaya çıkt ığını ifade etmektedir.⁴²

Yerleş im yerinin siyasal katılmaya etkisi konusunda, büyük kentteki daha bağı msız ve bilinç li iken, kırsal kesimdeki katılmanın çoğ unlukla bağı mlı olduğunu belirten Kış lalı, bunda eğitim düzeyinin rolünün olmasıyla birlikte toplumsal ilişkilerin ve genel olarak sosyal ortamın etkisinin daha fazla olduğunu söylemektedir.⁴³

Kent-Kır ayrımının siyasete katılıma etkisi konusunda Baykal, hem oralarda yaşayanların kişisel nitelikleri bakımından hem de onları çevreleyen şartlar bakımından, derecesi ÷lkeden ÷lkeye değı ş en bir farklılığ a dayandığını söylemektedir. Baykal, şehir-köy ayrımının ÷lkenin ekonomik toplumsal ve siyasal bütünleş me durumuna göre ve toplumsal yaşamı derinden etkileyen bir ikili yapının ifadesi olarak incelenmesi gerektiğini savunmuştur. Bu ayrımla ilgili olarak ta, toplumsal yapının ikili bir nitelik taş ıması, bunlardan geleneksel olanın siyasal katılma bakımından bir üstünlük göstermesine yol açabildiğini belirtmektedir.⁴⁴

2.4.1.4. Eğitim ve Siyasal Katılma

Kentleş me olgusuyla birlikte insanlara kırdan kente göçe çeken faktörlerden biride kentin sunduğ u eğitim olanaklarının oldukça fazla olmasıdır. Kalaycıoğ lu, bireyin eğitim düzeyinin arttıkça siyasal yaş ama katılmasının daha sık ve yoğun olmasının beklenebileceğini ifade etmektedir. Ayrıca Kalaycıoğ lu, eğ itimin siyasal katılmayı arttırmak gibi bir etkiye sahip olduğunu bir diğ er deyiş le, eğ itime sahip olanların olmayanlara oranla siyasal yaş ama daha fazla katılacaklarını ve bireyin elde edeceğı beceri ve kaynakların artmasına koş ut olarak siyasal katılmanın karmaş ık ve zor türleri iç erecek şekilde değı ş eceğini iddia etmektedir.⁴⁵

⁴² Ersin KALAYCIOĞ LU, *a.g.e.*, s. 23-26.

⁴³ A.Taner KIŞ LALI, *a.g.e.*, s. 360.

⁴⁴ Deniz BAYKAL, *a.g.e.*, s. 66-80.

⁴⁵ Ersin KALAYCIOĞ LU, *a.g.e.*, s. 26-30.

Eğitim düzeyini, siyasal katılma eğiliminin doğru orantılı artıp ya da eksildiği bir değişken olarak gösteren Kışlalı, eğitimin , kişilerin siyasal olaylarla ilgili bilgi edinmelerini, o bilgileri yorumlarını, kendi toplumsal durumları ve sorunlarıyla bağlantısını kurmalarını kolaylaştırdığı ölçüde siyasal katılma eğilimlerini arttırmasının doğal olduğunu söylemektedir.⁴⁶

Siyasal katılma ile eğitim arasındaki ilişkiye Baykal'da çok önem vermiştir.Baykal'a göre belli kültürlerde daha çok eğitim ile siyasal katılma arasında, bazı durumlarda da siyasal katılmanın içeriği arasında bir ilişki vardır.Baykal eğitim ile siyasal katılma arasında olumlu bir bağlantının varlığının yani bir kimsenin eğitim seviyesinin artışı ile birlikte siyasal katılma seviyesinin de artacağını, değişik ülkelerde yapılmış bir çok araştırma ile güvenilir bir şekilde belgelendiğini de eklemektedir.

Baykal, ayrıca siyasal katılmanın bilişsel (*cognitive*) yönü ile ilgili değişiklikler üzerinde etkide bulunacağını fakat siyasal katılmanın bilişsel olmayan yönleri için eğitimin böyle bir yaklaşımcı, birbirine benzeteci fonksiyonundan bahsetme olanağının olmadığını ve siyasal organları etkilemek için takip edilmesi gerekli strateji gibi duygusal (*affective*) ve değerlendirmeye ilgili (*evaluative*) yönleri hakim sorunlarda ise eğitim düzeyinin anlamlı bir farklılaşma çıkarmadığını vurgulamaktadır. Son olarak ta, eğitimin siyasal konularla ilgili siyasal hayata katılmaya hazır ve onun ön şartlarını yerine getirmiş insan tipinin ortaya çıkmasında yardımcı olduğunu fakat onun siyasal yönelimlerinin içeriğini tayin etmediğini belirtmektedir.⁴⁷

2.4.1.5. Meslek Statüsü ve Siyasal Katılma

Meslek statüsü ile siyasal katılma arasındaki ilişki hakkında Kalaycıoğlu, bireyin sahip olduğu meslek statüsü yükseldikçe siyasal yaşama daha yoğun bir şekilde katılacağı ve ayrıca, düşük statülü mesleklere sahip olanlara oranla hükümet bürokrasisiyle daha kolay ve etkin ilişki kurulabileceğinin iddia edildiğini söylemektedir.Ayrıca, bireyin

⁴⁶ A.Taner KIŞLALI, *a.g.e.*, s. 359-360.

⁴⁷ Deniz BAYKAL, *a.g.e.*, s. 52-59.

meslek statüsü yükseldikçe örgüt üyeliği ve faaliyetlerinin artacağı, siyasal bilgisi ve ilgisinde siyasal faaliyetlerle birlikte fazlalaşacağı ve ilgi ile bilginin bir önkoşulu olarak, kitle iletişim araçlarının düzenli olarak izlenmesi olayının da yüksek meslek statüsüne sahip olanlar arasında, düşük statüülere oranla daha sık rastlanan bir olay olmasının beklenebileceğini belirtmektedir.⁴⁸

Meslekle ilgili olarak Kışlalı, en etkin siyasal katılmanın genellikle serbest meslek gruplarında görüldüğünün söylenebileceğini, iş çevresinin de siyasal katılma açısından önem taşıyabileceğini ifade etmektedir.⁴⁹

Baykal'da meslek ile siyasal katılma ilişkisinin net bir şekilde görülmesinin, mesleklerin birbirine göre durumlarını gösterecek bir boyutta sıralamanın zorluğunu belirtmiştir. Buna rağmen meslek-siyasal katılma ilişkisi konusunda bazı genellemelere ulaşmanın mümkün olduğunu söylemektedir. Baykal, Lane'den hareketle mesleğin siyasal davranışı dört yolla etkileyebileceğinin düşünülebileceğini özetlemektedir: İlki, meslek insana siyasal önemi olabilecek yetenekler kazanma şansı verebilir. İkincisi, belli bir siyasi görüşe sahip insanları bir araya getirerek etkileşme olanağı doğurabilir. Üçüncüsü, insanın mesleği dolayısıyla hükümetin takip edeceği politikada menfaati bulunabilir. Dördüncüsü de, mesleklerin talep ettiği öyle roller vardır ki, bu rollere intibak eden kimse kolayca siyasal hayata geçebilir.⁵⁰

2.4.1.6. Kitle İletişim Araçlarını İzleme ve Siyasal Katılma

Kitle iletişim araçlarının etkinliği tartışılmazdır. Kitle iletişim araçlarının yayınlarını izleyen bireyin çevresindeki olaylar hakkında olduğu kadar çevresinin yapısı ve kapsamı hakkında da temel bilgi ve algılarının belirlenmesini temin ettiğini ifade eden Kalaycıoğlu, bireyin ulusal ve uluslararası siyasal sistemlerin varlığından haberdar oluşunu, bu sistemleri oluşturan öğelerin neler olduğunu, nasıl ilişkiler içinde olup ne tür işlevlere

⁴⁸ Ersin KALAYCIOĞLU, *a.g.e.*, s. 30-32.

⁴⁹ A.Taner KIŞLALI, *a.g.e.*, s. 360.

⁵⁰ Deniz BAYKAL, *a.g.e.*, s. 45-46.

sahip oldukları hakkındaki bilgisini kitle iletişim araçlarının yayınlarına, ya tamamen ya da kısmen borçlu olduğunu söylemektedir. Daha sonra ise kitle iletişim araçlarının yayınlarına en fazla maruz kalanların siyasal yaşama en sık, en az maruz kalanların ise en seyrek şekilde katılacaklarının iddia edilebileceğini ve ayrıca, kitle iletişim araçlarının siyasal katılma üzerinde dolaysız etki olatak adlandırılabilir propoganda etkisi ile siyasal ilgi, siyasal bilgi ve örgütsel faaliyeti teşvik eden dolaylı etkilerinin olduğu iddalarının test edileceğini açıklamaktadır.⁵¹

2.4.1.7. Örgüt Üyeliği ve Siyasal Katılma

Kentleşme ve bunun ortaya çıkardığı yeni meslek türleri ile eğitim olanaklarının siyasal katılma açısından önemli bir toplumsal düzenleme olarak örgüt ve örgütlenme olayının doğuşuna yol açtığını belirten Kalaycıoğlu, örgüt faaliyetinin çeşitli siyasal kaynaklardan nasibini alamamış ama bir araya geldiklerinde büyük bir sayı oluşturabilen bireyler için siyasal kaynak yetersizliğini giderici bir siyasal düzenleme ya da siyasal yaşama katılımda eşitlik oluşturan bir toplumsal olay olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda Kalaycıoğlu sürekli bir örgüte üye olmanın bireyi en az üç etkiye maruz bırakacağını söylemektedir. İlk olarak, herhengi bir gruba üye olmak bireyin öğreneceği, göreceği ve hakkında düşüneceği konuları büyük ölçüde belirler. İkinci olarak, birey grubun diğer üyelerini takdir ettiği ve onlara benzemek istediği ölçüde onlar gibi davranmaya çalışacaktır. Üçüncü olarak, örgüte üye olan birey diğerleri gibi davranmadığı takdirde bir kenara atılmak, alay edilmek veya diğer bir şekilde cezalandırılmaktan korktuğu için diğer üyeler gibi davranmak zorunluluğunu hissedecektir.

Buna ek olarak Kalaycıoğlu, toplumsal örgütlere üye olmanın siyasal ilgi, etkinlik ve bilginin artmasını sağlayan bir neden olabileceğini ifade etmekte ve bu tür eğilimlerle tutumlardan farklı olarak sosyo-demografik tabanlı kaynaklardan da bağımsız bir şekilde örgüt üyeliğinin siyasal katılmayı teşvik edici bir niteliği olabileceğini belirtmektedir.⁵²

⁵¹ Ersin KALAYCIOĞLU, *a.g.e.*, s. 33-34.

⁵² Ersin KALAYCIOĞLU, *a.g.e.*, s. 34-37.

2.4.2. Siyasal Fırsat Yapısı

Kalaycıoğlu, siyasal fırsat yapısının, siyasal otoriteye etkide bulunabilecek bireylerin kimler ve hangi niteliklere, hangi sosyal geçmişe sahip kişiler olacağı konusundaki yasal, toplumsal ve siyasal düzenlemeler ve kurallar bütünü olduğunu belirtmektedir. Her siyasal rejimdeki anayasalarda, oy hakkının, siyasal parti ve derneklerle ilgili yasal düzenlemelerin sınırlarının ifadelerini bulduklarını Kalaycıoğlu eklemiştir. Ayrıca, siyasal rejimlerin o toplumdaki siyasal yaşam anlayışının, toplumsal yapı ve siyasal kültürün bir gereği olarak siyasal eylemde bulunacak bireyde ne gibi niteliklerin olacağının belirlendiğini, böylece fırsat yapısının aynı zamanda siyasal kaynakların neler olabilecekleri hakkında da bazı sınırlamalar getireceğini ifade etmektedir. Kalaycıoğlu, bir siyasal sistemde kimlerin ne şekilde siyasal otoriteye etki edebileceği ya da siyasal karar alma mevkilerine gelebileceği ve bu tür faaliyetlerin nasıl yapılabileceğinin, siyasal kaynakların ve bireysel değer, tutum ve yönelimlerin siyasal katılma üzerindeki etkilerinin ne derece yaygın olabileceğini belirlemek açısından son derece önemli bir oynayabileceğini ve bu şekilde siyasal eylemleri oluşturan çeşitli tür faaliyetlerin anlamlarının neler olduğunun belirlenebileceğini ve bireyin meşru olan ve olmayan siyasal eylem türleri arasında yapabileceği tercihler kadar herhangi bir şekilde siyasal yaşama katılıp katılmama konusundaki kararının da, kısmen siyasal fırsat yapısı tarafından belirleneceğini açıklamaktadır.⁵³

2.4.3. Siyasal GÜDÜ

Kalaycıoğlu, insanların büyük çoğunluğunun içinde yaşadığı toplumda sahip oldukları temel rolün siyasal nitelikte olmadığını gözlemlendiğini ve büyük bir çoğunluk için, siyasetin zamanlarının ve enjilerinin büyük kısmını tüketen bir uğraş ve merak konusu olduğunun çok şüpheli olduğunu söylemektedir. Ayrıca Kalaycıoğlu, bireylerin siyasal yaşama katılabilmeleri için hem siyasal güdü hem de siyasal yaşama katılma fırsatının varlığı hakkında bilişsel (*cognitive*) bir hazırlığa sahip olmalarının gerekli olduğunu belirtmekte ve sahip olduğu siyasal kaynakları

⁵³ Ersin KALAYCIOĞLU, *a.g.e.*, s. 37-38.

siyasal fırsat yapısının elverdiği koşullarda seferber edebilmesi için, bireyin bu tür olanakların varlığını algılayabilecek bir zihni hazırlık içinde olmasının, ya da siyasal sistem hakkında yeterli bilgiye sahip olması, siyasal sistemdeki gelişmeleri düzenli olarak izlemesi ve siyasal eylemin kendisinin arzuladığı sonucu doğuracağına inanmasının gerekli olduğunu ifade etmektedir. Ve burada yer alan ve bireyin siyasal kaynaklarını karşılaştığı fırsat yapısı içinde değerlendirmesini sağlayan yönelim, eğilim, beklenti ve tutumların tümünde siyasal güdü adının verileceğini belirtmektedir. Yeterli koşullardan olan siyasal güdülerin ise siyasal ilgi ve siyasal etkinlik duygusu olarak ele alınabileceğini bildirmektedir.⁵⁴

2.4.3.1. Siyasal Etkinlik ve Siyasal Katılma

Siyasal etkinliği, Kalaycıoğlu, bireyin içinde yaşadığı siyasal sisteme ve onun parçalarına etki etmek yoluyla sistemi kendi yararına çalıştırabileceği inancı olarak ele aldığını bildirmektedir. Ayrıca, siyasal etkinlik duygusu yoğunlaştıkça bireyin başvurabileceği eylem türlerinin de çeşitlilik kazanacağını beklenebileceğini belirtmektedir. Daha sonra, siyasal etkinliğin siyasal katılmanın yanı sıra siyasal ilgi ve bilgiye teşvik eden temel bir dürtü olabileceğini ve siyasal sistemle ilgili gelişmeleri izlemenin, siyasal sistemin üyelerinin yaşamları üzerinde önemli etkileri bulunabileceğini bilenler için bir zorunluluk halini alabilmesinin hiç de zor olmayacağını da ifade etmektedir.⁵⁵

2.4.3.2. Siyasal İlgi ve Siyasal Katılma

Kalaycıoğlu, bireyin siyasal ilgisi arttıkça siyasal olayları algılamasının kolaylaştığını ve siyasal olaylara ilişkin dürtülerin bireydeki etkilerinin yoğunlaştığını belirtmektedir. Siyasal ilginin hem doğrudan doğruya siyasal katılmayı belirlediğini, hem de bireyin siyasal bilgi sahibi olabilmesinde payı olduğu ölçüde ve siyasal bilginin siyasal katılma üzerindeki etkisi dolayısıyla siyasal katılmayı belirlemekte olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca, siyasal ilgi derinleştikçe bireyin sahip olabileceği

⁵⁴ Ersin KALAYCIOĞLU, *a.g.e.*, s. 38-39.

⁵⁵ Ersin KALAYCIOĞLU, *a.g.e.*, s. 39-40.

dürtülerin yoğunlaşmasının bireyi, yerine getirilmesi daha zor olan siyasal eylem türlerine hazırlayabilecek bir gelişme olduğunu da ifade etmektedir.⁵⁶

2.4.4. Bilişim

Kalaycıoğlu, bilişimin veya siyasal bilginin eyleme geçebilmenin temel koşullarından olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, bireyin siyasal eyleme geçebilmesinin onun kendisini yönetenlerden bir şey beklemesi ve yönetenlerle nasıl başa çıkabileceğini bilmesi ve diğer bütün koşulların oluşmuş bulunması durumunda gerçekleşme olasılığının artacağını söylemektedir. Daha sonra ise, siyasal bilginin bilişsel bir kolaylık ya da hazırlık oluşturarak siyasal katılmayı artırdığının iddia edilebileceğini ve bireyin siyasal bilgisi arttıkça başvurabileceği siyasal katılma türlerinin çeşit ve sayısının artabileceğini özetlemektedir.⁵⁷

2.5. Siyasal Teori ve Siyasal Katılma

Siyasal katılma çoğu zaman hem siyasal teorisyenler hem de araştırmacılar için bir çalışma alanı olmuştur. Genel olarak siyasal katılımla ilgilenmek siyasal teoriyle oldukça yakın ilişkilidir. Siyasal teori ile siyasal katılma arasındaki ilişkinin kökleri, siyasal yaşamla uzun süreli ilgilenmeyle bağlantılı şu üç soruya verilen cevaplarda bulunabilir. Birincisi, na kadar ve ne çeşit yuttas katılımının cazip olduğu, ikincisi, herhangi bir siyasal sistemde yurttaş katılımının doğası ve uzantısı gerçekte ne kadar olduğu ve üçüncüsü, siyasal sistem için birinci ve ikinci soruya verilen cevapların sonuçlarının neler olduğudur.

Hangi tür ve derece yuttas katılımının cazip olduğunu analiz etmeye çalışmak çoğu zaman siyasal felsefenin bir parçası olmuştur. Çoğu zaman bu araştırmalar siyasal teorisyenleri yuttas katılımı ile siyasal katılma arasındaki karmaşık ilişkide değişik pozisyonlara yöneltir. Örneğin Plato, yuttas kavramıyla siyasette karar almaya katılım fırsatını birbirinden ayırmıştır. Bu konuda Wolin şunları belirtiyor: "Plato, katkısı ne olursa

⁵⁶ Ersin KALAYCIOĞLU, *a.g.e.*, s. 41.

⁵⁷ Ersin KALAYCIOĞLU, *a.g.e.*, s. 42.

olsun, toplumun her üyesinin toplum kazançlarından pay almaya hakkı olduğunu yadsımıyor; onun yadsıdığı bu katkının karar almayı paylaşmayı istemeye yükselmesidir."⁵⁸ Öte yandan, Aristotle, insan doğası ve kapasitesi hakkında farklı bir pozisyona ulaşmıştır.O, Plato'nun siyasal aktif elit politikacılar ve siyasal olarak pasif yurttaşlar ayrımını reddetmiştir.Bu noktada Aristotle yurttaşlık kavramını, birinin politik yasama ve yargı müzakerelerinde yer alması olarak tanımlamıştır.⁵⁹

Yurttaş katılımının çekiciliği siyasal teorisyenler için hala önemli bir konudur.Yurttaş katılımı demokratik sistemin karakteristiklerinden biri olarak tanımlanmaya başlanmıştır.Ayrıca Ranney ve Kendall demokrasinin dört temel prensiplerinden biri olarak siyasal eşitliği ya da "toplumdaki her bireyin tüm toplumun toplam karar alma sürecine katılmada eşit şansı olmasını"⁶⁰ belirtmişlerdir.

Bu arada çağdaş kuramcılar yurttaş katılımının çekiciliği üzerinde fazla durmamışlardır.Son yirmi yıl içinde gerçekleştirilen araştırmalar pek çok ülkedeki yurttaşların davranış ve tutumları hakkında önceden bilinmeyen pek çok bilgiyi ortaya çıkarmışlardır.Araştırma bulguları bir çok yurttaş karakterize eden bilgi, ilgi ve aktivite eksikliklerini göstermiştir.⁶¹

Bu çalışma sonuçlarının son derece net olması siyaset bilimciler için çok ciddi bir çalışma alanı doğurmuştur.Örneğin Milbrath, "şayet ilgi ve aktif katılım bütün nüfusa yayılırsa bütün toplumun bundan faydalanacağından şüphe yoktur"⁶² derken, öte yandan diğer siyaset bilimciler ise yurttaş katılımının bu kadar yaygınlaşmasının gerekmediğini savunmuştur çünkü, "elitler olası talepleri ve aktiviteleri önceden tahmin eder ve bu tahminler doğrultusunda hareket ederler.Elitler yurttaşların aktif

⁵⁸ Sheldon WOLIN, *Politics and Vision*, Boston: Little Brown, 1960, s. 57.

⁵⁹ Richard McKEON (ed.), *The Basic Works of Aristotle*, New York:Oxford University Press, 1941.

⁶⁰ A. RANNEY ve W.KENDALL, *Democracy and The American Party System*, New York: Harcourt, Brace & World, 1956, s. 28.

⁶¹ Stein ROKKAN, "Cross-National Studies of Political Participation", *International Social Science Journal*, 12, 1960, s. 7-14.

⁶² Lester W. MILBRATH, *a.g.e.*, s. 21.

taleplerini karşılamak için değil, onları aktif olmaktan korumak için hareket ederler."⁶³ Diğer siyaset bilimciler ise düşük düzeydeki siyasal katılımın siyasal sistemden memnun olunmasından değil, daha çok herhangi bir değişiklik yapabilme olasılığının düşük olmasına bağlanmıştır. Bu görüşe göre düşük katılım sağlıklı bir politikanın değil, bir hastalığın işaretidir.⁶⁴

Şunu unutmamak gerekir ki, ampirik bulgular üzerindeki bütün yorumlar, siyasal katılımın işlevleri hakkında sabit olmayan ve test edilmemiş sayıtlar üzerine kurulmuştur. burada konu yalnızca katılım oranı değil aynı zamanda siyasal katılımın yurttaşlar için anlamının ne olduğudur. Düşük ya da yüksek düzeydeki katılım yuttaş memnuniyetini gösterir. Bu memnuniyette hem davranışın faydasına hem de politik faaliyetlere katılım motivasyonu sayıtlarına bağlıdır. Ayrıca niçin ve hangi koşullar altında belirli tür katılımın seçildiğini ve bu kararın siyasal sistem için sonuçlarının ne olduğunu bilemiyoruz.

Katılımın kökenlerine ilişkin geleneksel açıklamaları toparladığımızda bu açıklamaların iki temel açıklayıcı kavram üzerinde yoğunlaştığını görürüz. bunlar politik fayda ve sivil yükümlülüklerdir.

2.5.1. Politik Fayda

Temel olarak ekonomide kullanılan fayda teorisi şu görüşe dayanır: "kişi mal ve hizmetlerin kullanımından fayda (ya da doyum) sağlar... Toplam fayda çeşitli ödüllerden elde edilen doyumun toplam miktarıdır... her zaman biriminde elde edilen ödül ne kadar çok olursa herhangi bir kişinin belli bir kişinin belli bir noktada elde edeceği fayda (ya da doyum) o kadar çok olacaktır."⁶⁵ Ekonomik fayda teorisinin bakışı, bireylerin siyasal katılımını pazardaki yerine göre açıklamaktadır. Bununla birlikte son zamanlarda siyasal sürece bireylerin katılımı olarak da kullanılmaktadır.

⁶³ Gabriel ALMOND ve Sidney VERBA, *The Civic Cultere*, Princeton: Princeton University Press, 1963, s. 487.

⁶⁴ Jack WALKER, "A Critique of the Elitist Theory of Democracy", *American Political Science Review*, 60, 1966, s. 285-295.

⁶⁵ R.L. CURRY ve L.L. WADE, *A Theory of Political Exchange*, New Jersey: Prentice-Hall, 1965, s. 50.

Değişimin meydana geldiği pazar ekonomisi hakkında, ekonomik fayda teorisinin politik sisteme aynı şekilde uygulanmasında bazı varsayımlar gerekmektedir. Curry ve Wade'e göre bu varsayımlar şunlardan oluşmaktadır: Birincisi, kişisel harcamaları en azda tutma tercihlerinin hesaplanması ve her birey için kişisel ödüllerin en yükseğe çıkarılmasının tespit edilmesi. İkincisi, her bireyin kurallara uygun sistem kuruluşlarını seçmesi ve sistemin bunun için gereken ödül ve maliyetleri kabul etmesi. Üçüncüsünde, kaynakların bireyler tarafından kontrol edilmesi ve hükümetlerin nitelik, nicelik ve dağılımı sabit hale getirmesidir.⁶⁶

Öte yandan siyasal katılıma değişim teorisi perspektifinden bakarsak, siyasal katılmanın, politikada yer alma kararının ödül alma isteği motivasyonuna bağlı olduğunu savunabiliriz. Ödül düşüncesi sosyal ya da politik hayattaki değişim teorisi kullanımında dönüm noktasıdır. Ödül kavramı siyasal eyleme uyarlandığı zamanda Curry ve Wade şunu belirtmişlerdir; "aynı düşüncüyü insanların ilgilendiği herhangi bir tür evrim düzeyinde değer kullanım göstergelerine önem vermeden açıklayabiliriz. Bu göstergenin para, sosyal onay, güç ya da herhangi bir diğer kişi ya da sosyal değer olması hiç farketmez."⁶⁷

Öte yandan insanın ödülleri en üst seviyeye çıkarmaya çalışır sayılışı, içinde pek çok problemleri de barındıran bir sayılıştır. Örneğin insanlar çoğu zaman ödülleri en üst seviyeye çıkarmaya çalışmak yerine elde ettikleriyle doyuma ulaşır. Böylece, bazıları kazançlarını arttırmaya çalışırken, diğerleri herhangi bir pozisyonda kendilerine verilenle yetinirler. Aynı şekilde Milbrath, siyasal sistemden ödül alma isteğinin düşük düzeydeki aktif katılımcılarla sınırlı olduğunu kesinlikle teorik bir sebebinin olmadığını belirtmektedir.⁶⁸ Bunun yanında insanların politikaya ödül almak için katılmaları doğru olabilir ama belki asıl sorun Barber'ın belirttiği gibi "insanların diğer şeylerden daha çok niye politikayla ilgilendiklerini anlamaktır."⁶⁹ Doğal olarak burada madalyonun ters yüzünü de ekleyebiliriz, insanlar diğer şeylere göre niye daha az politikayla

⁶⁶ R.L. CURRY ve L.L. WADE, *a.g.e.*, s. 35.

⁶⁷ R.L. CURRY ve L.L. WADE, *a.g.e.*, s. 10.

⁶⁸ L.W. MILBRATH, *a.g.e.*, s. 19.

⁶⁹ James BARBER, *Citizen Politics*, Chicago: Markham, 1969, s. 17.

ilgilileniyorlar.Sonuçta insanlar politikayla pek çok sebepten dolayı katılırlar ve bunların büyük çoğunluğu ödül kavramını kapsar.

2.5.2. Sivil Yükümlülükler

İnsanlar direkt veya acil maddi ödüllerin yokluğunda dahi politikada yer alırlar, çünkü buna zorunlu olduklarını hissederler.Pek çok ülkede iyi yurttaş rolünün kuralı en azından siyasal sisteme minimum katılımıdır. Campbell, Amerikan toplumunda oy kullanmanın bir yurttaşlık görevi fikri olduğunun oldukça geçerli olduğunu belirtmiştir.⁷⁰ Öte yandan, diğer güçlerin yokluğunda, siyasal davranışı motive eden sivil yükümlülük gücünün sınırlı kaldığı ortadadır.Sivil yükümlülüklerin tek başına kesinlikle motivasyonu sağlayamadığı açıktır.bunun nedeni de, sivil yükümlülüğün kökeninin bireyin dışında olması ve herhangi bir insan ihtiyacından dolayı ortaya çıkmamasındandır.Bunlar daha çok bireye toplumun empoze ettiği yükümlülüklerdir ve psikolojik zorunluluktan çok ahlaki yükümlülüklerdir. Yurttaş yükümlülükleri bilincini aşılmasını genellikle okullarda olmaktadır.Key, bu konuda şunları belirtmektedir: "Karakteristik ulusal değerler ve görüşler bütün okul yaşantısında matematikte çözülen bir problemden yurttaşlık dersine kadar insana sızdırılır.İçerik ve yaklaşım ne olursa olsun, okul sisteminin fonksiyonu, politik olarak geçerli tutumların, kalıpların oluşturulmasıdır, yani yurttaşlığa girişin araçlarının sağlanmasıdır."⁷¹ Yakın zamanlarda değişik toplumlarda yapılan araştırmalar, yurttaşlık görevi bilincindeki artışı eğitim düzeyindeki artışa bağlamıştır.Öte yandan iyi yurttaşlığın tanımının pasif doğası bizim siyasal aktivite için motivasyonları anlamamız için önemli sonuçlar barındırmaktadır.

Böylece siyasal katılma ile ilgili tartışmaları bitirmiş durumdayız. Artık, siyasal katılmayla oldukça yakın ilişkili olan kamuoyu kavramının değerlendirilmesine ve siyasal katılma üzerindeki etkilerinin belirlenmesine geçebiliriz.

⁷⁰ A. CAMPBELL, *The American Voter*, New York:Wiley & Sons, 1960, s. 58.

⁷¹ V.O. KEY, *Public Opinion and American Democracy*, New York:Alfred A. Knopf, 1961, s. 325.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAMUOYU

2.1. Kavram

Kamuoyu kavramı uzun yıllardan beri hem siyaset bilimcilerin hem de toplumbilimcilerin önemle üzerinde durdukları, araştırma yaptıkları konuların başında gelmektedir. Kamuoyunu geçmişi insanoğlunun geçmişi kadar eskiye gitmesine rağmen, kamuoyu kavramının bilimsel olarak incelenmeye başlanması ancak yirminci yüzyılın ilk yarısına rast gelmektedir. Kamuoyunun demokratik sistemlerdeki etkinliğini tartışmak söz konusu değildir. Elbette kamuoyu diğer ortamlarda da, diğer sistemlerde de bulunur ve kendini gösterir. Ama bizim burada daha çok üzerinde duracağımız nokta, kamuoyunun katılımcı bir sistemdeki işlevlerinin neler olduğu ve ayrıca bu içinde bulunduğu sistemin kamuoyunun karakterini nasıl etkileyeceğidir.

Bütün siyasal sistemlerde yönetimi elinde tutanlar uyguladıkları politikalar hakkında yönetilenlerin neler düşündüğünü bilmek isterler. O zaman, öncelikle kamuoyu kavramının ne olduğu üzerinde duralım.

3.2. Kamuoyu Nedir ?

Kamuoyu kavramının oldukça eski bir tarihi olduğunu daha önce belirtmiştik. Burada kamuoyunun tarihsel gelişimi üzerinde durmayacağız ve öncelikle kavramı anlamaya çalışacağız. Kamuoyu kavramı pek çok kavram gibi çok değişik biçimlerde tanımlanmaya çalışılmıştır. Hatta 1960'ların ortalarında yapılan bir araştırmada 60 değişik tanımın literatürden toplandığını Noelle-Neumann aktarmaktadır.⁷² Gökçe, kavramın tanımlanma girişimlerini, politika bilimi açısından ve diğer sosyal bilimler açısından kamuoyunun tanımı girişimleri olarak iki genel grupta toparlamıştır.⁷³ Sonuçta kamuoyu tek bir şeyin adı olmaktan çok pek çok şeyi ortak olarak sınıflayan bir kavram olmuştur.

Kamuoyu kavramının tanımlanmasında ki farklılaşmanın bir nedeni tanımların genel olarak kamu (*public*) ve oy, görüş (*opinion*) terimlerinin anlamlarına dayanmasından dolayıdır.

Buradaki kamu (*public*) kavramı genel olarak şu üç düşünceyi çağırıştır. Birincisi, toplumda alenen tartışılan görüşler, düşünceler ikincisi, kamusal işler olarak düşünülen görüşler (*res publica*) ve üçüncüsü, küçük grupların, azınlıkların değil ama daha çok toplumun geneline kabul edilen görüşlerdir.

Eğer kamuoyunun bir anlamı serbestçe topluma aktarılan ve toplumda tartışılan görüşler ya da düşüncelerse, o zaman bir diktatörlük sisteminde gizli ayrılıkçıların çalışmaları, görüşleri kamuoyu olarak nitelendirilemez. Bu bağlamda kamuoyu, basında, parlamentoda ve diğer toplum kurumlarında alenen tartışılan konulardan oluşmaktadır.

Öte yandan eğer kamuoyunun bir anlamıda kamuyu ilgilendiren işler ise (*res publica*) o zaman Beatles topluluğunun popülaritesi tüm dünyaya yayılmasına ve tüm dünyaca kabul edilmesine rağmen kamuoyu olarak

⁷² Elisabeth NOELLE-NEUMANN, *The Spiral of Silence: Public Opinion - Our Social Skin*, Chicago: The University of Chicago Press, 2nd. Edition, 1993, s. 58.

⁷³ Orhan GÖKÇE, "Kamuoyu Kavramının Anlam ve Kapsamı" *Kurgu Dergisi*, Sayı. 14, Eskişehir, 1996, s. 211.

değerlendirilemez. Bu kullanımda da kamuoyu daha çok ilgilendiği konuya göre tanımlanmaktadır.

Bir başka kullanımda da kamu sözcüğü elitlerin ya da azınlıkların, küçük grupların tersine insanların çoğunluğunu temsil etmek için kullanılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında yalnızca toplumca kabul edilen görüşler dikkate alınmaktadır. O zaman, ilk iki tanımda oldukça önemli olarak görülen ve tanım kapsamına alınan küçük grupların görüşleri, düşünceleri kamuoyuna karşı şeyler olarak kullanılmaktadır.

Bu arada nasıl ki kamu (*public*) kavramı değişik yorumlara konu oluyorsa oy, kanaat, görüş (*opinion*) kavramıda aynı şekilde çok değişik kullanımlara ve anlamlara konu olmaktadır. Kanaat (*opinion*) bazı durumlarda katı (*solid*) bilgiye karşıt olarak kullanılmaktadır. Bir başka durumda da kanaat (*opinion*) tutumun karşıtı olarak kullanılmaktadır. Burada, kanaat bilişseldir (*cognitive*) ama tutum değerlendirmeye yöneliktir. Kanaat daha çok bir önermedir ama tutum bir eğilimdir. Genellikle kanaat (*opinion*) sözcüğü toplumun fiziksel, maddi ve organizasyonal yönelimlerinin karşıtı olan bir sembolik anlatım olarak kullanılmaktadır. Böylece şunu rahatlıkla söyleyebiliriz; bir adayın seçimi kazanabilmesi için paraya, çok çalışan profesyonel bir ekibe ve kamuoyuna ihtiyacı vardır. Bu açıdan baktığımızda kamuoyu, kamu sözcüğü için yukarıda belirttiğimiz herşeyi kapsamaktadır.

Kamuoyunu oluşturan terimler için şunu da belirtmek gerekir bizim 'oy' olarak kullandığımız *opinion* sözcüğü batı dillerinde daha çok kanaat, yaklaşım ve hatta inanç anlamında kullanılmaktadır. Böylece bu sözcük kesinlik kazanmış bir genellikten ziyade bizim yukarıda da belirttiğimiz gibi bir eğilimi gösterir.

Bu arada Türkçe'de kullandığımız kamuoyu terimide bazı problemleri taşımaktadır. Kapani bunu şu şekilde belirtmektedir: "Bu terim, sanki bir 'kamu' ve onun da bir 'oy'u varmış gibi bir izlenim yaratabilir. Oysa gerçekte böyle bir şey söz konusu değildir. Kamuoyu deyince, toplumun hemen bütün yetişkin üyeleri (*kamu*) tarafından paylaşılan bir ortak

düşünce, bir kanaat (oy) akla gelmemelidir. Toplumun tümünü kapsayan ve oy birliğini ifade eden böyle bir 'kanaat bloku' sosyolojik gerçeklere aykırı düşer."⁷⁴

Kapani daha sonra bizimde dile getirdiğimiz 'kamu' (*public*) ve 'oy' (*opinion*) kavramlarının kullanımlarına ilişkin yakın tartışmaları belirterek kamuoyunu şu şekilde tanımlamaktadır: "kamuoyu, belli bir zamanda, belli bir tartışmalı sorun karşısında, bu sorunla ilgilenen kişiler grubuna veya gruplarına hakim olan kanaattir."⁷⁵

Kamuoyunu tanımlarken Daver'de Kapani'ye benzer bir yaklaşım sergilemiştir. Daver, kamuoyu tanımlarını geniş kapsamlı ve dar kapsamlı olmak üzere iki değişik biçimde tanımlamaktadır. "Geniş anlamda kamuoyu halkı ilgilendiren belli bir mesele hakkında, belirli bir zamandaki 'genel yargı' yahut ortak kanaattir."⁷⁶

Daver, burada çoğu konular üzerinde herkesin paylaştığı bir görüşün olamayacağını bu nedenle kamuoyu olarak gösterilen pek çok kanaatin ya da düşüncenin yalnızca bir grubun, bir bölgenin hatta bir kaç kişinin olabileceğinin mümkün olduğunu belirttikten sonra kamuoyunu daha dar kapsamlı olarak şu şekilde tanımlamaktadır: "Dar anlamda kamuoyu basın, radyo, TV gibi kitle haberleşme araçlarıyla yahut konuşarak veya fısıltı ile açıklanan ve çok defa bazı sosyal grupların (sendika, dernek vb.) ve seslerini duyuran kişilerin, siyasal otoritelere (hükümete, parlamentoya vb.) izhar ettikleri fikirlerin bir ortalamasıdır."⁷⁷

Elbette burada özellikle siyasal konulardaki kamuoyu kişisel kanaatlerin matematiksel toplamının bir sonucu değildir. Burada, siyasal konulardaki kamuoyu için, alenen ve güçlü bir şekilde ifade edilen düşünceler, kanaatler fısıltı ile yayılan fikirler ve daha çok seçimler öncesi, genel oy dağılımını tahmin etmeye çalışan kamuoyu araştırmaları söz konusu edilmektedir.

⁷⁴ Mûnci KAPANİ, *a.g.e.*, s. 146.

⁷⁵ Mûnci KAPANİ, *a.g.e.*, s. 147.

⁷⁶ Bülent DAVER, *a.g.e.*, s. 251.

⁷⁷ Bülent DAVER, *a.g.e.*, s. 251.

Bir diğ er siyaset bilimci Sartori'de kamuoyu kavramını tanımlayabilmek için kamu ve oy kavramları üzerinde durmaktadır.Sartori, kamuoyu sözcüğünde yer alan 'kamu' teriminin yalnızca o düşünce ya da oy'un öznesini değı l aynı zamanda söz konusu olan o düşünce veya oyun nitelik ve alanını da gösterdiğ ini belirtmektedir.Ayrıca bir oy'un (düşüncenin) temel anlamda kamunun oy'u sayılmasının tek nedeninin de, o oy'un kamu arasında yayılmış olmasının değı l, aynı zamanda '*res publica*'yla yani kamuya ait nesnelerle ilgili olmasından dolayı olduğunu Sartori ifade etmektedir.Buradan da kamuoyunun siyasal bir kavram olduğı ve kamu nesnelere ilişkin bir düşüncenin (kanaatin) kamusal nesneler hakkındaki bilginin etkisine açık olduğı ortaya çıkmaktadır.

Bu yaklaşımla Sartori kamuoyunu şu şekilde tanımlamaktadır: "Kamuoyu bir halka (kamuya) veya birden çok halklara ait düşüncelerin (kanaatlerin) *res publica*'nın durumuna ilişkin bilgi akışıyla karşılıklı etkileşmesidir."⁷⁸

Buraya kadar yapmış olduğumuz kamuoyunu tanımlanması ile ilgili kavram tartışmasına baktığımızda, kavramların içinde kullanıldıkları ve kapsadıkları bağlamda (*context*) değı lendirildiklerini görmekteyiz.Böyle oluncada kamuoyunun herkesçe benimsenen, kabul edilen bir tanımının olmaması son derece normal olmaktadır.

Genel olarak düşündüğümüzde tanımlar daha çok keyfidir ve değı lşiklik gösterebilmektedir, bizim için de bunların arasından birini seçmeye ihtiyacımız yoktur.Terimler kullanıldıkları koşullara göre farklı anlamlar üstlenebilmektedirler.Bunun sonucunda da bir bağlamda (*context*) kullanılan terimin anlamı o koşullar için doğı ru olurken bir başka ortamda daha farklı bir anlam yüklü olabilmektedir.Bu nedenle tanımları ve kullanılan sözcüklerin anlamlarını içinde bulunduğı ortama göre değı lendirmek bu anlam çokluğu içinde en sağlıklı yol olarak gözükmektedir.

⁷⁸ Giovanni SARTORI, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (çev. M. TURHAN, T. KARAMUSTAFAOĞLU) Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 1993, s. 96 - 97.

3.3. Kamuoyunun Birey İçin İşlevleri

Çağdaş demokratik toplumlardaki insanların politikadan konuşmaları, politikanın bazı bireysel işlevleri olduğu olgusunu göstermektedir. Toplumda hep birazda şaka yollu söylenen bir şey vardır, bazı insanlar ne zaman bir araya gelse ya politikadan konuşur ya da spordan. Başka gruplar içinde elbette farklı konular vardır ve onlarda TV programlarını, pop yıldızlarını ya da vizyona giren son filmleri konuşurlar. Bu ve bunun gibi pek çok konu insanların günlük yaşamlarında yer alan dedikoduların konularıdır.

Siyasette pek çok durumda bu özellikleri taşımaktadır. Siyaset bu döngü içindeki insanların bilgilerini ve deneyimlerini paylaştığı bir alan durumundadır. İnsanlar bildiği herhangi bir bilgiyi onlarla paylaşmayan kişiyi çoğu zaman kendilerinin dışında tutarlar.

Dedikodunun bütün şekillerinden alınan zevkin dışında *res publica* hakkında bir kanaatin olmasının birey için daha farklı ve daha fazla bir özel işlevi olması gerekir. Yoksa insanlar kamusal işler için niçin bu kadar zaman ve enerji harcasın.

Bu açıdan baktığımızda kamuoyunun bazı psikolojik işlevleri göz önüne gelmektedir. Smith, Bruner ve White kamuoyunun bu psikolojik işlevlerini en kapsamlı biçimde iki çeşit olarak belirtmekte ve bunları bilişsel (*cognitive*) işlev ve özdeşleşme (*identification*) işlevi olarak adlandırmaktadırlar.⁷⁹

3.3.1. Kamuoyunun Bilişsel İşlevleri

Herhangi bir konu hakkında bir kanaate, bir görüşe sahip olmamız o konuda yeni gelecek bilgileri almamıza yardım eder. Belli bir konu hakkındaki ilk temel bilgilerimiz, sınırlı sayıda bile olsa yeni bilgilerle birleşince o konu hakkındaki doğru sonuca ulaşmamıza yardımcı

⁷⁹ M.B. SMITH, J.M. BRUNER, R.W. WHITE, *Opinions and Personality*, New York: Wiley, 1956, s. 21 - 22.

olmaktadır.Bu ilk bilgiler çoğu zaman da o konu hakkında daha önce elde ettiğimiz önyargılardan oluşmaktadır.Kamuoyu üzerine yazılmış kaynakları taradığımız zaman büyük çoğunluğunun önyargılar üzerinde yoğunlaştığını görmekteyiz.Bu nedenle önyargılar kamuoyunun oluşmasında oldukça etkin bir rol oynamaktadır.Bu özellikle de kamuoyunun birey üzerindeki etkilerinde rahatlıkla görülmektedir.

Kamuoyunun bilişsel işlevi bireye yeni yargılara varabilmesi için gereken bağlamları sağlamaktadır.Bu konuda bir örnek verecek olursak; eğer bir kişi -ister bir parlamenter ister de normal bir yuttaş olsun- sivil hakları savunan bir düşünceye sahipse bu düşünce onun sendikalaşma ile ilgili yeni bir konuda karar vermesine yardımcı olacaktır.Şayet kişinin politikacılar hakkında onların dolandırıcı olduğu yönünde bir önyargısı varsa, bu onun daha sonra hükümetin yeni çıkaracağı yüksek vergi oranlarını destekleyip desteklememe konusundaki kararını almaya yardımcı olacaktır. Yalnız basmakalıp yargılarında (*stereotypes*) genellikle yanlış olduğunu unutmamak gerekir, bu yargıların son derece kolay gibi gözüken yapısı değerlendirmelerde yanlışla sürükleyebilmektedir.

Basmakalıp yargılar (*stereotypes*) her toplumda bulunmaktadır, çoğu toplumda insanların gözünde bu basmakalıp yargılara (*stereotype*) göre değerlendirilmektedir.Değişik toplumlarda farklı farklı klişe yargılar o toplumun sosyal yapısı ve özelliklerine göre görülmektedir.Ayrıca bu basmakalıp yargılar politik nedenlerden dolayı ani değişiklikler gösterebilmektedir.Örneğin, Amerika'daki Çin'lilerin ve Japon'ların imajı Amerika'lılar için çok farklıdır.1930'larda Amerika'da Japon'lara pek iyi gözle bakılmazdı.Japon'lar genellikle kökeni olmayan, hırçın, saldırgan insanlar olarak görülmüştü.Özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında Japon intihar pilotları kamikazelerin saldırılarıyla da bu imaj iyice pekişmişti.Öte yandan, Çin'liler uysal, çok çalışan ve yüksek ahlak karakterli insanlar olarak görülüyordu.Ne zaman ki Çin komünist sisteme geçti, Japon'larda teknolojik olarak ilerlemeye başladılar, Japon'ların imajı yavaş yavaş dost, barışçı, demokratik ülke olarak görülmeye başlandı.Böylece Çin'lilere de iyi gözle bakmamaya başlandı.İmajlar tamamen tersine dönmüştü.Sonuçta, bu ve bunun gibi pek çok yolla insanların kafasındaki kanaatler, görüşler

kişinin yeni edindiği bilgileri yorumlamasını ve tekrar değerlendirmesini sağlar, böylece kamuoyunun birey üzerindeki bilişsel işlevi kendini göstermektedir.⁸⁰

3.3.2. Kamuoyunun Özdeşleşme İşlevi

İnsanların çoğunun herhangi bir konu hakkındaki kanaatleri onların bir özdeşleşme sembolüdür. Bireyin herhangi bir görüşe ya da kanaate ulaşması onu bazı gruplarla özdeşleşmesini sağlamaktadır. İnsanlar taşıdıkları ya da savundukları kanatlara düşüncelere göre kendilerini bazı gruplara ait olarak görmektedirler. Davranışlarını, tutumlarını da o ait oldukları grubun normlarına göre şekillendirmektedirler.

Kamuoyu hakkında artık klasikleşmiş yapıtı yazan Lipmann, insanların kendilerini özdeşleştirmeleriyle ilgili şunları yazmaktadır: "Basmakalıp yargıların (*stereotypes*) sistemi belkide bizim kişisel geleneklerimizin göbeğidir, bu yargılar insanların toplumdaki savunma noktalarıdır."⁸¹ Berelson ve arkadaşları da Amerikan toplumunda oy verme davranışını inceledikleri ünlü yapıtlarında özdeşleşme hakkında şunları söylemektedirler: "Çoğu seçmen alışılmış prensiplere göre oy vermemektedirler, onlar kendi grupları için oy vermektedirler."⁸²

Her grubun kendini tanıtan bir sembolü vardır, bu bir amblemde olabilir, bir bayrak ta olabilir. Grup içindeki bir bireyin gruptaki rolü için yanlış bir görüş taşıması, o grup içindeki diğer bireyleri yaralayan, şok eden bir durum yaratmaktadır. Aynı şeyi grup dışından birinin yapması önemli değilken grubun, içinden böyle bir hareketin gelmesi grubu çok fazla etkiler. Burada grup normlarına grup üyelerinin tam bir uyumu söz konusudur. Yoksa grubun düşüncelerinin kamuoyu üzerinde herhangi bir etkinliği kalmaz ve sıradanlaşır. Bu nedenle grubun etkinliğini tam olarak sağlayabilmek için her konuda ortak hareket etmeleri gerekmektedir.

⁸⁰ Harold ISAACS, *Scratches on Our Minds: American Images of China and India*, New York: Day Publishing, 1958, s. 37 - 38.

⁸¹ Walter LIPMANN, *Public Opinion*, New York: Harcourt Brace, 1922, s. 95.

⁸² B. BERELSON, P.F. LAZARSFELD, W. McPHEE, *Voting*, Chicago: University of Chicago Press, 1954, s. 309.

3.4. İletişim ve Kamuoyu

Siyaset bilimciler siyasi partileri incelerken siyasal yaşamdaki baskı gruplarıyla ilgilenirler. Baskı gruplarını incelemek te onları doğrudan propoganda ile ilgilenmeye götürür ve bu da kamuoyuyla ilgilenmeye ve kamuoyunun propoganda üzerindeki etkilerini incelemeyi gerektirmektedir. Bu noktada araştırmacılar, kamuoyunu ölçüp, değerlendirebilmek için yeni bilimsel araçlar geliştirmeye çalışmışlardır. Bu da tabiki medya daha doğrusu kitle iletişim araçlarıydı. Böylece çok büyük potansiyel etki taşıyan yeni bir araç ortaya çıktı.

Buradaki değerlendirmelerimizde kullanacağımız iletişim sözcüğü kitle iletişim araçlarına ve onların taşıdıkları sembollere, bilgilere karşılı gelecektir. kamuoyu ilede insanların değişik siyasi ve sosyal konulara tepkileri ele alınacaktır.

3.4.1. Kamuoyunun İletişim Üzerine Etkisi

Kamuoyunun iletişim üzerine olan etkileri bu iki kavramın ilişkileri araştırıldığında genellikle unutulmakta ya da es geçilmektedir, çünkü bu konunun araştırılması, çalışılması oldukça güçlükleri barındırmaktadır. Buradaki temel problem iletişimin içeriğinin ne kadarının hangi yollarla izleyicilerin gerçek ya da tahmini düşüncelerine, kanaatlerine göre belirleneceğidir. Bu konuda etkili olan faktörlerden biri, kitle iletişim araçlarını tarafından sosyal ve siyasal konularla ilgili söylenenlerin izleyicilerin isteklerine, beklentilerine hitap etmesidir. O kitle iletişim aracının yöneticisi, editörü ya da yorumcusu kamunun ne istediğini bilir ve haberlerini kamunun beklentilerine göre hazırlayabilir. Bu bir dereceye kadar kamuoyunun iletişim araçları üzerine olan etkisini göstermektedir.

Elbette, iletişim ve kamuoyu arasındaki bu ilişki her zaman kabul edilmez ya da çoğu zaman farkedilemez, çünkü iletişimin içeriğinin özelliklerine ancak 'gerçek' ve 'adalet' katkıda bulunabilir, bunun dışındaki katkılar etik olarak kabul edilmez. Bununla birlikte herkeste iletişim kanallarının insanların duymak istedikleri şeyleri söylediğini bilmektedir.

3.4.2. İletişimin Kamuoyu Üzerine Etkisi

Kamuoyunun iletişim üzerine olan etkilerinin tersine, iletişimin kamuoyu üzerindeki etkilerinin doğrudan test edilmesine gereksinim vardır. İletişim ile kamuoyu arasındaki ilişki beş temel faktör üzerine kurulabilmektedir. Bu faktörler ilişki sürecinde yer alırlar ve aynı zaman da birbiriyle de ilişki halindedirler. Bu faktörler şunlardan oluşmaktadır: iletişimin çeşiti, konunun çeşiti, insanların çeşiti, ortamın çeşiti ve etkinin çeşitidir.

3.4.2.1. İletişimin Çeşiti

Kitle iletişim araçlarının kamuoyu üzerindeki etkisi iletişim araçlarının özelliklerine göre farklılıklar göstermektedir. Kitle iletişim araçlarının görsel özellikleri kullanması diğer insanların düşüncelerini çok daha fazla etkilemektedir. Televizyonda yapılan bir tartışma insanları radyodan yapılan bir konuşmadan daha fazla etkilemektedir. Aynı şekilde bir radyo konuşmasında gazetelerden daha etkilidir. İletişim içeriğinde ne kadar fazla insanı barındırırsa etkinliği de o derece artmaktadır. Yakın zamanlarda yapılan araştırmalar bir adayın seçmen kitlesiyle kişisel bağlantı kurmasının onların kanaatlerinin oluşmasını çok fazla etkilediğini göstermiştir.⁸³ Kişinin kanatleri içinde bulunduğu resmi ya da gayri resmi grubun bağlamında şekillenmektedir.

Ayrıca kitle iletişim araçlarının kanaatler (*opinions*) üzerindeki duygusal etkisi, rasyonel (akılcı) etkisiyle karşılaştırıldığında daha fazladır. İnsanların çoğu oylarını rasyonel nedenlerden çok duygusal nedenlerle dolayı herhangi bir adaya vermektedirler.

3.4.2.2. Konunun Çeşiti

Kitle iletişim araçlarında işlenen konunun özellikleri de iletişimin kamuoyu üzerindeki etkisinde farklılıklar göstermektedir. Kitle iletişim araçları, kamuoyunu yeni ya da henüz oturmamış bir konuda çok daha rahat

⁸³ B. BERELSON, P.F. LAZARFELD, W. MCPHEE, *a.g.e.*, s. 75.

bir şekilde etkileyebilmektedir.Çünkü, insanların henüz o konularda sabitleşmiş bir tutumu ve kanaati olmadığı için, kitle iletişim araçları insanları kanaatlerini kolayca etkileyebilmektedir.

Bu arada kitle iletişim araçlarının etkisi çevresel konularda daha fazladır.Medya yerel bir konuda kanaatlerin oluşmasını çok daha kolay bir şekilde şekillendirebilirken, bun etkileme ulusal konularda daha zordur. Ayrıca kitle iletişim araçlarının konular üzerine etkisi kişiler üzerine olan etkilerinden daha azdır.

3.4.2.3. İnsanların Çeşiti

Kitle iletişim araçlarının kamuoyu üzerindeki etkisi insanların yapısına ve o insanların hangi iletişim aracını izlediğine göre de farklılıklar göstermektedir.kitle iletişim araçlarının kamuoyu üzerinde etkisi değişik kitle iletişim araçlarını izleyen kişiler üzerinde test edilebilmektedir. İnsanların gündemdeki konular hakkındaki bilgileri ve daha önceden bu konuda oluşmuş kanatleri bunlara ek olarak bireyin kişiliği kitle iletişim araçlarının etkisini farklılaştıran nedenlerdir.

3.4.2.4. Ortamın Çeşiti

Kitle iletişim araçlarının kamuoyu üzerindeki etkisi aynı zamanda o andaki ortamın (*condition*) göstermiş olduğu farklılıklara göre de değişmektedir.Kitle iletişim araçlarının etkinliği içinde bulundukları siyasal sisteme göre de değişir.Kitle iletişim araçlarının etkisi, baskıcı, tekelci bir sistemde rekabetçi bir sistemdekine göre çok daha fazladır.Ama asıl önemli olan kitle iletişim araçlarının rekabetçi, eşitlikçi bir sistemdeki etkileridir. Örneğin nazi Almanya'sında kitle iletişim araçlarının etkisi çok büyüktür. bunun yanında demokratik bir sistemde değişik görüşteki adayların görüşleri eşit olarak kitle iletişim araçları tarafından verilir. Bu durumda kitle iletişim araçlarının etkisi azalır ve insanlar değerlendirmelerini bu değişik görüşlerin hepsi hakkında bilgi sahibi olduktan sonra kendileri için en uygun olan seçimi yaparlar.Kamuoyunun gündeminde yer alan konularda tek bir elden yöneltilmemiş olur.

3.4.2.5. Etkinin Çeşiti

Son olarak kitle iletişim araçlarının kamuoyu üzerinde farklı etkileri görülmektedir. Burada ilk olarak kitle iletişim araçlarının etkisinin hangi kanaatler üzerinde yoğunlaşarak, kamuoyunu etkilediğinin ayrımını yapmak gerekmektedir. Genel olarak etki kavramının insanların daha önceden var olan kanaatlerinin, tutumlarının değiştirilmesine yönelik bir anlamı vardır, ama insanların tutumlarını değiştirmek son derece zordur ve çoğu zaman da mümkün olmamaktadır.

Kitle iletişim araçlarının kamuoyu üzerindeki etkisi tartışmasını burada noktalarken şunu açıklığa kavuşturmanız gerekmektedir. Kitle iletişim araçlarının bireyler üzerindeki etkisi medyanın içeriğine göre direk olarak gözükmez. Kişiler içinde yaşadığı ortamlardan çok fazla etkilenir bundan dolayı insanlar çoğunlukla bir grup içinde hareket ederler. Grup dinamiğinden dolayı da kitle iletişim araçlarının etkilerinin ters dönme olasılığının oldukça yüksek olduğu gözükmektedir.

3.5. Kamuoyunun Oluşmasıyla İlgili Bir Model: Sessizlik Sarmalı

Kitle iletişim çalışmalarında kullanılan modellerden biri de sessizlik sarmalıdır. Sessizlik sarmalı kamuoyunun nasıl oluştuğu sorusuyla ilgilidir. Alman sosyolog Noelle-Neumann tarafından geliştirilmiş olan bu modeli yazarın kendisi şöyle açıklamaktadır: "Bir kontekste (bağlam) yapılan gözlemler diğerlerine yayılır ve insanları ya görüşlerini çekinmeden söylemeye teşvik eder ya da bir sarmal sürecinde, kamuoyunda birinin görüşü baskın olana kadar susmaya iter ve kendi taraftarları da sessiz olduğu için kamunun dikkatinden kaybolur. Bu 'sessizlik sarmalı' süreci olarak adlandırılır."⁸⁴ Noelle-Neumann'a göre insanlar doğal olarak toplumsal 'yalnızlık korkusu'na (*fear of isolation*)⁸⁵ sahiptir. Fikirlerinin azınlık içinde yer aldığını algılayan kişiler toplumun çoğunluğu tarafından dışlanmak korkusuyla, açıkça davranışta bulunmaz, düşüncelerini ifade ederken genellikle oradaki çoğunluğun görüşünü kabul eder.

⁸⁴ Elisabeth NOELLE - NEUMANN, *a.g.e.*, s. 5.

⁸⁵ Elisabeth NOELLE - NEUMANN, *a.g.e.*, s. 37.

Sesizlik sarmalı kuramın temelinde sosyal psikolojik bir düşünce olan kişisel fikrin başkalarının ne düşündüğüne bağımlı olduğu görüşü yer almaktadır.⁸⁶

Bireyin algısı kurkuşuz bu modeldeki tek güç değildir. Kitle iletişim araçlarının da model üzerinde büyük etkisi vardır. Günün başat görüşü için sık sık kitle iletişim araçlarına başvurulur. Sessizlik sarmalı sürecindeki bir diğer güç ise, bireyin çevresindeki desteğin düzeyi ya da derecesidir. Birey kendi başına sessiz kaldıkça, etrafındaki diğer insanlar da böyle yapacaklardır, böylelikle kitle iletişim araçlarının tanımları ve kişiler arası iletişimdeki desteğin yokluğu da sessizlik sarmalı sürecinin oluşmasına yol açacaktır.⁸⁷

Noelle-Neumann, kitle iletişim araçlarının kamuoyu üzerinde güçlü etkileri olduğunu ama bu etkilerin geçmişte sezilenemediğini tartışmaktadır. Tartışmalı bir diğer konu da şudur; insanlar kamuoyunun dağılımıyla ilgili izlenimler şekillendirir ve eğer insanlar azınlıkta olduklarını hissederlerse konu hakkında sesiz kalmayı tercih ederler. Yine eğer kamuoyunun kendilerinden farklı yönde geliştiğini hissederlerse o konuda da yine sessiz kalırlar.⁸⁸

Kitle iletişim araçlarının kamuoyunun oluşumunda önemli bir rol oynamasının nedeni, insanların kamuoyunun nasıl dağıldığını bulmak için baktıkları bir kaynak olmasından dolayıdır. Kitle iletişim araçları sessizlik sarmalını üç şekilde etkileyebilir; hangi düşüncelerin baskın olduğuyla ilgili izlenimleri şekillendirir, hangi düşüncelerin çoğalmakta olduğuyla ilgili izlenimleri şekillendirir ve hangi düşüncelerin bir kimse tarafından toplum önünde soyutlanmadan söylenebileceği izlenimini şekillendirir.⁸⁹

⁸⁶ Konca YUMLU, *Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları*, İzmir: Nam Basım Ltd 1994, s. 102.

⁸⁷ D. McQUAIL, S. WINDAHL, *Kitle İletişim Çalışmaları İçin İletişim Modelleri*, (Yay. Haz. Banu Dağtaş, Uğur Demiray), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1994, s. 103 - 104.

⁸⁸ J.W. SEVERIN, J.W. Wr. TANKARD, *İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları*, (çev. Ali Atuf Bir, N. Serdar Sever), Eskişehir: Kibele Sanat Merkezi, 1994, s. 443.

⁸⁹ J.W. SEVERIN, J.W. Wr. TANKARD, *a.g.e.*, s. 444.

3.6. Kamuoyu Araştırmaları

Kamuoyu çalışmalarında son 60 yıl içinde gözlenen en önemli gelişmelerden biri, kamuoyunun ve kamuoyundaki değişimlerin ölçülmeye başlanmış olması, bir başka deyişle kamuoyu araştırmalarının gündeme gelmesidir.Kamuoyu araştırmalarının tarihçesi dünyada çok eskilere dayanmaz.⁹⁰

Kamuoyu araştırmalarının en ünlülerinden biri 1936 yılında Amerikan başkanlık seçimleri sırasında *Literary Digest* dergisinin yapmış olduğu araştırmadır. *Literary Digest* dergisi, abonelerinden, telefon listesindeki insanlardan ve otomobil kayıt listesindeki insanlardan oluşan bir örneklem grubuna 10 milyon anket postalamış ve bunlardan 2 milyondan fazlası geri dönmüştür.Hemen seçimlerden öncede *Literary Digest* sonuçları açıklayarak Landon'ın büyük bir farkla seçimi kazanacağını belirtmişti. Ama seçimi Roosevelt büyük bir farkla kazanmıştır.Elbette *Literary Digest*'in bu seçimlerde yanılmasının pek çok sebebi vardır.İlk önce örneklem seçme işlemleri son derece yanlıydı, 1936 yılında Amerika büyük krizin ortasındaydı ve o yıllarda otomobili ve telefonu olanlar ekonomik olarak iyi bir durumda olan insanlardı, ekonomik krizden çok fazla etkilenmemişlerdi ve bu insanların büyük oğunluğuda Landon'ı kendilerine yakın görerek tercih ediyorlardı.Ama bu insanların dışındaki büyük çoğunluk ekonomik olarak zor durumdalardı ve Roosevelt'i tercih ediyorlardı.öte yandan aynı seçimlerde George Gallup kota örneklemiyle toplumun her kesimininden o kesimin ağırlığına göre seçtiği 2000 kişi üzerinde bir kamuoyu araştırması yapmış sonutada Roosevelt'in seçimi kazanacağını doğru bir şekilde tahmin etmiştir.⁹¹ Böylece Gallup'un yapmış olduğu bu başarılı kamuoyu araştırmasından sonra kamuoyu araştırmaları startını almış ve her geçen gün etkinliğini arttırarak bugünkü gelişmiş konumuna gelmiştir.

⁹⁰ Nermin ABADAN-UNAT, "Türkiye'de Toplumsal Değişme, Piyasa Araştırmaları ve Kamuoyu Yoklamaları" M. VAROL (ed.) *Kamuoyu Araştırmaları Birinci Uluslararası Sempozyumu*, 17-19 Ekim, Ankara: A.. Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları 11, 1990, s. 33-35.

⁹¹ Nan LIN, *Foundations of Social Research*, New York:McGraw-Hill Company, 1964, s. 145-146.

Kamuoyu araştırması sözlüklerde genel olarak, kamuoyunu temsil etmek üzere seçilen bir örneklem grubunu oluşturan bireylerle görüşülerek belirli bir yada daha fazla konu hakkındaki eğilimlerini, görüşlerini, kanaatlerini, tutum ve davranışlarını saptamak amacıyla yapılan araştırma biçiminde tanımlanmaktadır.

Bu noktada daha geniş olarak kamuoyu araştırmasını "toplumun bir kesiminin veya 'tamamının' belirli bir kısmının, neden, nasıl sorularını sormadan, tarih ve süreç içermeyen ve ortamın, konjektürün özelliklerini dahil etmeden, toplumun belirli bir anına özgü olarak elde edilmesi"⁹² olarak tanımlayabiliriz. Bu tanımdan da anlayacağımız üzere kamuoyu araştırmaları, toplumsal bir araştırmanın özelliklerinden olan kuram, kavram ve metodolojik boyutlarından doğası gereği yoksundur.

Bizim burada üzerinde duracağımız nokta özellikle seçimlerden önce yapılan ve seçmen davranışlarını tahmin etmeye yönelik olan kamuoyu araştırmaları olacaktır.

Araştırılacak konuyla ilgili sayısal verilerin toplanmasını amaçlayan, böylece istatistiksel analizleri kullanan kantitatif araştırma yönteminin kullanıldığı durumlarda sayısal temsiliyet söz konusudur, bu durumda araştırma evrenini hatasız temsil edecek örneklemin seçimi son derece önem kazanmaktadır.

Kamuoyu araştırmalarının bir başka boyutunda 'seçmen' olmakla 'kamuoyu' olmanın birbirinden farklılaşmasıdır. seçmenin oyu gizlidir ama kamuoyunun cevabı ise açıktır, gizliliğini yitirmiştir ve kamusallaşmıştır. Bu bir anlamda kamuoyunun kamusallaşan oy olmadığına göstergesidir. Bu konuda ünlü Fransız araştırmacı Patrick Champagne'in görüşlerini Tufan şöyle aktarmaktadır: "Kamuoyu araştırma kuruluşlarının 'kamuoyu', kamuya duyurulan kanaatlerin istatistiksel ifadesinden başka bir şey değildir. İmza kampanyalarıyla, basındaki herhangi bir 'serbest kürsü', televizyondaki bir

⁹² Mehmet ECEVİT, "Türkiye'de Kamuoyu Yoklamalarına İlişkin Bir Değerlendirme", *Dünya'da ve Türkiye'de Güncel Sosyolojik Gelişmeler*, 1. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 3-5 Kasım, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları 3, 1994, s. 791.

beyan, herhangi bir basın kuruluşuna bir okur mektubu, bir televizyon yayını sırasında yapılan 'yoklama'ya katılma, bir sokak gösterisi, vb. aracılığıyla kamusal olarak ifade edilen bir kanaat değildir. (...) Kişinin kanaatini kamuya açıklama ya da açıklamaması siyasal bir edimdir. O kanaatin sahibi tarafından ifade edildiğinde, en azından belli ölçüde, manipülasyonları önler. Kamuoyu yoklamalarında, anketleri yanıtlayan kişiler soruları seçmezler ve kollektif olarak değerlendirilen yanıtların yorumu üzerinde de hiç bir denetimi yoktur."⁹³ Bu açıdan baktığınızda da kamuoyu davranışlarıyla seçmen davranışlarının birbirinden farklılaştığı ortaya çıkmaktadır.

3.6.1. Kamuoyu Araştırmasını Kim Yapar

Kamuoyu araştırmalarını genel olarak iki grup yapar. Birisi üniversiteler yani bilim çevreleri, diğeri de özel kuruluşlardır. Doğal olarak bilim çevreleri araştırmaları bilim için yapar ve bilime bir katkı yapmaya çalışır. Özel kuruluşlar ise kar amaçlı olduklarından ve araştırmayı bir müşteriye yaptıklarından dolayı yaptıklarının güvenilirliği tartışmasının yoğun olması normaldir. Kamuoyu ve araştırmanın kendi varlık yapısına ilişkin olgulardan kaynaklanan bu sorunlar bilimsel çevrelerde yapılan araştırmalarda da kendini göstermektedir.

Herşeye rağmen kamuoyu araştırmalarını yapan iki farklı grubun, yani araştırma kuruluşları ve bilimsel çevrelerin çalışmalarındaki farklılıklarda 'müşteri' olgusunun payı olduğu kuşkusuzdur. Bunlardan en önemlisi ticari kuruluşların müşterilerinin genellikle siyasal çevreler ve basın kuruluşları olmasıdır. Ayrıca bu müşterilerin yalnızca kamuoyunun görüşünü almak, onların kanaatlerini öğrenmek için değil, aynı zamanda uzun vadelide olsa 'kamuoyu yaratmak' gibi bir işlevi de vardır ve bu kaçınılmazdır. Bu nedenle ticari araştırma kuruluşları, ister istemez daha doğrudan, gündelik ve kısa vadeli bir sorumluluk altındadır.⁹⁴ Böylece, 'müşteri' olgusu iki grubun araştırmalarını birbirinden farklılaştırmaktadır.

⁹³ Hülya TUFAN, "Kamuoyu Araştırmalarının Dayanılmaz Hafifliği" *Kamuoyu Kimin Oyu*, (Haz. Hülya TUFAN), İstanbul: Kesit Yayıncılık, 1995, s. 25.

⁹⁴ Hülya TUFAN, *a.g.m.*, s. 27 - 28.

3.6.2. Kamuoyu Araştırması Nasıl Yapılır

Kamuoyu araştırmalarında kullanılan bir çok yöntem vardır.Ama burada daha önce belirttiğimiz kantitatif yöntem ve onun uygulama aracı anket üzerinde durulacaktır.Bir kamuoyu araştırmasındaki en önemli aşamalardan biri anket yapılacak çevrenin yani örneklem grubunun seçilmesidir.Bu örneklem grubu, içinden seçildiği evrenin özelliklerini taşıması ve bunu yansıtması gerekmektedir.Örneklem seçimi bir araştırmanın en can alıcı noktalarından biri olarak gözükmektedir.Ama Türkiye'de henüz demografik verilerin tam olarak oluşturulamaması ve çok yüksek oranda gerçekleşen coğrafi hareketlilikten dolayı hedef kitlenin bileşeninin tam olarak belirlenebilmesi mümkün gözükmemektedir.

Bir araştırmadaki örneklemden sonraki ikinci temel noktada anket sorularıdır.Anketteki sorular hazırlanırken son derece titiz davranılması bir zorunluluktur.Sorular yazılırken seçilen sözcükler, anlaşılması kolay, yönlendirici veya duygusal olmayan nötr kelimeler seçilmelidir.Cümleler kısa tutulmalıdır.Soruların soruş şekli de soruların niteliklerine göre belirlenmelidir.Ayrıca anketteki ilk sorular genellikle basit, objektif ve enteresan olmalıdır.Böylece deneklerin dikkati toplanıp ilgisi çekilebilir.⁹⁵

Soruların açık, herkesin anlayabileceği bir dille ifade edilmesi, birden fazla ögeyi taşımaması, dengeli olması, tarafsız olması, anketin bütünü içinde uygun konuma sahip olması, araştırmacıların dilinde 'iyi' soruyu niteleyen özellikler olarak öne çıkmaktadır.Gerçekte iyi soru, doğru, samimi ve gerçek yanıt doğuran sorudur.Bunun yanında sorular istediğiniz kadar iyi şekilde hazırlansın kamuoyu yoklaması mantığı altında yatan sakıncayı taşıyacaktır.Yani sorgulanan kişinin kafasında o soruya ilişkin bir fikir oluşmuş mudur, ne derece oluşmuştur, o sorunun bağlantılı olduğu konudan o kişi, gündelik yaşamı ve genel felsefesi bağlamında ne derece etkilenmektedir.Ayrıca Türkiye'ye özgü bir durumda özellikle, siyaset, cinsellik, din gibi 'tabu' alanlara kayıldıkça sorulara yanıt alamama oranının

⁹⁵ Mehmet KÜÇÜKKURT, "Kamuoyu Araştırmalarında Güvenilirlik Sorunu" M.Varol (ed.) *Kamuoyu Araştırmaları Birinci Uluslararası Sempozyumu*, 17-19 Ekim, Ankara: A.Ü.B.Y.Y.O. Yayınları 11, 1990, s. 145.

oldukça yüksek olmasıdır.Sonuçta araştırmacıların bir şeyi ölçtükleri kesindirde ne ölçtüklerini tartışmak gerekmektedir.⁹⁶

Kamuoyu araştırmasının bir diğer kilit noktasıda elde edilen sonuçların yorumlanmasıdır.Araştırma sonuçlarından pek çok yorum çıkarılabilir.Bu daha çok birden fazla kuruluşun, müşterinin kullanımına sunulan araştırmalarda görülür.Örneğin aynı AGB verilerinden neredeyse bütün televizyon kanalları kendilerini birinci ilan ediyor, ama hepside haklı çünkü yorumlamaları farklı, biri gün boyu birinci olduğunu, biri prime timed a birinci olduğunu bir diğeri de haberlerde birinci olduğunu söylemektedir. Sonuçlara hangi bakış açısından yaklaştığınız yorumları da farklılaştırmaktadır.Bir bardağın yarısını boş yarısında dolu olarak görebilirsiniz.Bu da yorumlarda kendini göstermektedir.

3.6.3. Kamuoyu Araştırmasının Etkileri

Önceden de belirttiğimiz gibi Kamuoyu araştırmaları yalnızca kamunun kanaatlerini öğrenmek için yapılmaz, aynı zamanda kamuyu etkileme işlevide vardır.Bunuda en çok kitle iletişim araçlarının yardımıyla yapmaktadırlar.

Kitle iletişim araçlarının temel işlevi haber vermedir.Bu kitle iletişim araçlarını demokratik ve liberal sistem açısından değerlendirdiğimizde kitle iletişim araçlarının dördüncü kuvvet haline geldiğini görmekteyiz.Ayrıca kitle iletişim araçları demokratik sistem içinde kamuoyunu açıklama ve oluşturma görevini de üstlenmektedir.

Kitle iletişim araçlarının kamuoyu oluşturma fonksiyonunun yanında siyasal fonksiyonları da gündeme gelmektedir.Bu da kitle iletişim araçlarının toplumdaki tüm görüşleri hedef kitleye duyurma görevidir. Kitle iletişim araçları toplumdaki değişik fikir ve görüşlere yer vererek kamuoyunun serbestçe oluşmasını sağlayacaktır.⁹⁷

⁹⁶ Hülya TUFAN, *a.g.m.*, s. 30 - 31.

⁹⁷ Orhan GÖKÇE, *İletişim Bilimine Giriş*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1993, s. 89 - 89.

Kitle iletişim araçlarının temel işlevinin haber vermek olduğunu belirtmiştik.Bu noktada "Kitle iletişim araçları için değişik olaylar haber konusu olabilmektedir.Haber konuları içerisinde yer alan kamuoyu araştırmalarının ise ayrı bir yeri vardır.Kamuoyu araştırma sonuçlarının objektif bir biçimde yayınlanması halinde kamuoyunun sahip olduğu mevcut kanaatlerin açıklanması ve kamuoyunun serbestçe oluşması açısından faydalı olduğu halde, araştırma sonuçlarının yayınlanması safhasında subjektif davranılması halinde siyasal yönlendirme söz konusu olacaktır.Özellikle kitle iletişim aracını yönetenlerin ticari amaçlarla yaptırdıkları kamuoyu araştırmalarında elde ettikleri hatalı sonuçları objektifmiş gibi kamuoyuna yansıtmaları hem basın meslek ilkeleri, hem de kitle iletişim araçlarının demokratik toplumlarda üstlendikleri fonksiyonlar açısından sakıncalıdır."⁹⁸

Yapılan kamuoyu araştırmalarında yer alması gereken temel bilgilerin sonuçların yayınlandığı kitle iletişim aracı tarafından kitleye bildirilmesi gerekmektedir.Fransız filozof Baudrillard, kamuoyu araştırmaları ile ilgili ortaya konan bu meslek ilkelerine rağmen kamuoyu araştırmaları konusunda bir nesnelliğin veya meslek ilkelerinin olup olmayacağını tartışmaktadır.Ayrıca, kamuoyu araştırmalarının temsil ettikleri birşeyin olmadığını ve araştırma sonucunda somut bir sonucun ortaya çıkmadığını iddia etmektedir.⁹⁹

Kamuoyu konusundaki en iyi belge basındır.Basın kamuoyunu yansıttığı kadar onu biçimlendirme eğilimi de taşımaktadır.Özellikle de kitle iletişim araçlarının siyasal içerikli yayınları yoluyla hedef kitlenin savunduğu görüşü, kanaati etkileme gücüne sahiptir.¹⁰⁰ Kitle iletişim aracının yayınları hedef kitlenin görüşlerini destekler nitelikte ise yayınların etkileme gücü daha fazla artar.Seçim dönemlerinde bu etki daha fazladır.Çünkü seçim dönemleri bilgi aktarımı için en dolaysız olan ortamlardır.¹⁰¹

⁹⁸ Nurettin GÜZ, "Basında Yönlendirme ve Kamuoyu Araştırmaları" *Yayınlanmamış Makale*, Ankara: 1995, s. 4.

⁹⁹ Nurettin GÜZ, *a.g.m.*, s. 5.

¹⁰⁰ Maurice DUVERGER, *Sosyal Bilimlere Giriş*, (çev. Ünsal OSKAY), 3. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınları, 1986, s. 100.

¹⁰¹ Konca YUMLU, *a.g.e.*, s. 43-50.

Özellikle seçimlerden önce kamuoyu araştırmalarının sonuçlarının yayınlanması kamuoyu ve yöneticiler üzerinde dolaysız etkide bulunmaktadır. Kamuoyu araştırmaları yalnızca mevcut durumu yansıtmakla kalmayıp bu mevcut durumu değiştirme gayesinide güder. Bu durumda da ortaya ahlak ve hukuk sorunları gelmektedir. Kamuoyu araştırma sonuçlarının yayınlanması çoğunluğun güçlenmesine öte yandan da azınlık görüşlerin güçsüzleşip zayıflama eğilimi göstermelerine neden oldukları kabul edilmektedir. Ancak bu etkinin ancak sınırlı bir alan içinde mümkün olduğu da görülmektedir.¹⁰²

Kamuoyu araştırmalarının gücü hakkında tartışmalar olmasına karşın araştırma sonuçlarının önde gösterdiği adayın sonuçlara bağlı olarak güç kazandığı, geride olan bir adayın ise o anki gücünden güç kaybettiği görüşü vardır. Kamuoyu araştırmalarının bir diğer önemli özelliğide bunların siyasal amaca hizmet etmesidir. Siyasal amaçlar genellikle arkaya gizlenmekte böylece bu amaçların anlaşılabilmesi için özel çaba gerekli olmaktadır. Herşeye rağmen kamuoyu araştırmaları aldatıcı bile olsa tamamen bilgisiz kalmaktansa, kamuoyu araştırma sonuçlarına gereksinim duyulduğu son derece açıktır.¹⁰³

Kitle iletişim araçlarıyla yapılan yönlendirmenin pek çok yolu vardır. Haber akışını kontrol etmek, bireyi amaca uygun ideallerle doldurmak bunlardan en etkin olanlarıdır. Bunların gerçekleşmeside ancak kitle iletişim aracına sahip olmakla mümkün gözükmektedir. Sonuçta sahip olunan kitle iletişim aracı istenilenleri yerine getirmektedir.¹⁰⁴

Bu bağlamda kitle iletişim araçlarının kamuoyu araştırmaları manipülatif amaçlı olarak yayınlamaları durumunda seçmen kitlesi üzerindeki etkilerini dört grupta toplanabilmektedir. "Bunlardan birincisi 'bandoarabası' (*bandwagon*) etkisidir. Bu etkiyi bilen kitle iletişim araçları kamuoyu araştırma sonuçlarını, destekledikleri aday veya siyasi parti lehine değiştirerek seçmenleri etkilemeye çalışırlar. İkincisi 'yenilmişlik ya da

¹⁰² Maurice DUVERGER, *a.g.e.*, s. 236-237.

¹⁰³ Nurettin GÜZ, *a.g.m.*, s. 6.

¹⁰⁴ Nurettin GÜZ, *a.g.m.*, s. 7.

kamçılanma' etkisidir.Seçmenler, seçileceği kesin gözüyle bakılan aday veya partiye sırt çevirerek seçilme şansı daha az olan partiye ya da adaya yönelirler.Güçlü olan ve seçimi kazanma şansı daha fazla olan adayın ezici çoğunlukla seçimi kazanmaması için güçsüz adaya destek verebilirler.Üçüncüsü, 'toparlanma' etkisidir.bazı seçmenler, seçim kampanyaları sırasında az oy oranına sahip iken oylarını artıran aday ya da partiyi görürlerse, siyasi kararlarını değiştirip o aday ya da partiye oy verebilirler.Dördüncüsü, 'tedbirli oy kullanma'dır.Bazı seçmenler oy verecekleri partiyi bazı durumlarda değiştirebilirler.kamuoyu araştırma sonuçları büyük partiler arasındaki oy oranlarının birbirine yakın olduğunu gösterirse, küçük partilere oy verecek seçmenlerin bir kısmı küçük partiler yerine büyük partilere oy verirler.Seçim dönemlerinde bir aday ya da siyasi parti lehine bu etkilerin bir veya birkaçının yaratılması için kamuoyu araştırma sonuçları manipulatif amaçlı olarak kullanılabilir."¹⁰⁵

Sonuçta, kamuoyu yoklamaları birer aynadır.Seçimlerden önce bir gerçeği yansıtırlar.Seçmenler bu yoklamalara göre bir takım yeni kararlar alabilmektedir.Bu da çoğu zaman zararlı değil yararlı olmaktadır.Kamuoyu araştırmaları yapılmasa ne olur? Yine bir şeyler söylenecek ve seçmenler bunlardan etkilenecektir.Bilimsel bir biçimde tahminlerin yapılması seçmenler için daha aydınlatıcı ve uyarıcı olacaktır.

Kamuoyu yoklamaları gelişmiş, demokratik ülkelerde kamuoyunun nabzını elde tutmaya ve yetkililerin o nabza göre hareket etmelerini sağlayarak olumlu bir işlev üstlenir.Öte yandan bazen de özellikle iktidardaki siyasi partiler kamuoyunu yoklamalarını bazı eğilimleri yozlaştıracak politikalar oluşturmakta kullanarak olumsuz işlevlerini de gündeme getirebilirler.Ayrıca özellikle görsel kitle iletişim araçları kamuoyunu istedikleri yönde oluşturarak bir propoganda aracına dönüştürebilirler.

¹⁰⁵ Nurettin GÜZ, *a.g.m.*, s. 7-8.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SAHA ARAŞTIRMASI UYGULAMASI

4.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamızı 27 Mart 1994 yerel seçimlerinin hemen arkasından Konya merkezde gerçekleştirilmiştir. Araştırmamızda kantitatif araştırma yöntemi kullanılarak, anket tekniğiyle bulgular elde edilmiştir. Hazırladığımız anket formunu bir öndenemeye tabi tutarak çalışan ve çalışmayan sorular tespit edilmiş ve bu sorular uygun şekilde değiştirilmiştir. Son haline getirilen bu anket formları deneklerin bulundukları yerlerde yüzyüze gerçekleştirdiğimiz görüşmeler sonucunda doldurulmuşlardır. Yüzyüze yapılan bu görüşmelerde yanıtlayıcıyı etki altına alacak davranış ve tutumlardan kaçınılmış, yanıtlayıcının görüşme sırasında yalnız olmasına dikkat edilmiştir.

Örneklem kümesi yalın rastlantısal örneklem tekniğine göre seçilmiştir. Örneklem kümesi bundan önce gerçekleştirilen araştırmalarda elde edilen veri tabanına göre şekillendirilmiş ve Konya'yı temsil edecek şekilde bölgelere dağılımları oluşturularak araştırma gerçekleştirilmiştir.

Araştırmamızda 688 tane yanıtlayıcıyla görüşülmüş ve yanıtları elde edilmiştir. Yanıtlayıcılara kimlikleriyle ilgili hiçbir soru yöneltilmeyerek yanıtlayıcının doğru ve samimi cevaplar vermesine ortam sağlanmıştır. Elde edilen yanıtlar SPSS programında analiz edilerek sonuçlar elde edilmiştir.

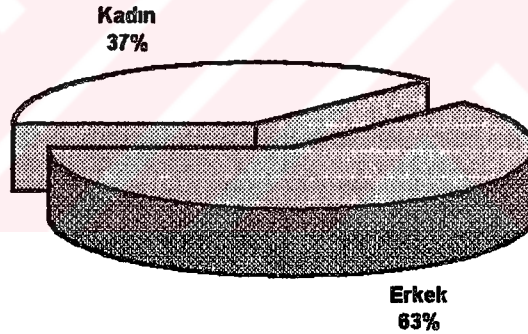
4.2. Araştırmanın Bulguları

4.2.1. Örneklem Kümesinin Demografik Özellikleri

Araştırmamıza yanıt verenlerin demografik özellikleri aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

İlk önce deneklerin cinsiyet dağılımına baktığımızda şu dağılımı görürüz.

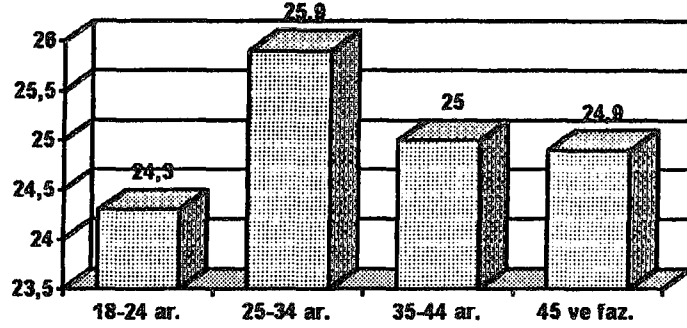
Grafik 1. Cinsiyet Dağılımı

İlk önce cinsiyet dağılımına baktığımızda, araştırmamıza katılanların % 63'ü Erkeklerden % 37'si de Kadınlardan oluşmaktadır. Bu sonuçlardan deneklerin erkek ağırlıklı olduğu söylenebilir. Bunun yanında özellikle son yıllarda kadının siyasal hayattaki yerinin artmasıyla, kadınlar seslerini daha fazla duyurmaya başladılar. Ayrıca seçim kampanyaları boyuncada en çok çalışan grupların başında kadınlar gelmektedir. Özellikle Refah Partisi'nde bu çok net bir şekilde görülmektedir. Öyle ki, Refah Partisi'nin en çok çalışan grubu olarak kadınlar gözükmemektedir. Böyle bir durumda da bizim araştırmamızda % 37 gibi bir Kadın denekten elde edilen yanıtların analiz açısından son derece yararlı olacağını düşünmekteyiz.

Araştırmamıza katılanların yaş gruplarıda aşağıda Grafik 2'de gösterilmektedir.

Grafik 2. Yaş Gruplarının Dağılımı

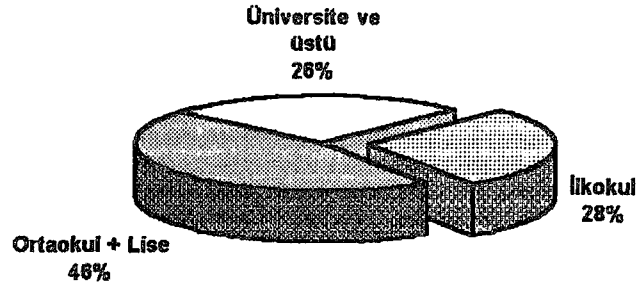

Denekler yaşlarına göre değerlendirildiğinde % 24.3'ü genç (18-24 yaş), % 25.9'u 25-34 yaş arasında ve % 25'de 35-44 yaş arasındadır. Bu iki kategoriye topladığımızda deneklerimizin % 50.9'unun orta yaşlı (25-44 yaş) ve % 24.9'unun da yaşlı (45 ve fazlası) olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu sonuçlara baktığımızda özellikle Türkiye'de oy verilecek siyasi partinin seçimine yönelik bir araştırmada örnekleme aile reislerinin oranının yüksek olması araştırmanın başarısını artırıcı bir unsurdur. Bu açıdan bakıldığında örneklemimiz içinde % 50'lik bir orta yaş grubunun temsil edilmesi örnek seçimimizin isabetli olduğunu göstermektedir.

Öte yandan Türkiye nüfusu içinde genç nüfus diğer nüfusa göre daha fazla olduğu düşünüldüğünde örneklem kümemiz içinde yer alan % 25'lik bir genç kesiminin yer alması bunlara 30 yaşına kadar olanlarda eklendiğinde bu oran daha da artacak ve Türkiye'nin şu anki genç nüfusuna karşılık gelecektir. Bu açıdan da baktığımızda örneklem seçimimizin isabetli olduğunun bir diğer göstergesidir.

Deneklerin yaşlarının dağılımını gösteren grafikten sonra araştırmamıza katılanların Eğitim düzeyleri ise aşağıda Grafik 3 te gösterilmektedir.

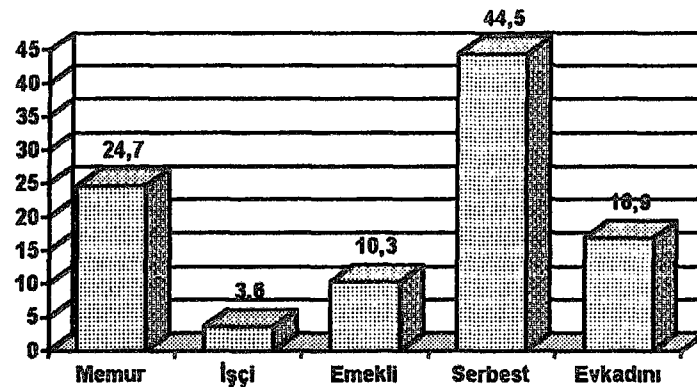
Grafik 3. Eğitim Düzeyi

Araştırmamıza katılanların % 28.2'si okur-yazar ve ilkokul mezunlarından oluşmaktadır.% 45.5'i Ortaokul ve lise mezunlarından ve son olarakta % 26,3'de üniversite mezunlarından oluşmaktadır.Bu sonuçlar ortaokul ve lise mezunlarının örneklemimizde diğer gruplara göre daha ağırlıklı temsil edildiğini göstermektedir.Bu sonuçlar da Türkiye'nin şu anki eğitim düzeyiyle örtüşmektedir.

Deneklerin meslek dağılımlarının kategorileri de aşağıdaki Grafik 4 te gösterilmektedir.

Grafik 4. Mesleklerin Dağılımı

Araştırmaya katılan deneklerin % 24.7'si memur, % 3.6'sı işçi, % 10.3'ü emekli, % 44.5'i serbest meslek ve % 16.9'u evkadınından

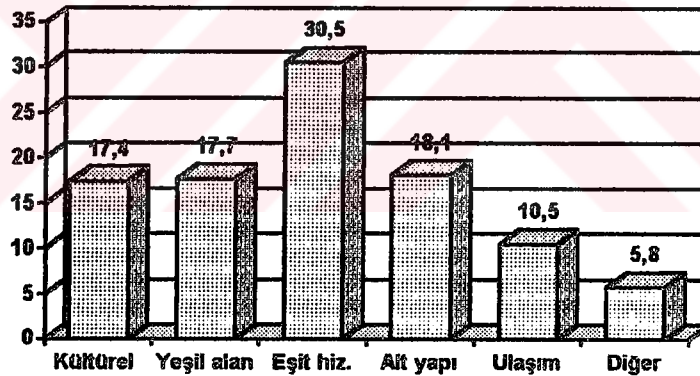
oluşmaktadır. Mesleklerde tek tek bütün meslekleri yazmak yerine daha genelleyici ifadeler kullanarak çoğunluğu kapsayacak kategorileri oluşturmaya çalıştık. Böylece bu sonuçlar bize analiz aşamasında daha sağlıklı bilgiler vererek karşılaştırma yapmamıza olanak sağlar.

4.2.2. Seçmenlerin Beklentileri

Araştırmamızı yerel seçimlerin ardından gerçekleştirdiğimiz için özellikle seçmenlerin yerel yönetimlerden bekledikleri hizmetler önem kazanmaktadır.

Aşağıdaki Grafik 5 te seçmenin yerel yönetimden bekledikleri hizmetlerin oranları ve öncelikleri sunulmaktadır.

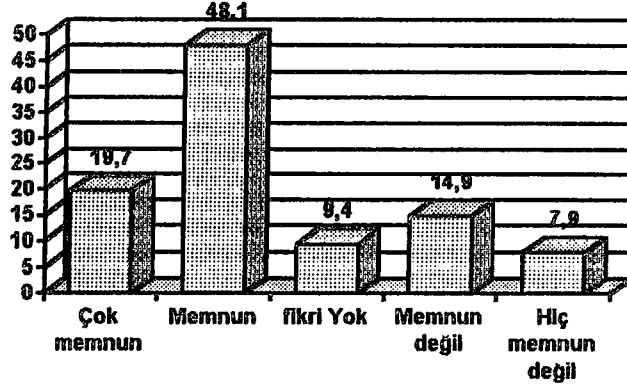
Grafik 5. Yerel Yönetimden Beklenen Faaliyetler

Grafik 5'te de görüldüğü gibi seçmenlerin bir yerel yöneticiden öncelikle istedikleri bölgeler arasında eşit hizmetin sunulmasıdır. Ayrıca kültürel faaliyetlere olan talebin bu kadar yüksek çıkmasında düşündürücüdür. İnsanlar çevrelerinde yeşil alan görmenin yanında çeşitli kültürel ve sosyal faaliyetlere de katılmak ve yerel yönetimlerden bu konuda öncülük yapmasını istemektedir. Alt yapıya olan ihtiyaçta her zaman olduğu gibi yüksek oranda çıkmış ve yerel yönetimlerden beklenen en önemli hizmetler arasına girmiştir.

Seçmenlerin şu anki yerel yönetimden memnun olup olmadıklarına ilişkin sorumuza aldığımız yanıtlar da Grafik 6'da gösterilmektedir.

Grafik 6. Şu Anki Hizmetlerden Memnun mu?

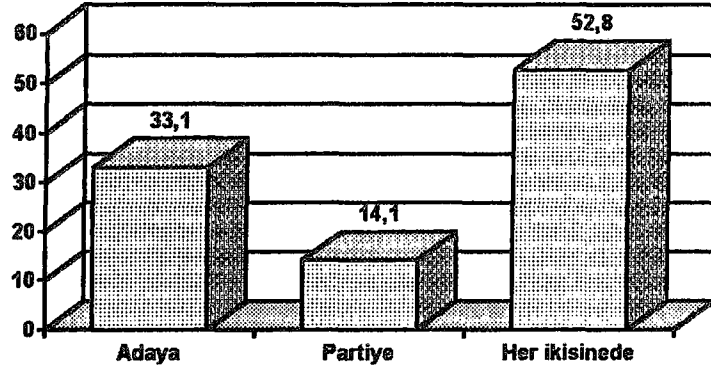
Şu ana kadar olan hizmetlere memnunluk oranlarına baktığımızda seçmenlerin % 67.8 gibi büyük bir çoğunluğunun yerel yönetimin sunduğu hizmetlerden memnun olduğu gözükmemektedir. Bu bağlamda bir önceki soruda belirttiğimiz seçmenlerin yerel yönetimlerden beklentilerini bu yerel yönetim karşılamış ve onların memnuniyetini kazanmıştır. Bu da yerel yönetimin başarısını göstermektedir.

4.2.3. Seçmenlerin Karar Alma Süreci

Seçmenlerin oy verme süreçlerinde kararlarını etkileyen olan bazı faktörler vardır. Bu faktörler seçmenlerin oy verecekleri adayı ya da partiyi belirlemede etkili olmaktadır. Bu konu ile ilgili sorduğumuz çeşitli sorulara örneklem grubumuzdan aldığımız yanıtların grafikleri aşağıda gösterilmektedir.

İlk önce seçmenin bir yerel seçimde oy verirken öncelikle dikkat ettiği hususları sordumuzda seçmenlerden bu soruya aldığımız yanıtların kategorilerinin dağılımı aşağıdaki Grafik 7'de gösterilmektedir.

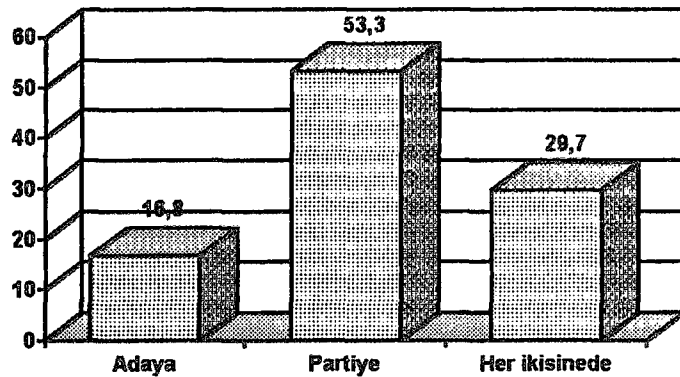
Grafik 7. Yerel Seçimlerde Oy verirken Dikkat Ettiği Hususlar

Grafik 7'den de anlaşılacağı gibi seçmenler yerel seçimlerde oy verirken hem adaya hem de partiye dikkat etmektedirler. Burada özellikle adaya dikkat edilmesinin partiye oranla daha yüksek olması son derece anlamlıdır. Böylece seçmenler yerel yöneticilerini seçerken adayın özelliklerine de son derece dikkat etmektedirler.

İnsanların bir genel seçimde nelere dikkat ettiğini sorduğumuzda ise şu yanıtları aldık.

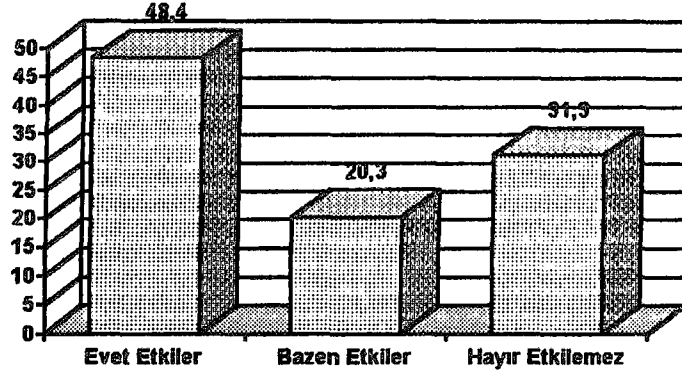
Grafik 8. Genel Seçimlerde Oy Verirken Dikkat Ettiği Hususlar

Grafik 8'e baktığımızda ve Grafik 7 ile karşılaştırdığımızda genel seçimlerde partinin ön plana çıktığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Genel seçimlerde partiye göre oy verenlerin oranı % 54 gibi büyük bir çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu da insanların hala genel seçimler söz konusu olduğunda partilerinden vazgeçemediklerini göstermektedir.

Seçmenlerin oy vermesinde adayı yakından tanımalarının oy vermesini etkileyip etkilemediğini sorduğumuzda aldığımız yanıt şöyle oluştu.

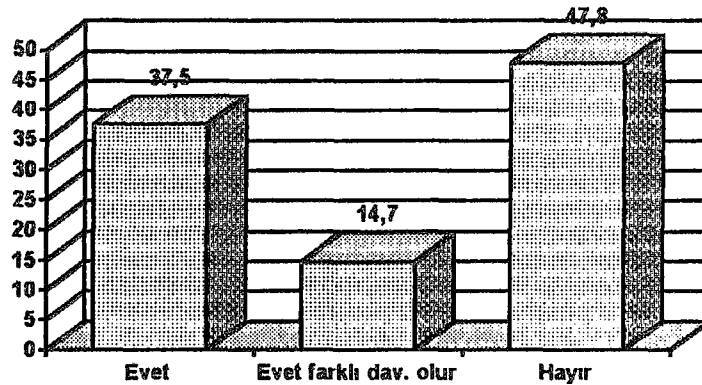
Grafik 9. Adayı Yakından Tanıması Oy Vermesini Etkiler mi?

Grafikten de görülebileceği gibi seçmenin adayı yakından tanınması oy verme kararını büyük ölçüde etkilemektedir. Sadece % 31'lik bir kesim bundan etkilenmeyeceğini belirtirken diğer çoğunluk adayı tanımalarının oy vermesini etkilediğini belirtmiştir. Böylece kişi adaya göre kendi partisinin dışında birine de oy verebilmektedir.

Seçimlerde ailece bir adaya ya da partiye oy verme konusunda ortak bir kararın alınıp alınmadığını sorduğumuzda aldığımız yanıtlar şöyle oluştu

Grafik 10. Ailede Ortak Bir Karar Alınır mı?

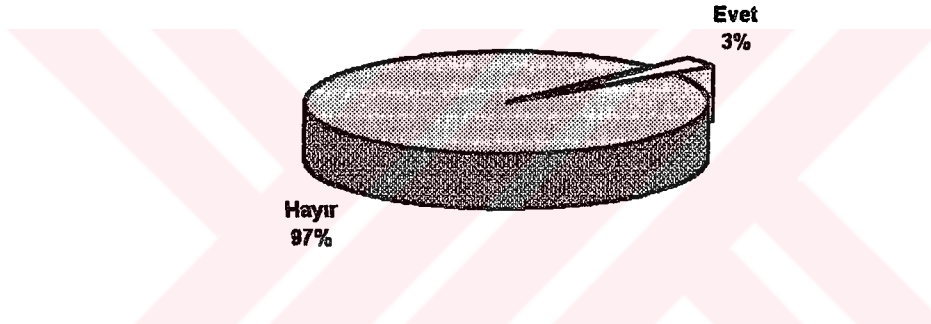
Görüldüğü gibi kararın alınıp alınmaması hemen hemen yarı yarıyadır. Karar alınsa bile bundan farklı davranışlar bazen olabilmektedir.

4.2.4. Siyasal Katılma Düzeyleri

İnsanların siyasal olaylara olan ilgileri farklı farklıdır.bu noktada siyasal katılma düzeyleri önem kazanmaktadır.Seçmenlerin siyasal katılma düzeylerini ortaya çıkarmak için sorduğumuz sorulara aldığımız yanıtların grafikleri aşağıda tek tek sunulmaktadır.

İlk önce zor olan eylemlerden başlarsak, örneklem grubumuza herhangi bir makam için aday olup olmadığını sorduğumuzda aldığımız yanıtlar aşağıda Grafik 11'de gösterilmektedir.

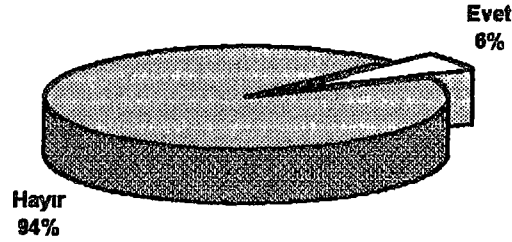
Grafik 11. Herhangi Bir Makam İçin Aday Oldu mu?

Grafikten de görüldüğü gibi bir makama aday olmak oldukça zor bir siyasal katılma düzeyidir ve örneklem grubumuzdan yalnızca % 3'lük bir kesim makam için aday olmuştur.Büyük çoğunluk bu kadar aktif değildir.

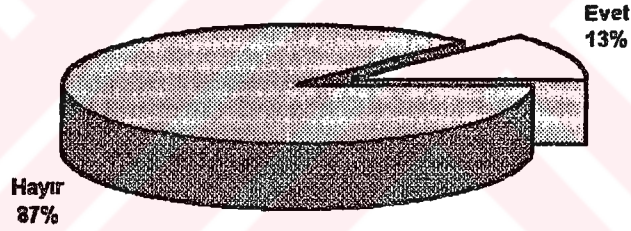
Deneklere seçim kampanyaları döneminde ya da başka zamanda herhangi bir siyasal partiye ya da adaya maddi yardım edip etmediğini sorduğumuzda aldığımız yanıtları dökümü aşağıda Grafik 12'de gösterilmektedir. Burada özellikle Türkiye koşullarında bunun pek görülmediğini düşünürüz ama sonuçlar göstermiştir ki insanların bazıları taraftarı oldukları partiye ya da adaya maddi yardım yapabilmektedir.Bu daha çok seçim dönemlerinde görülen bir olgudur ve daha önceki bölümlerimizde de belirttiğimiz gibi insanlar bu yardımı daha sonra politikadan daha fazla ödül almak için yaparlar.Sonuçta % 94'lük bir çoğunluk maddi olarak yardım yapmamıştır ama genel de düşündüğümüzde % 6'lık kesimde pek az bir oran değildir.

Grafik 12. Siyasal Partiye Maddi Yardım Yaptı mı?

Deneklerimize herhangi bir siyasal partide mevkii olup olmadığını sorduğumuzda aldığımız yanıtların dökümü ise aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

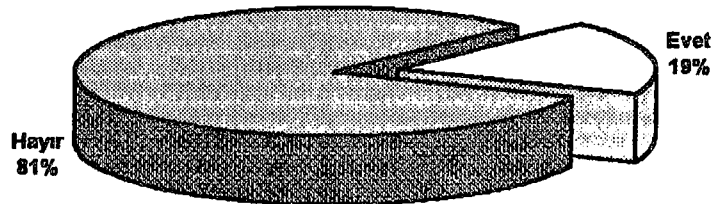
Grafik 13. Siyasal Partide Mevkisi Var mı?

Sonuçlardan da görüldüğü gibi herhangi bir siyasal partide mevkisi olanların oranı % 13 tür.% 87'lik bir oranda siyasal partilerde herhangi bir mevkisinin olmadığını belirtmiştir.Ülkemizdeki partilerin yapısını göz önüne getirdiğimizde bu sonucun normal olduğunu söyleyebiliriz.Bu sonuç yukarıdaki oranlara göre daha yüksektir. Şu ana kadar olan siyasal katılma ile ilgili sonuçlardan elde ettiğimiz temel örtüntü katılmanın zorluğu azaldıkça katılım oranı da yükselmekte olduğudur.

Siyasal partide bir mevkii sahibi olmaktan daha kolay bir edim olan siyasal partiye üyeliğe baktığımızda ise elde ettiğimiz sonuçlar aşağıdaki Grafik 14'te gösterilmektedir.

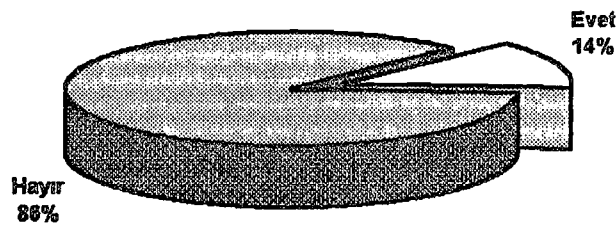
Grafik 14. Herhangi Bir Partiye Üye mi?

Partiye üyelik oranına baktığımızda ise % 19 'luk bir kesimin partiye üye olduklarını görüyoruz. Bu oranda siyasal partide mevkii olmasından daha yüksek bir orandır. Partilerin bir çok üyesi vardır ama o partide bir mevkii sahibi olmak çok daha farklı şartları gerektirmektedir.

Deneklere herhangi bir parti lideriyle kişisel bir temasının olup olmadığını sorduğumuzda şu yanıtları aldık.

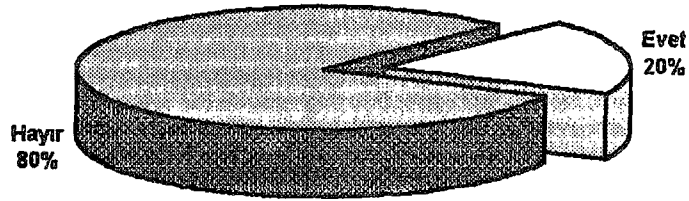
Grafik 15. Herhangi Bir Liderle Teması Oldu mu?

Seçim dönemlerinde yüz yüze ilişkilerin önemi düşünüldüğünde bu çıkan oran oldukça düşük kalmaktadır. Yalnızca % 13.8'lik bir kesimin liderlerle temasta bulunması parti üye oranlarının % 19 olduğu bir ortamda oldukça düşük kalmaktadır. Bizce burada liderlerin çoğu zaman ulaşılması zor kişiler olması ve kendilerini halktan soyutlamalarının bu oranın bu kadar düşük çıkmasındaki etkisi oldukça fazladır.

Deneklere seçim dönemindeki siyasi kampanyalarda çalışıp çalışmadığını sorduğumuzda şu yanıtları aldık.

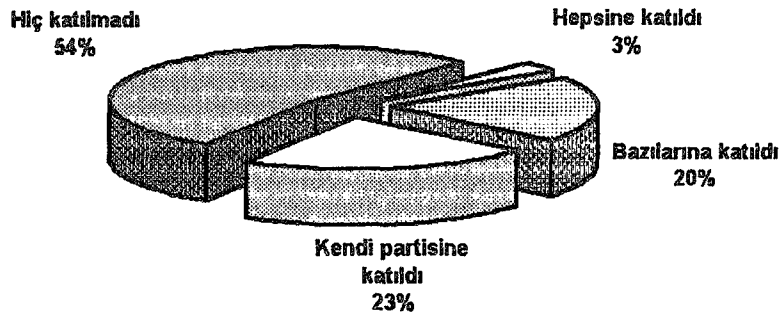
Grafik 16. Kampanyalarda Çalıştı mı?

Grafik 16'dan da görebileceğimiz gibi seçim dönemlerinde yapılan kampanyalarda çalışanların oranı % 20, çalışmayanların oranı ise % 80'dir. Bu sonuçlarda seçim dönemlerinde her beş kişiden birinin seçim kampanyalarında çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır.

Deneklerin partilerin düzenledikleri toplantı ve mitinglere katılıp katılmadıklarını sorduğumuzda aldığımız yanıtlar şöyle oluştu.

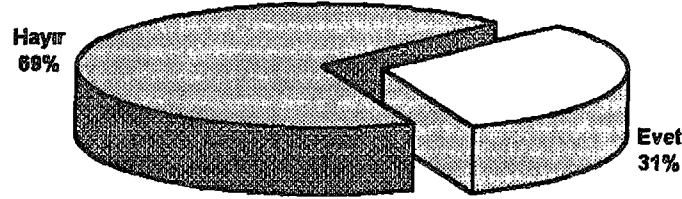
Grafik 17. Parti Toplantılarına Katıldı mı?

Parti toplantılarına katılmayanların oranı % 54. Bu durumda az ya da çok parti toplantılarına katılanların oranı da % 46'dır. Bu da insanların katılımı açısından oldukça yüksek bir orandır.

Deneklere herhangi bir partinin rozetini taşıyıp taşımadığını sorduğumuzda aldığımız yanıtlar Grafik 18'de gösterilmektedir.

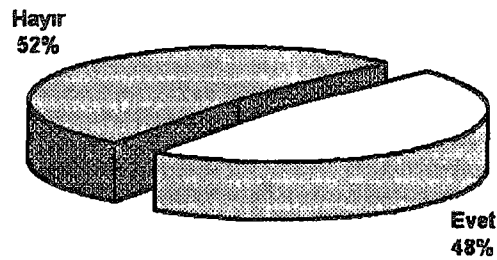
Grafik 18. Parti Rozeti Taşır mı?

Deneklerden parti rozetini taşıyanların oranı % 31'ken taşımayanların oranı % 69'dur. Görüldüğü gibi parti rozeti taşımak gibi son derece kolay olan bir katılma düzeyinin oranı % 31'e çıkmaktadır. Bu da genel koşullar içinde normal bir orandır.

Deneklere siyasi parti adaylarının evlerine gelip kendilerini ziyaret etmelerini ister mi diye sorduğumuzda şu yanıtları aldık.

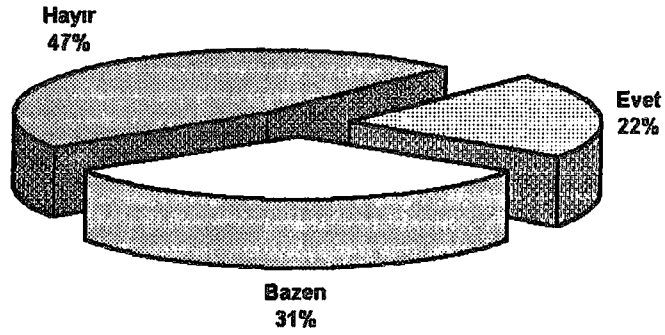
Grafik 19. Adayın Evini Ziyaret Etmesini İster mi?

Sonuçlara baktığımızda seçmenlerin hemen hemen yarısının adayın gelip kendisini evinde ziyaret etmesini ve sorunlarını birebir olarak dinlemesini istemektedir. Bu oran oldukça yüksek bir orandır ve insanların siyasetçilerle daha yakın ilişkiler kurmak istediklerini göstermektedir.

Deneklere bir arkadaşını ya da tanıdığını belirli bir yönde oy kullanması için ikna etmeye çalışır mısınız diye sorduğumuzda aldığımız yanıtların dökümü şöyle oluştu.

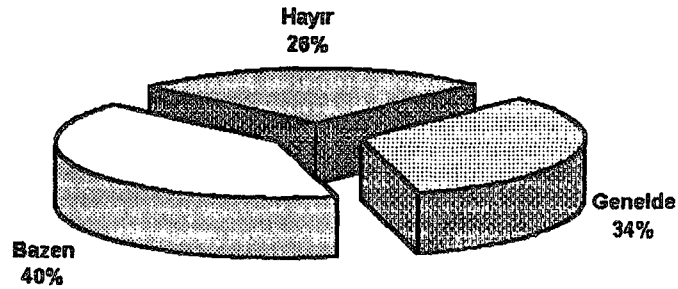
Grafik 20. İknaya Çalışır mı?

Sonuçlara baktığımızda deneklerimizin % 22'si arkadaşlarını ya da yakınlarını belirli yönde oy kullanması için iknaya çalışırken, bu edimi bazen yapanların oranı % 31 dir.Yakınlarını ya da akrabalarını herhangi bir yönde iknaya çalışmayan oranları ise % 47'dir.Görülmektedir ki, deneklerimizin yarıdan fazlası yakınlarını belirli bir yönde oy vermesi için ikna etmeye çalışmaktadır, ama ne kadar başarılı oldukları tabiki tartışılabilir.

Deneklerimize arkadaş toplantılarında siyasal konularla ilgili konuşmalar yapar mısınız diye sorduğumuzda şu yanıtları aldık.

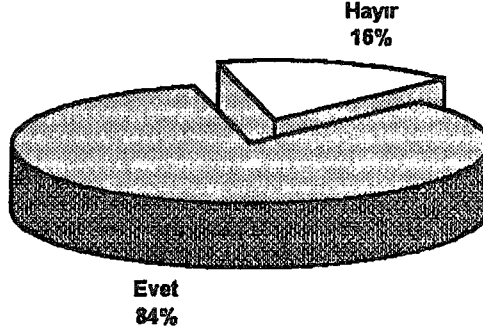
Grafik 21. Toplantılarda Siyasal Konular Konuşulur mu?

Deneklerimizin % 74 gibi bir çoğunluğu arkadaş toplantılarında siyasal konuları konuşmakta ve güncel gelişmeleri tartışmaktadırlar.

Siyasal katılma düzeyleriyle ilgili olarak sorduğumuz son soru ise yerel seçimlerde oy verip vermediklerine ilişkin bu konuda ilgili grafiğimizde aşağıda sunulmaktadır;

Grafik 22. Yerel Seçimde Oy Kullandı mı?

Grafik 22'de de görülebileceği gibi, en kolay siyasi katılma faaliyeti olan oy vermeye deneklerimizin katılımı % 84 oranında gerçekleşmiştir. Bu sonuç aynı zamanda seçim sonrasındaki seçime katılım oranımla son derece yakındır.

Şu ana kadar olan siyasi katılma düzeyleriyle ilgili sorduğumuz sorulardan aldığımız yanıtlardan oluşan genel karakteristik deneklerimizin siyasi olaylara katılımlarının hiçte az olmadığı yönündedir. Temel olarak ta Milbrath'ın geliştirdiği siyasi katılma düzeyleri ile ilgili faaliyetlere faaliyetin zorluğu ve kolaylığına göre katılım oranı değişmektedir. Zor olan faaliyetlerden başladığımızda kolay faaliyetlere gidildikçe katılım oranının sürekli olarak yükseldiğini görüyoruz.

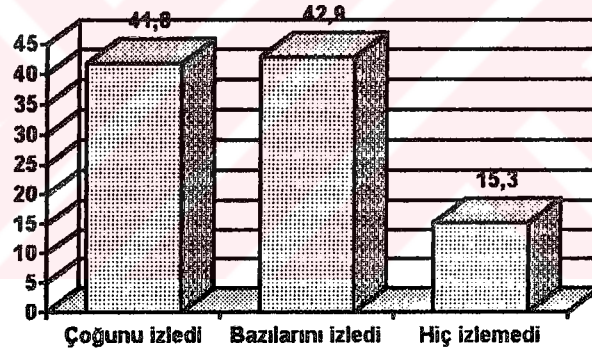
Siyasi katılımın bazı düzeylerindeki yüksek oranın sebepleri arasında insanların siyasete olan ilgileri ve günlük hayatında bir siyaset olmasının da etkisi vardır. Ayrıca ülkemizde son yıllarda çoğalan ve farklılaşan kitle iletişim araçlarının da insanların siyasetle daha yakından ilgilenmesine etki etmiştir. Kitle iletişim araçlarının siyasetle ilgili sürekli haber vermesi, insanları bu konuda daha bilgi sahibi bir duruma getirdi. Bunun sonucunda da siyasi olaylara olan ilgilerinde bir artış gerçekleşmiş, bu da insanların siyasi katılma faaliyetlerine yansımıştır.

4.3. Kamuoyu Araştırmaları, Propoganda Faaliyetleri ve Siyasal Tercihler

Araştırmamızda deneklerin siyasal tercihlerini belirlemede dikkate aldıkları hususlardan olan kamuoyu araştırmaları ve propoganda faaliyetleri ile ilgili çeşitli sorular sorduk. İlk önce bu sorulara aldığımız genel yanıtları sunduktan sonra bu etkilerin bağımsız değişkenlerimiz olarak belirlediğimiz cinsiyet, yaş, meslek ve eğitim düzeyleri arasında ne gibi bağlantılarının olduğunu çapraz tablolarla göstereceğiz.

Deneklerimize seçim döneminde TV'deki seçimlerle ilgili programları ve propoganda programlarını izleyip izlemediklerini sorduğumuzda şu yanıtları aldık;

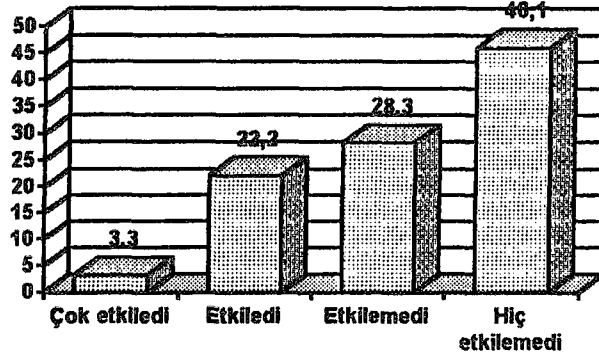
Grafik 23. TV'de Propoganda Programlarını İzledi mi?

Grafikten de görülebileceği gibi seçimler sırasında TV'lerde yer alan propoganda programlarını deneklerimizin büyük bir kısmı (% 84.7) izlemiştir. Bu programları hiç izlemeyenlerin oranı ise yalnızca % 15.3'tür. Bu programları bu kadar büyük izleme oranlarının çıkması bizim bu programların etkilerini sosyo-demografik özelliklere göre karşılaştıracığımız tabloların sonucunda son derece anlamlı olacağı düşüncesindeyiz.

Bu noktada bu programlardan etkilenip etkilenmediklerini sorduğumuzda deneklerden elde ettiğimiz yanıtların dökümü aşağıdaki Grafik 24'te gösterilmektedir;

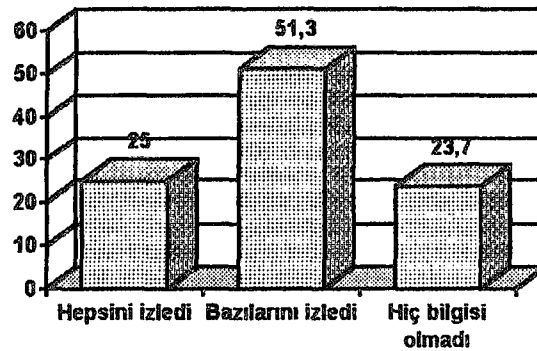
Grafik 24. Bu Propoganda Programlarından Etkilendi mi?

Sonuçlara baktığımızda deneklerimizin büyük bir kısmı bu programları izlemesine rağmen etkilenmediklerini belirtmektedirler. Özellikle % 48.1 oranında denegın hiç etkilenmediklerini belirtmeleri son derece ilginçtir. Yalnız genelde insanlar bir şeylerden etkilendiklerini söylemek istemezler, her şeye kendilerinin karar verdiklerini söylerler. Bundan dolayı bu rakamların aldatıcı olduğu düşünülebilir.

Araştırmamızda deneklere seçim döneminde TV ve gazetelerde yayınlanan kamuoyu araştırmalarını takip edip etmediklerini sorduğumuzda da şu yanıtları aldık;

Grafik 25. Kamuoyu Yoklamalarını Takip Ettimi?

Sonuçlardan da görüldüğü gibi deneklerimizin büyük bir kısmı basında yer alan kamuoyu yoklamalarını takip etmiş ve ilgilenmiştir. Bu yoklamalarla hiç ilgilenmeyenlerin oranı yalnızca % 23.7'dir. Deneklerimize

bu kamuoyu yoklamaları hakkında ne düşündüklerini sorduğumuzda deneklerimizin % 25,3'ü bu konuda bir fikri olmadığını, % 21,5'i bu yoklamaların yararlı olduğunu ve % 53,2'side bu yoklamaların doğru olmadığını ve taraflı yapıldığını belirterek bu araştırma sonuçlarına inanmadıklarını belirtmektedirler.

Şimdi deneklerin sosyo-demografik özellikleriyle TV'lerde yayınlanan propoganda programlarından siyasal tercihlerin etkilenmeleri arasındaki çapraz tabloların değerlendirmesine geçmekteyiz.

4.3.1. Cinsiyete Göre

Tablo 1. Cinsiyete Göre Propoganda Programların Etkisi

	<i>Çok Etkiledi</i>	<i>Etkiledi</i>	<i>Etkilemedi</i>	<i>Hiç Etkilemedi</i>	<i>Toplam</i>
<i>Erkek</i>	16 3.7	120 27.7	126 29.1	171 39.5	433 62.9
<i>Kadın</i>	7 2.7	33 12.9	69 27.1	146 57.3	255 37,1
<i>Toplam</i>	23 3.3	153 22.2	195 28.3	317 46.1	688 100.0

$$\text{Pearson } P = .00000 < .05$$

Tabloyu genel olarak değerlendirdiğinde propoganda programlarından etkilenmeyle cinsiyet arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu Pearson değerini .05'ten küçük olmasından dolayı söyleyebiliriz. Verilere birlikte baktığımızda ise çok etkilenenlerde erkeklerin kadınlara oranla daha fazla etkilendiğini, öte yandan hiç etkilenmemeye durumunda da kadınların oranları erkeklerden daha fazladır. Hiç etkilenmeyenlerde erkeklerin oranları % 39.5 olurken, kadınlarda bu oran % 57.3'e çıkmaktadır. Tablodan görülen temel örüntüde hem kadınlarda hem de erkeklerde çok etkilenenden hiç etkilenmemeye doğru gidildikçe oranların genel bir eğilim düzeyinde arttığının görülmesidir.

4.3.2. Yaşa Göre

Tablo 2. Yaşa Göre Propoganda Programların Etkisi

	<i>Çok Etkiledi</i>	<i>Etkiledi</i>	<i>Etkilemedi</i>	<i>Hiç Etkilemedi</i>	<i>Toplam</i>
<i>18-24 Arası</i>		39 23.4	43 25.7	85 50.9	167 24.3
<i>25-34 Arası</i>	17 9.6	40 22.5	45 25.3	76 42.7	178 25.9
<i>35-44 Arası</i>	3 1.7	42 24.4	72 41.9	55 32.0	172 25.0
<i>45 ve Fazlası</i>	3 1.8	32 18.7	35 20.5	101 59.1	171 24.9
<i>Toplam</i>	23 3.3	153 22.2	195 28.3	317 46.1	688 100.0

$$\text{Pearson } P = .00000 < .05$$

Deneklerin yaşlarının dağılımlarının gruplarıyla propoganda programlarından etkilenme arasındaki tabloya baktığımızda ilk göze batan nokta çok etkilenenlerin en çok 25-34 yaş arasındaki grupta görüldüğüdür. Bu propoganda programlarından hiç etkileyenmeyenlere baktığımızda ise 18-24 arasındaki gençlerin % 50.9'unun, 25-34 yaş arasındakilerin % 42.7'sinin, 35-44 yaş arasındakilerin % 32'sinin ve 45 ve yukarıda yaştakilerin % 59.1'nin bu programlardan hiç etkilenmediklerini söylediklerini görebiliriz. Bu arada tabloda dikkat çeken noktada 35-44 yaş arasındaki deneklerimizin hiç etkilenmedim diye kestirip atmak yerine % 41,9'unun sadece etkilenmedim kategorisine yanıt vermesidir. Tablodaki temel örüntü, yaş grupları arasında çok etkilendimden hiç etkilenmedime doğru giden oranlarda bir paralellik göstermesidir. Bu arada istatistiki değerimiz olan Pearson P değerinin de .05 ten küçük olmasından dolayı tablomuzda yer alan ilişkinin istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz.

4.3.3. Eğitim Düzeyine Göre

Tablo 3. Eğitim Düzeyine Göre Propoganda Programlarının Etkisi

	<i>Çok Etkiledi</i>	<i>Etkiledi</i>	<i>Etkilemedi</i>	<i>Hiç Etkilemedi</i>	<i>Toplam</i>
<i>İlkokul</i>		42 21.6	53 27.3	99 51.0	194 28.2
<i>Ortaokul</i>	9	62	87	155	313
<i>Lise</i>	2.9	19.8	27.8	49.5	45.5
<i>Üniversite ve üstü</i>	14	49	55	63	181
	7.7	27.1	30.4	34.8	26.3
<i>Toplam</i>	23	153	195	317	688
	3.3	22.2	28.3	46.1	100.0

$$\text{Pearson } P = .00014 < .05$$

Tablodan elde ettiğimiz verilere baktığımızda eğitim düzeyi ile propoganda programları arasında doğrudan bir ilişki vardır. Bu programlardan etkilenenlerin oranı eğitim seviyesine göre artmaktadır. Ayrıca hiç etkilenmeyenlere baktığımızda ilkokul mezunlarında bu oldukça yüksekken üniversite mezunlarında bu oran düşmektedir. Ortaokul ve lise mezunları tam da gerçek yaşamda da karşı geldiği gibi bu ikisi arasında ortada bir yerde konumlanmaktadır. Üniversite mezunlarının bu programlardan etkilenmelerinin oranı % 35'e çıkarken diğer iki grupta bu oran % 21'ler civarında kalmaktadır. Elbette burada etkilenmek insanların çoğunun düşündüğü negatif anlamında değil, bazı şeyleri izleyerek bunlardan çıkarımlar yaparak doğru karara varma anlamında kullanılmaktadır. Elbette bunun anlaşılmasında eğitim düzeyiyle doğru orantılıdır. Tablomuzun istatistiki değerine baktığımızda Pearson P değeri .00014 olarak çıkmıştır. Bu da bizim eşik değerimiz olan .05 ten küçük olduğu için tablomuzda yer alan eğitim düzeyi ile propoganda programlarından etkilenme arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğunu belirtebiliriz.

4.3.4. Mesleğe Göre

Tablo 4. Mesleğe Göre Propoganda Programlarının Etkisi

	<i>Çok Etkiledi</i>	<i>Etkiledi</i>	<i>Etkilemedi</i>	<i>Hiç Etkilemedi</i>	<i>Toplam</i>
<i>memur</i>	10 5.9	33 19.4	62 36.5	65 38.2	170 24.7
<i>işçi</i>			14 56.0	11 44.0	25 3.6
<i>emekli</i>	3 4.2	15 21.1	19 26.8	34 47.9	71 10.3
<i>serbest</i>	7 2.3	91 29.7	66 21.6	142 46.4	306 44.5
<i>evkadını</i>	3 2.6	14 12.1	34 29.3	65 56.0	116 16.9
<i>Toplam</i>	23 3.3	153 22.2	195 28.3	317 46.1	688 100.0

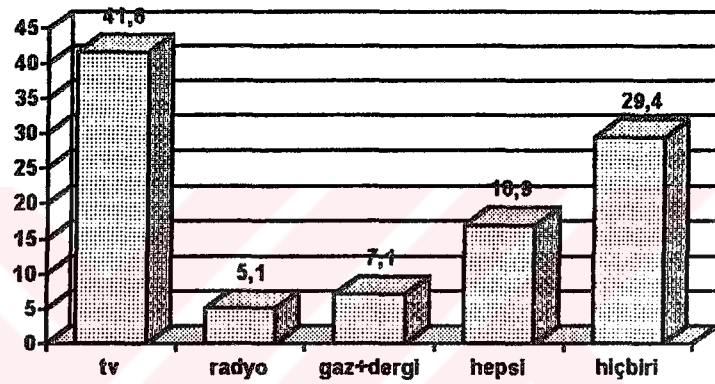
$$\text{Pearson } P = .00001 < .05$$

Tabloya baktığımızda bu programlardan en çok etkilenenlerinin başında memurlar gelmektedir. Memurların % 5.9'u çok etkilenirken, emeklilerin 4.2'si, serbest meslek sahiplerinin % 2.3'ü ve evkadınlarının % 2.6'sı çok etkilenmektedir. Hiç etkilenememe oranlarına baktığımızda ise memurların % 38.2'si, işçilerin % 44'ü, emeklilerin % 47.9'u, serbest meslek sahiplerinin % 46.4'ü ve evkadınlarının % 56'sı bu programlardan hiç etkilenmediklerini belirtmişlerdir. Evkadınlarının bu derece yüksek oranda hiç etkilenmemesinin çıkması son derece ilginçtir. Tablomuzdaki verilere genel olarak baktığımızda istatistiki değerimiz Pearson P değerinin .05 ten küçük olmasından dolayı bu tablonun istatistiki olarak anlamlı olduğunu söyleyebiliriz. Bu da bize deneklerimizin mesleklerindeki farklılaşma ile TV'lerde yayınlanan propoganda programlarından etkilenmek arasında bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

4.4. Sosyo-Demografik Özelliklere Göre K.İ.A. nın Siyasal Tercihler Üzerindeki Etkisi

Araştırmamıza katılan deneklerin hangi kitle iletişim araçlarından etkilendiklerini sorduğumuzda aldığımız yanıtların dökümü aşağıdaki Grafik 26'da gösterilmektedir.

Grafik 26. Etkilenilen Kitle İletişim Araçları

Grafikten de görülebileceği gibi deneklerimizin % 41.6'sı televizyondan, % 5.1'i radyodan, % 7.1'i gazete ve dergilerden, % 16.9'u kitle iletişim araçlarının hepsinden etkilendiklerini ve % 29.4'ü de hiçbir kitle iletişim aracından etkilanmedikleri belirtmektedirler.

Bu sonuçlara göre televizyon deneklerimizin oy verecekleri partileri belirlerken başvurdukları temel kitle iletişim aracı olmaktadır. Böylece siyasi partiler ya da adaylar için seçmene ulaşmada birinci derecede rol oynadığı görülmektedir. Gazete ve dergiler siyasi tercihlerin belirlenmesinde ikinci derecede etkili olmaktadır. Yalnız televizyonla karşılaştırıldığında gazete ve dergilere çok daha az dikkat edildiği görülmektedir.

Araştırmamızdan elde ettiğimiz bu sonuçları deneklerimizin sosyo-demografik özellikleriyle karşılaştırdığımızda elde ettiğimiz çapraz tablolar aşağıda tek tek gösterilmekte ve yorumlanmaktadır.

4.4.1. Cinsiyete Göre

Tablo 5. Cinsiyete Göre Kitle İletişim Araçlarının Etkisi

	<i>TV</i>	<i>Radyo</i>	<i>Gaz+der</i>	<i>Hepsi</i>	<i>Hiçbiri</i>	<i>Toplam</i>
<i>Erkek</i>	187 43.2	24 5.5	21 4.8	69 15.9	132 30.5	433 62.9
<i>Kadın</i>	99 38.8	11 4.3	28 11.0	47 18.4	70 27.5	255 37.1
<i>Toplam</i>	286 41.6	35 5.1	49 7.1	116 16.9	202 29.4	688 100.0

$$\text{Pearson } P = .02919 < .05$$

Tablodan da görülebileceği gibi araştırmamıza katılan erkek denekler siyasi tercihlerini belirlerken % 43.2'si televizyondan, % 5.5'i radyodan, % 4.8'i gazete ve dergilerden % 15.9'u da kitle iletişim araçlarının hepsinden etkilendiklerini söylemektedirler, bu arada hiç etkilenmeyen erkeklerin oranında % 30.5 olarak gözükmektedir.

Araştırmamıza katılan 255 (% 37.1) kadın denegin % 38.8'i oy verecekleri siyasal partiyi belirlemede televizyonun, % 18.4'ü de kitle iletişim araçlarının hepsinin etkili olduğunu, % 27.5'i de hiç bir kitle iletişim aracının etkili olmadığını belirtmiştir.

Elde ettiğimiz bu verileri bütün olarak değerlendirdiğimizde, erkeklerin televizyondan kadınlara göre daha fazla oranda etkilendikleri ortaya çıkmaktadır. Öte yandan siyasi tercihler şekillenirken erkekler kitle iletişim araçlarından kadınlara göre daha az oranda etkilendikleri görülmektedir. Siyasal tercihleri belirlemede kitle iletişim araçlarının rolü hiç olmadı diyenlerin oranı % 30.5 iken bu oran kadınlarda % 37.1'e düşmektedir. Bu arada tablomuzu istatistiki değerlerimize göre değerlendirdiğimizde Pearson değerini .02919 olarak çıktığını görüyoruz. Bu değerde bizim anlamlılık düzeyimiz olan .05'ten küçük olduğu için bu tabloda istatistiki olarak anlamlı bir ilişki vardır diyebiliriz.

4.4.2. Yaşa Göre

Tablo 6. Yaşlara Göre Kitle İletişim Araçlarının Etkisi

	<i>TV</i>	<i>Radyo</i>	<i>Gaz+der</i>	<i>Hepsi</i>	<i>Hiçbiri</i>	<i>Toplam</i>
<i>18-24</i>	61	7	14	28	57	167
<i>Arası</i>	36.5	4.2	8.4	16.8	34.1	24.3
<i>25-34</i>	83	3	18	24	50	178
<i>Arası</i>	46.6	1.7	10.1	13.5	28.1	25.9
<i>35-44</i>	76	13	8	28	47	172
<i>Arası</i>	44.2	7.6	4.7	46.3	27.3	25.0
<i>45 ve</i>	66	12	9	36	48	171
<i>fazlası</i>	38.6	7.0	5.3	21.1	28.1	25.0
<i>Toplam</i>	286	35	49	116	202	688
	41.6	5.1	7.1	16.9	29.4	100.0

$$\text{Pearson } P = .04237 < .05$$

Araştırmamıza katılanlardan 18-24 yaş arasındakilerin % 36.5'i, 25-34 yaş arasındakilerin % 46.6'sı, 35-44 yaş arasındakilerin % 44.2'si ve 45 yaşından yukarıdakilerin % 38.6'sı televizyonun siyasi tercihlerini belirlemede etkili olduğunu belirtmişlerdir. Bu sonuçlardan 25-34 yaş arasındaki genç-orta yaşlı grubun televizyondan en fazla etkilendiğini (%46.6) görüyoruz.

Deneklerimizden 18-24 yaş arasındakilerin % 34.1'i, 25-34 yaş arasındakilerin % 28.1'i, 35-44 yaş arasındakilerin % 27.3'ü ve 45 yaşından yukarıdakilerin % 28.1'i kitle iletişim araçlarından etkilenmediklerini belirtmişlerdir. Sonuçlardan da görülebileceği gibi diğer üç yaş grubunda da etkilenme oranı hemen hemen aynı iken genç grup olan 18-24 yaş arasındakilerde bu oran % 34.1'e çıkmaktadır. Bu da bize yaş ilerledikçe kitle iletişim araçlarından etkilenmenin arttığını göstermektedir. Tablomuzun istatistiki değerine de baktığımızda anlamlılık düzeyinden düşük olduğu için tablomuzun istatistiki olarak anlamlı bir ilişki içerdiğini söyleyebiliriz.

4.4.3. Eğitime Göre

Tablo 7. Eğitim Durumuna Göre Kitle İletişim Araçlarının Etkisi

	<i>TV</i>	<i>Radyo</i>	<i>Gaz+der</i>	<i>Hepsi</i>	<i>Hiçbiri</i>	<i>Toplam</i>
<i>İlkokul</i>	71 36.6	9 4.6	13 6.7	42 21.6	59 30.4	194 28.2
<i>Ortaokul</i>	141	17	14	50	91	313
<i>Lise</i>	45.0	5.4	4.5	16.0	29.1	45.5
<i>Üniversite</i>	74	9	22	24	52	181
<i>ve üstü</i>	40.9	5.0	12.2	13.3	28.7	26.3
<i>Toplam</i>	286 41.6	35 5.1	49 7.1	116 16.9	202 29.4	688 100.0

$$\text{Pearson } P = .4109 < .05$$

Araştırmamıza katılanların % 28.2'si okur-yazar ve ilkokul mezunlarından oluşmaktadır. Bunların % 36.6'sı siyasi tercihlerinde televizyonun, % 21.6'sı da bütün kitle iletişim araçlarının etkili olduğunu belirtmektedir. Öte yandan bu eğitim düzeyindeki deneklerimizin % 30.4'ü hiç bir kitle iletişim aracından etkilenmediğini ifade etmektedirler.

Ortaokul ve lise mezunlarının % 45'i oy verecekleri partiyi belirlemede televizyonun ve % 16'sı da kitle iletişim araçlarının hepsinin kararında etkili olduğunu söylemektedir. Bunu yanında kitle iletişim araçlarından bu grupta hiç etkilenmeyenlerin oranı % 29.1'e düşmektedir.

Üniversite mezunlarına baktığımızda ise % 40.9'unun televizyondan ve % 13.3'ünün de bütün kitle iletişim araçlarından etkilendiklerini söylediklerini görüyoruz. Ayrıca üniversite mezunlarının kitle iletişim araçlarının hiç birinden etkilenmeme oranı da % 28.7'ye düşmektedir. Sonuçlardan da görülebileceği gibi eğitim düzeyine göre televizyondan etkilenme oranı yüksek gözükmektedir. Ayrıca kitle iletişim araçlarından etkilenmeme oranı da eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte artmaktadır. Tablomuz da istatistiki olarak anlamlı ilişkiler gösteren bir tablodur ($p < .05$)

4.4.4. Mesleğe Göre

Tablo 8. Mesleklere Göre Kitle İletişim Araçlarının Etkisi

	<i>TV</i>	<i>Radıyo</i>	<i>Gaz+der</i>	<i>Hepsi</i>	<i>Hiçbiri</i>	<i>Toplam</i>
<i>memur</i>	71 41.8	10 5.9	13 7.6	35 20.6	41 24.1	170 24.7
<i>işçi</i>	14 56.0		2 8.0	6 24.0	3 12.0	25 3.6
<i>emekli</i>	34 47.9	4 5.6	4 5.6	8 11.3	21 29.6	71 10.3
<i>serbest</i>	122 39.9	16 5.2	20 6.5	42 13.7	106 34.6	306 44.5
<i>evkadını</i>	45 38.8	5 4.3	10 8.6	25 21.6	31 26.7	116 16.9
<i>Toplam</i>	286 41.6	35 5.1	49 7.1	116 16.9	202 29.4	688 100.0

Araştırmamıza katılan denekleri mesleklerine göre değerlendirdiğimizde bunların % 24.7'sinin memur olduğunu görürüz. Bu memurların %41.8'i oy verecekleri partiyi belirlemede televizyonun, % 20.6'sı da kitle iletişim araçlarının hepsinin etkili olduğunu söylemektedir. Memurların % 24.1'de kitle iletişim araçlarından etkilenmediklerini belirtmişlerdir.

Emeklilerin de % 47.9'u televizyondan etkilendiklerini söylerken bütün kitle iletişim araçlarından etkilenenlerin oranı % 11.3'tür. % 29.6 oranının da bir emekli de kitle iletişim araçlarından etkilenmediklerini ifade etmişlerdir.

Serbest meslek sahibi 306 kişinin (% 44.5) % 39.9'u siyasi tercihlerinde televizyonun etkili olduğunu söylerken, kitle iletişim araçlarının hepsinden etkilenenlerin oranında % 13.7 olarak gözükmektedir. Serbest meslek sahiplerinin % 34.6'sı hiç bir kitle iletişim aracının etkisinde

kalmadıklarını belirtmişlerdir. Bu oran meslekler arasında hiç etkilenmeme konusundaki en yüksek oran olarak göze batmaktadır.

Araştırmamıza katılan ev kadınlarının ise % 38.8'i televizyondan ve % 21.6'sı da bütün kitle iletişim araçlarından etkilendiklerini ifade etmiştir. Evkadınları arasında hiçbir kitle iletişim aracından etkilenmeme oranları ise % 26.7 olarak gözükmektedir.

Genel olarak baktığımızda bütün meslek gruplarında televizyondan en fazla etkilendiğini görebiliriz. Özellikle emeklilerin % 47.9'u siyasal tercihlerini belirlemede televizyondan etkilenebilmektedir. Böylece televizyondan emeklilere yönelik çalışma yapan siyasi partilerin başarılı olacaklarını söylemek yerinde olur.

4.5. Genel Değerlendirme

Yukarıda belirtilen hususları özetlemek gerekirse, öncelikle kitle iletişim araçlarının doğrudan siyasal tercihleri belirlemede etkin olmadıkları ancak siyasal konular üzerinde kanaatlerin oluşumunda ve yönlendirilmesinde önemli bir rol oynadıkları görülmektedir. Bu bulgu Agenda-Setting yaklaşımı ve bu yöndeki diğer araştırma sonuçları ile bir paralellik arz etmektedir.¹⁰⁶ Araştırmadan elde edilen verilerden hareketle televizyonun seçmenlerin siyasal kanaatlerinin ve siyasal kamuoyunun oluşmasında diğer kitle iletişim araçlarına göre büyük bir güce sahip olduğunu görebiliyoruz. Sonuçtan da görülebileceği gibi kitle iletişim araçlarının hepsinden etkilenenler ikinci sırayı teşkil etmektedir.

Bir diğer hususda, araştırmamızda ki deneklerin sosyo-demografik özellikleri ile kitle iletişim araçlarından etkilenmeleri arasında doğru orantıda bir ilişki olduğu, daha önce yapılan araştırmalarda olduğu gibi, gözükmektedir. Örneğin eğitim düzeyi yüksek olanlar siyasal kanaatlerinin oluşumunda kitle iletişim araçlarından daha fazla etkilenirken, eğitim

¹⁰⁶ Orhan GÖKÇE, *a.g.e.*, s. 78.

düzeyi düşük olanlar daha az etkilenmektedir.Bu bulgularla paralellik arz eden başka araştırmalar yakın zamanlarda yapılmıştır.¹⁰⁷

Bu araştırmanın verilerinden elde edilen sonuç, kitle iletişim araçlarının seçmenin siyasi tercihini belirlerken kararlarında büyük etken olduğunu göstermektedir.Bu noktada seçime gidecek siyasi partiler kampanyalarını hazırlarken kitle iletişim araçlarının işlevlerini iyi analiz ederek, daha önceki araştırmalardan çıkan sonuçlar da olduğu gibi seçmenlerin kesin kararını olmasa bile siyasi kanaatlerin oluşumunda önemli rol oynadığı göz önünde bulundurularak kampanyalarını bu doğrultuda hazırlamaları seçim sonucundaki başarıları açısından son derece önemli gözükmektedir.Daha önceki araştırmaların da ortaya koyduğu gibi kitle iletişim araçlarının siyasi kamuoyunun oluşmasındaki etkinlikleri tartışılmazdır.Bu noktada tüm siyasi partiler kampanyalarında bu gerçekleri de göz önünde bulundurarak en uygun planlamayı yapmak durumundadırlar. Özellikle kitle iletişim araçları bir siyasi kamuoyu oluşturarak önce seçmenlerin kanaatlerini sonra da siyasal davranışlarını etkili oranda belirli bir yöne doğru kanalize ederek siyasi partiye ya da adaya büyük oranda oy kazandırabilmektedir.

Sonuç olarak; araştırmanın sonuçları daha önce yapılan araştırmaları teyid eder mahiyette olup, kitle iletişim araçlarının insanların siyasi kanaatlerinin oluşumunda etkili olduklarını göstermiştir.

¹⁰⁷ Nurettin GÜZ, "Siyasal Tercihleri Belirlemede Kitle İletişim Araçlarının Rolü" *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 28, Mart 1995, Ankara:TODAİ Yay. s. 113-128.

SONUÇ

İnsanlar günlük hayatlarının her anında siyasetle ilgilenmektedirler. İnsanların siyasete olan ilgileri toplumsal olarak belirlenen siyasal kültürün normlarına ve değerlerine göre şekillenmektedir. Her siyasal kültür içinde bulunduğu ülkenin sistemiyle entegre olmuştur. O sistemin insanlar tarafından farkedilmesi, bu sistemin geliştirilmesi ve sistemden beklentiler siyasal kültürün temel noktalarıdır. Siyasal kültürün içeriğinde büyük oranda sistemin niteliğine göre şekillenmektedir. Toplumdaki insanlar siyasal kültürün sunduğu çeşitli işlevlerle sistemin yazılı hukuk kurallarıyla kendi davranışları arasındaki köprüyü kurmaktadır. Bu bağlamda siyasal kültür bir aracı kurum, bir katalizör işlevi üstlenmektedir.

Toplum bireylerin sosyalizasyonu içerisinde siyasal kültüründe yardımıyla siyasal sosyalizasyonu da gerçekleştirmektedir. Bireylere öncelikle sistem farkettilip, onun gelişmesi için çalışmalar yapma motivasyonunu kazandırdıktan sonra bireylerin sistemden olan beklentileri karşılanmaya çalışılır.

Siyasal kültürün temel işlevlerinden biride siyasal sistem içinde alınan kararların ortamını sağlamaktır. Bu ortamda insanlar siyasal konulardaki davranış örüntülerini sergilerler. İnsanların siyasete olan ilgileri tarih boyunca hiç eksilmemiştir. Bunu da siyasal olaylara katılma yoluyla gerçekleştiriler.

Sistem için siyasal katılmanın önemi tartışılmazdır. Siyasal katılma yoluyla insanlar yöneticilerin kararlarını etkilemeye yönelirler. Bu etkilemeyi sağlamak içinde çeşitli eylemler gerçekleştirirler. İnsanların bu yönelimleri sonucunda gerçekleşen siyasal katılmanın düzeyleri de birbirinden farklı olmaktadır. Bu farklılaşmada bireyin özellikleri ve eylemin özellikleri büyük rol oynamaktadır. Bazı kişiler siyasal olayları yalnızca izlemekle yetinirken, bazıları bu olaylar hakkında tepki oluşturken bazıları da bu olayların içine aktif olarak katılmaktadırlar.

Siyasal katılmada eğitim, gelir, meslek gibi sosyo ekonomik değişkenler ile ilgili dikkat çeken bir nokta da bu değişkenlerin birbiriyle bağlantılı olmaları ve siyasal katılmayı doğru yönde etkilemeleridir. Bu noktadan bakıldığında siyasal davranışın çok geniş ölçüde kişiyi sosyo-ekonomik statüsünün bir fonksiyonu olduğu görülmektedir.

İnsanların siyasetle ilgilenmelerinin bir nedeni de bireyin siyasetten ödül alma motivasyonudur. İnsanlar doğası gereği ödülleri her zaman en üst seviyeye çıkarma eğilimindedirler, bu da insanların siyasete olan ilgilerinin daha fazla artmasına neden olmaktadır.

Günümüzde siyasal katılma hem bir olgu hem de bir değer konumuna gelmiştir. Halkın sahneye çıktığı çağımızda, siyasal katılma olgusu, bir seçme işi, bir karar konusu olmaktan hızla çıkmış ve çağdaş demokratik toplumların ayırdedici özellikleri haline gelmiştir.

Kamuoyu insanların siyasal davranışlarının şekillenmesinde en önemli fonksiyonlardan biridir. Siyasetin gündemindeki konular her zaman insanları etkilemiştir. Ayrıca kamuoyunun katılımcı demokratik bir toplumdaki işlevleri de son derece önemlidir. Kamuoyu kavramı çok uzun yıllardan beri bilim adamlarının üzerinde durduğu konulardan biri olmasına rağmen kavramın bilimsel olarak incelenmesi yeni bir olaydır.

Kamuoyunun niteliğinin belirlenmesindeki en önemli etkenlerden biri siyasal sistemin yapısıdır. Sistem kamuoyunu kendi doğrultusuna göre düzenlemektedir. Kamuoyu daha çok toplumu ilgilendiren konularda oluşan bir genel yargı olarak değerlendirilmektedir. Kamuoyunun birey için iki temel işlevi bulunmaktadır. Bunlar bilişsel ve özdeşleşme işlevleridir.

Kamuoyu ile kitle iletişim araçları arasında son derece yakın bir ilişki vardır. Bu ilişki genellikle iki yönlüdür. Bir yandan kamuoyu kitle iletişim araçlarını daha çok gizli olarak etkilerken, kitle iletişim araçlarının kamuoyu üzerindeki çok daha açık ve fazladır. Özellikle kamuoyunun kitle iletişim araçları üzerine olan etkilerinin tespit edilmesi son derece zorken, kitle iletişim araçlarının kamuoyu üzerindeki etkileri kolayca tespit edilir.

Son yıllarda hızla gelişen kamuoyu araştırmaları da, kamuoyunda meydana gelen değişimleri ölçmeye aynı zamanda da kamuoyunu etkilemeye başlamıştır.Kamuoyu araştırmaları etkinliklerini kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte arttırmışlardır.Kamuoyu araştırmalarının insanları manipüle ettiği yönünde pek çok eleştirilerin olmasına rağmen kamuoyu araştırmaları bir ayna görevi üstlenmektedir.Böylece insanların siyasal davranışlarında yeni bir takım kararları alabilmesinin ortamını sağlamaktadır.Kamuoyu araştırmaları çağdaş demokratik toplumun artık ayrılmaz parçalarından birisi haline gelmiştir.

EK 1. ANKET FORMU ÖRNEĞİ

S.1. İlimizde geçtiğimiz aylarda Belediye Başkanlığı seçimi yapıldı.Siz bu yerel yönetimden öncelikle hangi hizmeti bekliyorsunuz ?

Kültürel Faaliyete Önem Vermeli	1
Yeşil Alan Arttırılmalı	2
Her Bölgeye Eşit Hizmet Vermeli	3
Alt Yapıya önem Vermeli	4
Ulaşım Sorununu Çözmeli	5
Diğer	6

S.2. Belediyenin şu ana kadar olan yaptığı hizmetlerden memnun musunuz?

Çok memnunum	1
Memnunum	2
Fikrim Yok	3
Memnun değilim	4
Hiç memnun değilim	5

S.3. Belediye başkanlığı seçiminde oyunuzu kullanırken nelere dikkat edersiniz ?

Adaya	1
Partiye	2
Her ikisinede	3

S.4. Adayı yakından tanımanız oy vermenizi etkiliyor mu?

Evet etkiler	1
Bazen etkiler	2
Hiç etkilemez	3

S.5. Milletvekilliği seçimlerinde oy kullanırken nelere dikkat edersiniz?

Adaya	1
Partiye	2
Her ikisinede	3

S.6. Ailenizde herhangi bir partiye/adaya oy vermek konusunda ortak bir karar alır mısınız ?

Evet, hepimiz karara uyarız	1
Evet ama bazıları farklı davranabilir	2
Hayır herkes istediği partiye oy verir	3

S.7. Herhangi bir siyasal partide bir mevki işgal ediyor musunuz?

Evet	1
Hayır	2

S.8. Herhangi bir siyasal makam için aday oldunuz mu?

Evet	1
Hayır	2

S.9. Herhangi bir siyasal partiye aktif üye misiniz?

Evet	1
Hayır	2

S.10. Seçimler sırasında herhangi bir partinin seçim kampanyalarında faaliyette bulundunuz mu?

Evet	1
Hayır	2

S.11. Seçimler sırasında partilerin toplantı ve gösterilerine katıldınız mı?

Hepsine katıldım	1
Bazılarına katıldım	2
Sadece kendi partiminkilere katıldım	3
Hiç katılmadım	4

S.12. Adayların veya partilerin gelip sizi evinizde ziyaret etmesini ister misiniz ?

Evet isterim	1
Hayır istemem	2

S.13. Herhangi bir parti veya adayın kampanyasına hiç maddi yardımda bulundunuz mu?

Evet	1
Biraz	2
Hayır	3

S.14. Herhangi bir parti lideri ile hiç temasınız oldu mu?

Evet	1
Hayır	2

S.15. Herhangi bir partinin rozetini taşıyor mısınız ?

Evet	1
Hayır	2

S.16. Bir arkadaşınızı ya da tanıdığınızı belirli bir yönde oy kullanması için ikna etmeye çalışıyor mısınız ?

Evet, genelde çalışırım	1
Bazen çalışırım	2
Hayır, hiç kimseyi etkilemek istemem	3

S.17. Arkadaş toplantılarında siyasal konularla ilgili konuşmalar yapar mısınız ?

Evet, genelde yaparız	1
Bazen konuşuruz	2
Hayır, siyasal konuları pek konuşmayız	3

S.18. Son yerel seçimlerde oy kullandınız mı?

Evet	1
Hayır	2

S.19. Seçimler sırasında TV'lerdeki seçimlerle ilgili programları ve propoganda programlarını izlediniz mi?

Evet, çoğunu izledim	1
Evet, bazılarını izledim	2
Hayır, hiç izlemedim	3

S.20. Bu programlar sizin düşüncenizi etkiledi mi?

Çok etkiledi	1
Etkiledi	2
Etkilemedi	3
Hiç etkilemedi	4

S.21. Seçimler sırasında yapılan kamuoyu anketlerini takip ettiniz mi?

Evet, hepsini izledim	1
Bazılarına baktım	2
Hiç bilgim olmadı	3

S.22. Bu kamuoyu araştırmaları ve sonuçları konusunda neler düşünüyor sunuz?

Yararlı oluyor	1
Doğru değil	2
Fikri yok	3

S.23. Seçimler sırasında oy verme kararınıza etki eden kitle iletişim aracı hangisiydi?

Televizyon	1
Radyo	2
Gazete ve dergiler	3
Hepsi	4
Hiçbiri	5

S.24. Cinsiyetiniz

Erkek	1
Kadın	2

S.25. Yaşınız

S.26. Eğitim Düzeyiniz

Okur yazar ve İlkokul	1
ortaokul ve lise	2
Üniversite ve üstü	3

S.27. Mesleğiniz

KAYNAKÇA

ABADAN-UNAT, Nermin (1990) "Türkiye'de Toplumsal Değişme, Piyasa Araştırmaları ve Kamuoyu Yoklamaları" M. VAROL (ed.) *Kamuoyu Araştırmaları Birinci Uluslararası Sempozyumu*, 17-19 Ekim, Ankara:A.Ü.B.Y.Y.O Yayınları 11.

ALMOND, G. ve VERBA, N. (1963) *The Civic Culture*, Princeton: Princeton University Press.

ARON, Raymond (1986) *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, (çev. Korkmaz ALEMDAR) Ankara:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

BARBER, James (1969) *Citizen Politics*, Chicago: Markham.

BAYKAL, Deniz (1970) *Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi* Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları.

BERELSON, B. LAZARFELD, P.F. ve McPHEE W. (1954) *Voting*, Chicago:University of Chicago Press.

BOWMAN, L. ve BOYNTON, G.R. (1974) *Political Behavior and Political Behavior:Comparative Analyses*, New Jersey:Prentice.

BYNTON, G.R. PATTERSON, S.C. ve HEDLUND R.D. (1968) "The Structure of Public Support for Legislative Institutions" *Midwest Journal of Political Studies*, Vol 12.

CAMPBELL, A. (1960) *The American Voter*, New York:Wiley & Sons.

CURRY, R.L. and WADE L.L. (1965) *A Theory of Political Exchange*, New Jersey: Prentice-Hall.

DAVER, Bülent (1993) *Siyaset Bilimine Giriş*, Ankara: Siyasal Kitabevi, Beşinci Baskı.

DENNIS, J. LINDBERG, L. McCRONE, D. ve STIEFBOLD, R. (1968)
 "Political Socialization to Democratic Orientations in Four
 Western Systems" *Comparative Political Studies*, Vol 1, No 1.

DUVERGER, Maurice (1986) *Sosyal Bilimlere Giriş*, (çev. Ünsal
 OSKAY) Ankara: Bilgi Yayınları, 3. Basım.

ECEVİT, Mehmet (1994) "Türkiye'de Kamuoyu Yoklamalarına İlişkin Bir
 Değerlendirme" *Dünya'da ve Türkiye'de Güncel Sosyolojik
 Gelişmeler 1. Ulusal Sosyoloji Kongresi*, 3-5 Kasım,
 Ankara:Sosyoloji Derneği Yayınları III.

EISENSTADT, S.N. (1971) "General Introduction:The Scope and
 Development of Political Sociology" S.N. EISENSTADT (ed.)
Political Sociology: A Reader, New York.

GÖKÇE, Orhan (1993) *İletişim Bilimine Giriş*, Ankara: Turhan Kitabevi.

GÖKÇE, Orhan (1996)"Kamuoyu Kavramının Anlam ve Kapsamı",
Kurgu Dergisi, sayı. 14, Eskişehir.

GÜZ, Nurettin (1995) "Siyasal Tercihleri Belirlemede Kitle İletişim
 Araçlarının Rolü", *Amme İdaresi Dergisi*, Mart 1995,
 Cilt 28, Sayı 1, Ankara:TODAİ Yayınları

GÜZ, Nurettin (1996) "Basında Yönlendirme ve Kamuoyu Araştırmaları",
Yayınlanamamış Makale, Ankara.

HESS, Robert (1963) "The Socialization of Attitudes Toward Political
 Authority:Some Cross-National Comparisons", *International
 Social Science Journal*, Vol 15.

HUNTINGTON, Samuel P.(1968) *Political Order in Changing Societies*,
 New Haven.

ISAACS, Harold (1958) *Scratches on Our Minds: American Images of China and India*, New York: Day Publishing.

KALAYCIOĞLU, Ersin (1984) *Çağdaş Siyasal Bilim*, İstanbul:Beta Yay.

KAPANI, Münci (1988) *Politika Bilimine Giriş*, Ankara: Bilgi Yayınları, Dördüncü Basım.

KATZ, Daniel (ed.) (1965) *Public Opinion and Propoganda*, New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc.

KEY, V.O. (1961) *Public Opinion and American Democracy*, New York: Alfred A. Knopf.

KIŞLALI, A. Taner (1987) *Siyaset Bilimi*, Ankara:Ankara Üniversitesi B.Y.Y.O. Yayınları.

KÜÇÜKKURT, Mehmet (1990) "Kamuoyu Araştırmalarında Güvenilirlik Sorunu" M.VAROL (ed.) *Kamuoyu Araştırmaları Birinci Uluslararası Sempozyumu*, 17-19 Ekim, Ankara:Ankara Üniversitesi B.Y.Y.O. Yayınları 11.

LERNER, Daniel (1958) *The Passing of Traditional Society*, Glencoe.

LIN, Nan (1967) *Foundations of Social Reserch*, New York:McGraw Hill & Company.

LIPMAN, Walter (1922) *Public Opinion*, New York:Harcourt Brace and World.

LIPSET, S. Martin (1986) *Siyasal İnsan*, (çev. Mete TUNÇAY), Ankara: V Yayınları, İkinci Basım.

MARDİN, Şerif (1990) *Türkiye'de Toplum ve Siyaset: Makaleler 1*, İstanbul:İletişim Yayınları.

- McKEON, Richard (ed.) (1941) *The Basic Works of Aristotle*, New York: Oxford University Press.
- McQUAIL, D. ve WINDAHL, S. (1994) *Kitle İletişim Çalışmaları İçin İletişim Modelleri*, (Yay.Haz.B. DAĞTAŞ ve U. DEMİRAY) Eskişehir:Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- MILBRATH, Lester W. (1965) *Political Participation:How and Why Do People Get Involved in Politics*, Chicago:Rand McNally & Company.
- NOELLE-NEUMANN, Elisabeth (1993) *The Spiral of Silence:Public Opinion Our Social Skin*, Chicago:The University of Chicago Press, Second Edition.
- ÖZBUDUN, Ergun (1975) *Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma*, Ankara:Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- ÖZBUDUN, Ergun (1976) *Social Change and Political Participation in Turkey*, New Jersey:Princeton University Press.
- RANNEY, A. ve KENDALL, W. (1956) *Democracy and The American Party System*, New York:Harcourt, Brace & World.
- ROKKAN, Stein(1960) "Cross-National Studies of Political Participation" *International Social Science Journal*, Vol 12.
- ROSE, R. ve MOSSAWIR, H. (1967) "Voting and Elections:A Functional Analysis" *Political Studies*, Vol 15.
- SARIBAY, Ali Yaşar (1994) *Siyasal Sosyoloji*, İstanbul:Der Yay. 2. Basım.
- SARTORI, Giovanni (1993) *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (çev. T. KARAMUSTAFAOĞLU ve M. TURHAN), Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.

SEVERIN, J.W. ve TANKARD, J.W. Wr. (1994) *İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları*, (çev. Ali Atıf BİR ve N.Serdar SEVER), Eskişehir:Kibele Sanat Merkezi.

SMITH, M.B. BRUNER, J.M. ve WHITE, R.W. (1956) *Opinions and Personality*, New York:Wiley.

TUFAN, Hülya (1995) "Kamuoyu Araştırmalarının Dayanılmaz Hafızlığı"
Hülya TUFAN (haz.) *Kamuoyu Kimin Oyu*, İstanbul:Kesit Yay.

VERBA, S. ve NIE, N.H. (1972) *Participation in America, Political Democracy and Social Equality*, New York:Harper & Row.

WALKER, Jack. (1966) "A Critique of Elitist Theory of Democracy"
American Political Science Review, Vol 60.

WOLIN, Sheldon (1960) *Politics and Vision*, Boston:Little Brown.

YUMLU, Konca (1994) *Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları*, İzmir:Nam Basım Ltd.